

У нумары:

Дзіцячая літаратура: стан і перспектывы

Развагі і прапановы — напярэдадні пашыранага пасяджэння праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Стар. 3 — 5

Лялька: бязмежжа ідэй!

У Беларускі міжнародны фестываль тэатраў лялек: 6 незабыўных дзён.

Стар. 10

«Застаюся каханай!»

Яўгеніі Янішчыц споўнілася 60 гадоў...

Стар. 12 — 13

Хто дапаможа?..

Руіны Гальшанскага замка і дакараюць, і просяць.

Стар. 15

Добры і сонечны «Лад»

Тэлеканалу, які сагравае, — 5 гадоў.

Стар. 16

ІДЗЕ ПАПІСКА НА І ПАЎГОДЗЕ 2009 г.

Дзяіндывідуальных падпісчыкаў:
1 месяц — 7390 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:
1 месяц — 9580 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: на 1 месяц — 4950 руб.
Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры: 1 месяц — 7500 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неаблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

Адкрыць — і захапіцца

У сталічнай мастацкай галерэі “Універсітэт культуры” з 14 лістапада па 13 снежня экспануюцца работы лаўрэатаў і стыпендыятаў спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі. Прадстаўлены 105 твораў — жывапіс, графіка, скульптура, дызайн, фатаграфія, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Іх аўтарам — ад 7 да 31 года.

Паўдзельніцаў у гэтай традыцыйнай Рэспубліканскай мастацкай выстаўцы было столькі ахвочых, што ўпершыню за 10 гадоў яе правядзення ўтварылася конкурсная сітуацыя. Арганізатарам (а гэта Міністэрства культуры краіны, спецыяльны фонд Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі, БДУ культуры і мастацтваў) рабіць адбор было нялёгка. У выніку экспазіцыя атрымалася як ніколі разнастайная, маштабная (летась было прадстаўлена 80 работ), па-мастацку ўражлівая.

На вернісажы выступілі рэктар БДУКіМ Барыс Святлоў, міністр культуры Уладзімір Матвейчук, старшыня савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі Наталля Аўдзеева і старшыня савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў Алена Бялова, праектар па навуковай рабоце Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Міхал Баразна. Выступоўцы гаварылі пра тое, што гэты праект, у якім удзельнічае адораная і перспектыўная творчая моладзь з усіх рэгіёнаў, заахвочаная спецыяльным фондам, — яшчэ адно пацвярджэнне ўвагі дзяржавы да будучыні культуры нашай краіны. Самі работы, выстаўленыя ў галерэі, сведчаць: будучыня ў нашага мастацтва годная. Органы культуры і адукацыі імкнуцца разам рабіць агульную справу: шукаць таленавітых дзяцей, забяспечваць ім умовы для спецыяльнай адукацыі, творчага развіцця, прафесійнага ўдасканалення. Штогод ад 300 да 400 таленавітых дзяцей, маладых твораў заахвочваюцца фондам, і сёння іх ужо дзве з паловай тысячы чалавек. Дзяржава зацікаўленая цяпер і ў тым, каб стварыць маладым прафесіяналам годныя ўмовы для далейшай працы, каб яны адчувалі сваю запатрабаванасць на радзіме і сваім талентам спрыялі росквіту яе культуры.

Як вядома, спецыяльны фонд Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі аглякуе і музыкантаў. На вернісаж былі запрошаны і яны: вельмі арганічна ўспрымалася ў мастацкім асяродку гучанне струннага квартэта Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі (кіраўнік Андрэй Варламаў). Наведнікі слухалі яркую натхнёную ігру і няслымна ішпацывалі па галерэі. Загрымліваліся ля радасных работ Дзяніса Іванова, ля такіх розных і ўдумлівых жывапісных сьложэтаў Алесі Скоробагатай, ля выбітных скульптур Дзмітрыя Колева, Кацярыны Навіцкай, Волгі Высоцкай, ля саламянай “Дамы з парасонам” Алены Ляшнеўскай. Дзівіліся на дэкаратыўна-сакавітыя вобразы Наталлі Захаравай, замалоўваліся малонкамі сямігадовай Ады Нафанавай, падсілкоўваліся жшч-

цядайным зялёным святлом рамантычнага палатна Веры Асядоўскай “Квітнеючы ставок”. З юнымі талентамі суседнічаюць тыя, хто ўжо неаднойчы вылучаўся на міжнародным узроўні, перамагаў на Дэльфійскіх гульнях. І, вядома ж, нябачна прысутнічаюць майстры-настаўнікі, у тым ліку і заахвочаныя ў свой час Прэзідэнцкім фондам.

Да вернісажа выпусцілі маляўнічы каталог, у якім замест звычайнай анагацыі змешчана прывітальнае слова заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі прафесара Уладзіміра Зінкевіча: “... Талент — гэта асаблівая адказнасць, асаблівая годнасць. Ён абавязвае быць адкрытым свету, сур’ёзна ставіцца да сябе, захоўваць цэласнасць і гармонію, навучыцца цаніць жыццё, умець за вялікай колькасцю спраў і несканчонай пльынно інфармацыі чуць сваё сэрца...” Сапраўды, талент абавязвае да асаблівай адказнасці не толькі таго, каму ён падараваны звыш, але і таго, хто знаходзіцца побач з маладым творцам. Як гэта важна: угледзець талент, захапіцца ім і падтрымаць, заахвоціць, памагчы раскрыцца, каб яго ўбачылі і адкрылі для сябе іншыя, а з часам — убацьгу бы і захапіўся вялікі мастацкі свет.

Лана ІВАНОВА

На здымку: міністр культуры У. Матвейчук, старшыня савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі Н. Аўдзеева і рэктар БДУКіМ Р. Смольскі гутараць з пераможцам Дэльфійскіх гульняў Д. Івановым.

Фота Віктара Кавалёва

Ім толькі дваццаць

З аншлагам прайшоў у Вялікай зале сталічнай філармоніі канцэрт, якім Дзяржаўны камерны хор Беларусі адзначыў сваё 20-годдзе.

Слова “юбілей” у дачыненні да іх, дваццацігадовых, гучыць усё ж неяк напышліва. Працей сказаць — прыгожая дата, якая пазначае ўзрост росквіту і творчай актыўнасці калектыву, знанага далёка за межамі Беларусі і надзвычай папулярнага на радзіме. Дарэчы, у той святочны вечар Дзяржаўны камерны хор пачуваў сябе не толькі кумірам публікі, але і ўлюбёнцам калег-музыкантаў: яны адорвалі “дваццацігодак” віншавальнымі тэлеграмамі, урачыстымі прамовамі, мастацкімі сюрпрызамі. А ўрэшце ўсе гэтыя дарункі разам з канцэртнымі нумарамі хору-імянінніка парадавалі, зданца, кожнага ў зале.

Кампазітар Алег Хадоска ды пэнтэса Таццяна Мушыньская, зазірнуўшы ў закулісны будзень імяніннікаў, прыдумалі парадыйныя музычна-сцэнічныя ўвядзіны ў канцэрт: напісалі твор “Рэпетыцыя хору”. Шчыра, хараша і дасціпна вяталі хор мастацкі кіраўнік Беларускага паэтычнага тэатра аднаго акцёра “Зыніч” Галіна Дзягілева, вядучая філарманічнай “Музычнай гасціні” Таццяна Старчанка са сваімі спадзвіжнікамі, артысты Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі з яго маэстра Пятром Вандзілоўскім (знакаміты бахаўскі “Жарт” бліскуча прагучаў у інтэрпрэтацыі хору і аркестра, прэтыым хормайстар Наталля Міхайлава і дырыжор Вандзілоўскі памянліся калектывамі!).

Хор выконваў залацінкі свайго рэпертуару: творы П. Чайкоўскага, С. Рахманінава, В. Калістратава, Г. Свірыдава, Ю. Фаліка, А. Гурылёва, А. Пяцолы... І ўрэшце адбылася доўгачаканая сустрэча

з Ігарам Маццоховым — выхаванцам і носьбітам традыцый піцёрскай харавой школы, заслужаным дзеячам мастацтваў Беларусі, заснавальнікам і першым кіраўніком калектыву. П адзяленне канцэрта прысвячалася аднаму твору: спойце Булага Акуджавы і Віктара Капыцько “Песні арбацкага двара” для камернага хору і інструментальнага ансамбля. З’яўленне будзённа апранутых музыкантаў Ансамбля салістаў “Класік-Авангард” і самога маэстра ў доўгім “артавым” паліто з шалікам, кепкай, гітарай за плячыма; гучанне знаёмых і гэтак віртуозна расквечаных песень... Усё нагадала пра тую незабыўную атмасферу, калі мінская моладзь, якая хадзіла “на Маццохова”, аднойчы стала сведкай ператварэння амаль самагужнага Маладзёжнага хору ў дзяржаўны калектыв... “Нам — 20!” Так называўся канцэрт калектыву, чья біяграфія жыве ў сённяшнім дні і не паспела ператварыцца ў легенду...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: Дзяржаўны камерны хор Беларусі пад кіраўніцтвам Н. Міхайлавай.

Фота Ігара Кузнецова

Пункцірам

22 лістапада ў Лімасоле, што на Кіпры, адбудзецца Міжнародны дзіцячы тэлевізійны конкурс песні "Еўрабачанне-2008".

Нагадаем, што ў верасні ў Мінску прайшоў фінальны гала-канцэрт Рэспубліканскага дзіцячага конкурсу "Песня для "Еўрабачання", трансляцыю якога веў Першы канал Беларускага тэлебачання. У той жа вечар (у выніку тэлефоннага глядацкага галасавання і меркавання прафесійнага журы на чале з народным артыстам Беларусі Васілём Раінчыкам) вызначылася песня-пераможца — "Сэрца Беларусі". Яе і прадставіць заўтра на еўрапейскай конкурснай сцэне беларускае трыо: 12-гадовая Дар'я Надзіна, 11-гадовая Аліна Молаш і 12-гадовая Карына Жуковіч. Да выступлення ў Лімасоле дзючат падрыхтавала Святлана Стацэнка, вядомая поспехамі сваіх выхаванцаў Ксеніі Сітнік ды Андрэя Кунца на дзіцячым конкурсе "Еўрабачанне" ў мінулыя гады. Тысячы беларусаў будуць глядзець у тэлеэфіры заўтрасняе песеннае спаборніцтва — з надзеяй на перамогу нашай каманды.

Я. КАРАЇМА

У галерэі "Панарама" Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстаўка каліграфіі "Мелодыяграфія" знакамітага мастака-каліграфа, прафесара Паўла Семчанкі. У экспазіцыі налічваецца сорак пяць твораў, выкананых аўтарам у розных тэхніках і матэрыялах. Павел Апанасавіч заўсёды, асабліва ў працах апошняга дзесяцігоддзя, выступае як мастак-тэхнолаг, мастак-дызайнер, мастак-рамеснік. Ён тонка разумее і адчувае матэрыял, ствараючы неверагодна ўзніслыя, лёгкія, артыстычныя вобразы.

Творчасці мастака ўласцівая неадольная цяга да эксперыменту. Пацвярджэннем таму выступаюць яго новыя цыклы на тэму музыкі — "Бах", "Бетховен", "Моцарт". Работы выкананы на метале з выкарыстаннем траўлення і дакваналай прапрацоўкі дэталей шрыфтоў разцом.

Каліграфія Паўла Семчанкі сведчыць пра актуальнасць класічнага ў прасторы сучаснага мастацтва. Класічнае працягвае сябе ў жывой традыцыі каліграфічнага пісьма з яго патыкай руху пярэці разца па лісту. Гэта нагадвае сакральнае дзейства ў старажытнай храмавай прасторы.

В. К.

У Гродзенскім абласным Палацы творчасці дзяцей і моладзі адбылося чарговае ўручэнне стыпендыі імя Аляксандра Дубко, былога старшыні аблвыканкама.

Стыпендыя была заснавана Гродзенскім абласным выканаўчым камітэтам у 1997 годзе. Спачатку ўшаноўвалі толькі школьнікаў, потым у лік стыпендыятаў увайшлі студэнты ВНУ і навучэнцы сярэдніх спецыяльных і прафесійна-тэхнічных устаноў. Узнагароду атрымліваюць пераможцы рэспубліканскіх алімпіяд, міжнародных конкурсаў і спартыўных спаборніцтваў. У бягучым годзе стыпендыятамі сталі таксама пераможцы конкурсаў прафесійнага майстэрства і валанцёры грамадскіх арганізацый.

Усяго за 10 гадоў існавання стыпендыі, як паведаміў галоўны спецыяліст упраўлення ідэалагічнай работы Гродзенскага аблвыканкама Віктар Жалезняковіч, ёю ўзнагароджаны 200 школьнікаў, 63 студэнты і 10 навучэнцаў ССНУ.

А. КУДАСЯВІЧ

Упоравень з часам

Юбілеі «Белсаюздруку» — 90

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства "Белсаюздрук" — гэта сотні кіёскаў, тысячы выданняў і мільёны старонак інфармацыі штодзень. Сёлета, 21 лістапада, прадпрыемства святкуе сваё 90-годдзе. Напярэдадні юбілею карэспандэнт "ЛіМа" сустрэўся з намеснікам дырэктара "Белсаюздруку" Таццянай Івінскай.

— Таццяна Іванаўна, з якімі дасягненнямі "Белсаюздрук" падыходзіць да юбілею?

— Адзначаем юбілею ў першую чаргу поспехамі: выкананнем планаў, практычна поўным забеспячэннем насельніцтва запатрабаванай прэсай і своечасовай яе дастаўкай. У нас з'явіўся ўласны аўтапарк, а яшчэ мы сталі самі будаваць і ўсталёўваць кіёскі.

— І як ідуць справы з заменай старых кіёскаў на новыя?

— Гэта бясконцы працэс. Час уносіць свае карэктывы, а гандлёвая сетка ўвесь час удаканальваецца — замены па Мінску складаюць 85 працэнтаў. Раней кіёск уяўляў сабой зашыты чатырохкутнік, сёння — гэта шклянныя вітрыны са зручным аглядам прэсы. Крамы перайшлі на самаабслугоўванне, з'явілася павільённая форма, а разам з ёй і "драйв-акно" — калі вы спышаецца, зусім неабавязкова заходзіць унутр. Такія павільёны функцыянуюць у Лошыцы і на цэнтральных праспектах. А ў хуткім часе мы абавязкова здзівім мінчан не меней цікавымі формамі, якіх дагэтуль не было.

— З якімі цяжкасцямі звязаная рэалізацыя прэсы ў нашай краіне?

— Штодзённая газета існуе толькі да абеду, а пасля — надрукаваная ў ёй навіны могуць быць ужо і нецікавыя для чытача, у той час як камерцыйныя арганізацыі прадаюць глянцавыя часопісы, якія актуальныя мінімум месяц. Рэалізацыя перыядычнага друку

— нялёгкага задача. У нас больш як 1000 найменняў прэсы і практычна ўсім мы даём шанц паспрабаваць свае сілы. Калі выданне мае вялікі працэнт звароту, мы рэкамендуем змяніць тэматыку, каб неяк наблізіцца да пакупніка. Безумоўна, калі газета не запатрабаваная — яна не выжыве на гэтым рынку, яе проста выпяцьняць іншыя выданні.

— А як быць, напрыклад, з нашым выданнем, тыраж якога ў сваёй бальшыні разыходзіцца пераважна па папіскі?

— З малатыражнымі газетамі праводзіцца асобная праца. Кожны спажывец мае права купляць тую газету, якую ён жадае, у любой кропцы горада. Для гэтага дастаткова прыйсці і сказаць: "Я жадаю і буду купляць "Літаратуру і

мастацтва" ў гэтым кіёску!" Асабліва важна ваша газета ў тым, што яна ўсё ж такі для інтэлектуалаў. Яна выконвае надзвычай складаную задачу на спажывецкім рынку — захаванне і развіццё нацыянальнай мовы і культуры. Падтрымка сёння такія газеты вельмі важна. На жаль, іх не шмат, і выжыве ім цяжка, бо спажывец схільны да лёгкага чытвання.

— Наколькі папулярная сярод жыхароў Мінска наогул беларускамоўная перыядыка?

— Тут шмат залежыць ад журналістаў: каб прыцягнуць чытача, трэба друкаваць больш цікавых матэрыялаў. Беларускамоўныя выданні "ідуць" цяжкавата. У той жа час магу з радасцю адзначыць, калі раней расійскія выданні карыста-

ліся большым попыткам, то сёння 90 працэнтаў нашага асартыменту — айчынная перыядыка. Магчыма, гэта звязана з колькасцю рэкламы на малы аб'ём інфармацыі ў расійскай прэсе.

— У Беларусі тым не менш актыўна прадаецца замежная перыядыка, а як справы з нашымі выданнямі за мяжой?

— Мы супрацоўнічаем сёння з прадстаўніцтвамі пасольстваў у Расійскай Федэрацыі і Літве, але прамых дамоў пакуль яшчэ няма. Мы спрабавалі, але, папраўдзе, гэта цяжка даецца. Думаю, што праца ў гэтым кірунку ў нас яшчэ наперадзе.

— Наколькі цесна вы працуеце з айчыннымі выдаўцамі?

— Мы часта сустракаемся з прадстаўнікамі рэдакцый, запрашаем іх на нашы пасяджэнні. Рэдакцыйныя калектывы прадуццё з кіяскамі, якія могуць падаляцца тым, што наўпрост кажэ пакупнік аб тавары. У нас агульная задача — павялічваць тыражы газет.

— Ці змяніліся за апошні час патрабаванні да кіяскараў?

— Умовы працы не самыя лёгкія, а патрабаванні ўвесь час растуць. Касавы апарат, поўная аўтаматызацыя крам, продаж электронных лато патрабуюць дадатковых ведаў ад нашых працаўнікоў. Калектыву памаладзёў за апошнія 10 гадоў. Сярэдні ўзрост кіяскара — 42 гады. У нас добрыя магчымасці кар'ернага росту: ад гандляроў да інструктараў і начальнікаў аддзела.

— Якімі новаўвядзеннямі вы плануеце парадаваць мінчан у хуткім часе?

— У першую чаргу новымі формамі кіёскаў, якія ўпрыгожаць вуліцы нашага горада ў найбольш людных месцах. Таксама пашырэннем сферы паслуг праз гандлёвую сетку прадпрыемства — гэта што датычыцца мінчан. А ў планах прадпрыемства — да канца года правесці аўтаматызацыю ўсіх крам "Белсаюздруку", а пасля і кіёскаў.

Ян АКУЛІН

Канферэнцыі

У краінах Заходняй Еўропы даволі шырока і на высокім узроўні святкуецца День прымірэння — заканчэнне 11 лістапада 1918 года Першай сусветнай вайны. У Беларусі ж гэты дзень сёлета адзначаўся ўпершыню.

Мерапрыемствы распачаліся з ускладання вінкоў на магільні загінуўшых воінаў у вёсцы Кісялі Баранавіцкага раёна. Затым адбыліся ўрачыстае адкрыццё памятнага каменя ўсім загінуўшым у гады гэтай вайны на тэрыторыі нашай краіны і тэатралізаванае прадстаўленне з удзелам уніфармістаў у форме нямецкай, аўстра-венгерскай і рускай армій. У будучым непадалёк ад мемарыяла, як паведаміў кіраўнік аналітычнага цэнтра ЕсооМ Сяргей Мусянка, плануецца адкрыць музей гісторыі Першай сусветнай вайны — першы на ўсёй постсавецкай прасторы.

А на наступны дзень у Вялікай зале Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі прайшла міжнародная навуковая канферэнцыя "Дзень прымірэння. 90-годдзе заканчэння Першай сусветнай вайны". У ёй бралі ўдзел вучоныя і гісторыкі, прадстаўнікі розных міністэрстваў Беларусі, дыпламатычных місій шэрага дзяржаў, супрацоўнікі рэспубліканскіх СМІ, музеяў і ВНУ.

Адкрываючы канферэнцыю, пасол па асаблівых даручэннях Міністэрства замежных спраў Беларусі Уладзімір Шчасны зазначыў, што Першая сусветная вайна змяніла расстаноўку сіл на міжнароднай арэне. Зніклі чатыры імперыі: Расійская, Германская, Аўстра-Венгерская і Атаманская. На карце Еўропы з'явіліся новыя незалежныя дзяржавы — Аўстрыя, Венгрыя, Чэхаславакія, Польшча, Югаславія, Фінляндыя. Вынікі вайны былі жахлівыя, хоць па-іншаму і быць не маг-

Забытыя ўрокі гісторыі

ло: мільённы ахвяры як з боку пераможцаў, так і ініцыятараў. А Беларусь апынулася ў зоне непасрэднага сутыкнення ваюючых бакоў. Менавіта тут праходзіла лінія фронту. Падчас баявых дзеянняў гінула мірнае насельніцтва, руйнаваліся гарады і вёскі, ішоў масавы адток бежанцаў. Можна задаць пытанне: навошта варушыць мінулае і ўздаваць тыя далёкія падзеі? Але ж вывучэнне гісторыі мае на мэце зрабіць вывады і запомніць урокі мінулага. На жаль, пасля заканчэння Першай сусветнай вайны чалавецтва паўстала не вельмі добрым вучнем. Расплата за нявывучаныя ўрокі стала Другая сусветная вайна.

Віталь Чырвінскі, начальнік групы ваенна-навуковага камітэта Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь, ад імя ваенных навукоўцаў павіншаваў прысутных з адкрыццём у Мінску міжнароднай канферэнцыі. Да таго ж і дата канферэнцыі невыпадкова, знамянальная — 90 год таму было падпісана Камп'ёнскае прымірэнне. Віталь Станіслававіч раскажа пра асноўныя этапы, тактыку і тэхнічныя сродкі барацьбы Першай сусветнай вайны. Трэба адзначыць, што

адносіны акупацыйных улад да мясцовых жыхароў і Беларусі ў цэлым былі супярэчлівыя. Акрамя эканамічнай эксплуатацыі краю, улады тым не менш не заміналі нацыянальна-культурнаму жыццю беларусаў і прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей: прызнанне раўнапраўнасці беларускай мовы з польскай і літоўскай, адкрыццё беларускамоўных навучальных устаноў, выданне беларускіх газет і часопісаў спрыялі пад'ёму нацыянальнага руху беларусаў. Увогуле, гісторыя германскай акупацыі на тэрыторыі нашай краіны яшчэ патрабуе больш глыбокага вывучэння, аналізу і асэнсавання.

Дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі, прафесар Аляксандр Каваленя падкрэсліў, што гісторыя Першай сусветнай вайны прыцягвала і прыцягвае ўвагу шматлікіх даследчыкаў. Аляксандр Аляксандравіч падрабязна спыніўся на навуковых працах, зборніках дакументаў і мемуарах, якія пабачылі свет у былым Савецкім Саюзе, шэрагу еўрапейскіх краін, а таксама ў ЗША. Але, са слоў А. Кавалені, гісторыкам і навукоўцам трэба прадаўжаць працу ў гэтым кірунку.

Прэзідэнт Рускага клуба мастацтва і культуры Наталля Галіцына (нашчадак знакамітага роду князёў Галіцкіх, якія бралі непасрэдны ўдзел у Першай сусветнай вайне) распавядала пра славутыя і трагічныя моманты з жыцця сваёй сям'і. Разам з мужам Наталля Венямінаўна прывезла на канферэнцыю (і перадала ў дар для новага музея) дыскі з маршамі і песнямі арміі і флоту, часопісы 1914 — 1915 гадоў, дзе вайна асвятляецца праўдзіва, як было на самай справе, ды іншыя дакументы.

Прадстаўнік Нямецкага таварыства садзейнічання развіццю палітычных, культурных і сацыяльных адносін у Еўропе Аляксандр фон Бісмарк (праўнук ульывовага палітыка Ота фон Бісмарка) выказаўся, што нельга забывацца на падзеі і наступствы Першай сусветнай вайны, якія як бы саступаюць у ценю зноў-такі падзей і жахаў Другой сусветнай. Ён азнаёміў прысутных з гісторыяй сваёй сям'і — аднаго са старажытных у Германіі родаў фон Бісмарк, распавёў пра перадгісторыю вайны і пра эканамічныя, гандлёвыя ды сыбродскія стасункі паміж Беларуссю і Германіяй. Аляксандр фон Бісмарк разам са сваёй жонкай (яна, дарчы, родам з Санкт-Пецярбурга) перадала для будучага музея кнігу 1914 года выдання, напісаную яго знакамітым прадзедам.

Так што ініцыятыва стварэння музея гісторыі Першай сусветнай вайны дае свой плён — свайго месца ў яго экспазіцыі ўжо чакаюць першыя экспанаты.

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымках: Аляксандр фон Бісмарк з жонкай; Наталля Галіцына падчас выступлення.

Фота аўтара

Лекі ад песімізму

Стан, тэндэнцыі развіцця і перспектывы беларускай літаратуры для дзяцей і юнацтва — бадай, адна з самых дыскусуемых праблем, што закранаюцца апошнім часам на старонках "ЛіМа". Прычым палеміка гэтая набывае формы самых розных, "індывідуальных" (маюцца на ўвазе артыкулы і рэцэнзіі А. Бельскага, Т. Будовіч, Я. Галубовіча, І. Занеўскай, А. Марціновіча і інш.) ды "калектыўныя" (згадаем, напрыклад, "круглы стол", арганізаваны ў Градзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Карскага (публікацыя "Свята і цені вучнёўскай чытальні" ("ЛіМ", 8 жніўня 2008 г.), а таксама размову ў межах лімаўскага праекта "Кандыдацкі мінімум",

прадстаўленую ў публікацыі "Кароткі шлях да аптымізму" ("ЛіМ", 29 жніўня 2008 г.). Чарговае пашыранае пасяджэнне праўлення ГА "Саюз пісьменнікаў Беларусі" з удзелам міністэрстваў адукацыі, інфармацыі і культуры краіны, якое адбудзецца 27 лістапада, плануецца прысвяціць тэме "Роля літаратуры ў выхаванні падрастаючага пакалення". Відавочна, што праблема літаратуры для дзяцей і юнацтва не належыць да тых, якія можна "вырашыць" раз і назаўсёды. Аднак чым большае кола твораў і чытачоў далучаюцца да яе абмеркавання — тым больш падстаў мае спраўдзіцца надзея, што гэты "сегмент" беларускай літаратурна-мастацкай прасторы не стане з цягам часу "чорнаю дзіркаю"...

Вядомы афарызм сцвярджае: "Аб грамадстве мяркуюць па дзеях..." Упэўнена, гэтая думка не будзе памылковай і ў дачыненні да літаратуры. Бо пра стан нацыянальнага прыгожага пісьменства ніяк не выпадае меркаваць безадносна да літаратуры, адрасаванай аўдыторыі юных чытачоў.

Неяк так склалася, што на дзіцячую літаратуру ў нас прынята больш наракаць, чым гаварыць пра набыткі. Маўляў, мала вартых твораў, не надта імкнучыся айчынным русліцы прысвячаць творчы плён падрастаючаму пакаленню і г. д. Падобныя тэзісы ў мяне асабіста заўжды выклікаюць пытанні: "Мала" — гэта колькі? А колькі будзе лічыцца "дастаткова" або "многа"?.. Справа ў тым, што пра якую б нацыянальна літаратуру ні зайшла гаворка, шараговы чытач зазвычай прыгадвае адно некалькі аўтараў знакамітых твораў для дзяцей і падлеткаў, якія ўвайшлі ў залаты фонд сусветнай класікі. З амерыканскай літаратуры гэта будуць, хутчэй за ўсё, Марк Твен ці Фенімор Купер, з англійскай — Чарльз Дзікенс ці Роберт Стывенсан, з французскай — Жюль Верн ці Антуан дэ Сент-Экзюперы...

У беларускай літаратуры існуе цэлая абойма імёнаў пісьменнікаў, чья творчасць не толькі здольна дараўняцца да лепшых узораў сусветнага мастацтва слова, але і скалосці ім годную канкурэнцыю. Вось на што варта наракаць (а галоўнае — рабіць захад, каб змяніць сітуацыю), дык

гэта на адсутнасць рэкламы айчыннага літаратурнага прадукту. Сёння ў нас маюцца важкія падставы весці гаворку пра набыткі ў галіне дзіцячай літаратуры. Не будзем тут нават апелываць да твораў нашых славетных класікаў Янкі Маўра, Міхася Лынькова, Уладзіміра Дубоўкі, Уладзіміра Караткевіча, Янкі Брыля, Івана Навуменкі, Івана Шамякіна і іншых; засяродзім увагу на творчасці сучаснікаў.

Найперш, згадаем пра самых маленькіх чытачоў — дашкольнікаў і вучняў малодшых класаў. Вядома, што ў гэтым узросце дзеці асабліва любяць вершы, загадкі, жарты, казкі, фантастычныя гісторыі. Дык вось у іх, памойму, даволі шырокі выбар выданняў "па цікавасцях". Гэта кнігі "Куды не пойдзеш — цуды знойдзеш" і "Вадыца з крыніцы" Івана Мура-

вейкі, "Казкі з гербарыя" і "Казкі астранаўта" Раісы Баравіковай, "Загадкі з поля і градкі", "Дарынка-весялінка" і "Вавёрчына хатка" Міхася Пазнякава, "Прыгоды мышкі Пік-Пік" і "Карона на дне віра, альбо Казкі з хутара Юстыны" Людмілы Рублеўскай, "Хітрыя літары" Івана Курбека, "Незвычайнае падарожжа ў Краіну Ведзьмаў" Алеся Бадака, "Таямніца закінутай хаткі" Алены Масла, "Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі" Пятра Васючэнка, "Залатая дзіда" Аляксея Якімовіча, "Цуда-вуда" Уладзіміра Мазго ды мноства іншых.

Некаторыя выданні, адрасаваныя юным чытачам, увагуле заслугоўваюць асобнай гаворкі. Да іх ліку, напрыклад, адносяцца такія зборнікі, як "Чырвоная кніга ў казках і вершах" і "Лясная кніга ў творах беларускіх пісьменнікаў"

(абодва выдадзены ў РВУ "Літаратура і Мастацтва"; першы — у мінулым годзе, другі пабачыў свет літаральна днямі). У гэтыя кнігі — бліскуча аформлены, аздоблены выключнымі ілюстрацыямі — увайшлі цікавыя, інфармацыйна змястоўныя творы, здольныя ўзбагаціць досвед дзяцей, пашырыць іх веды пра унікальную прыроду Беларусі.

Крыху вузвейшай выглядае дзялянка сучаснай беларускай літаратуры "для падлеткаў". Аднак і тут заўважаецца пэўная дынаміка: паступова ўзбагачаецца жанравая разнастайнасць, пашыраецца тэматычна-праблемны дыяпазон. Да найбольш выбітных узораў літаратуры для падлеткаў я аднесла б, напрыклад, аповесці "Шчарбаты талер" і "Афганская шкатулка" Андрэя Федарэнкі, "Сэрца мармуровага анёла" і "Пярэсёнак апошняга імператара" Людмілы Рублеўскай. Гэтыя творы асабліва спадабаюцца аматарам прыгод, таямніц і дэтэктыўных гісторый. Але апроч забавляльнасці, названыя аповесці, здольны выхоўваць чытачоў, уплываць на іх свядомасць, кранаць душу, стымуляваць да асэнсавання складаных пытанняў быцця.

А вось прыхільнікам містыкі будзе цікава пазнаёміцца з апавесцю Анатоля Казлова "Дзеці ночы", у сюжэце якой адмыслова дэманструецца жыццё сучаснай падлеткавай групы, выяўлены тыя шляхі, якія нярэдка заводзяць маладых людзей у жыццёвыя тупікі. Містычным арэалам ахутаны

гэтаксама падзеі ў аповесцях Людмілы Рублеўскай "Дзеці гамункулуса" і Міхася Южыка "Горад, які яны засялілі".

Даволі вялікай сёння з'яўляецца аўдыторыя юных чытачоў, якія захапляюцца фантастыкай. Ім варта пазнаёміцца з апавесцю Раісы Баравіковай "Казімір — сын Ягайлы + Насця з 8 "Б" = ", з творамі Юрася Нератка, што ўвайшлі ў кнігу "Закуцце". Арыгінальным з'яўляецца гэтаксама жоўзт аповесці Алеся Наварыча "Памалюся Перуну, пакланюся Вялесу...", дзе "фантастычнае" паступова трансфармуецца ў "рэалістычнае" і ўрэшце набывае зусім натуральны выгляд...

Упэўнена, што не пакінуць абьякавымі чытачоў аповесці Алеся Бадака "Адзінокі васьмікласнік хоча пазнаёміцца" і Валерыя Гапеева "Ведзьміна тая" — творы, якія не толькі маюць выключна яркія сюжэты, неверагодна кранаюць, але і актуалізуюць надзвычай сур'ёзныя праблемы, апелуюць да маралі, да сумлення.

Асобна варта сказаць пра аповесць Валерыя Гапеева "Лёшкава каханне, або Віртуальнае дрэва рэальнасці", бо гэты твор па-свойму унікальны для нашай літаратуры. Дасюль у нас яшчэ не было мастацкіх узораў, непасрэдна прысвечаных так званым "кам'ютэрным" пытанням. У аповесці Валерыя Гапеева па-мастацку арыгінальна разглядаюцца праблемы "віртуальнага свету", небяспечныя сітуацыі, у якія мае магчымасць патрапіць заўзят "юзер". Асноўнаму зместу твора нават папярэднічае своеасаблівы слоўнічак "кам'ютэрнай лексікі" ("тлумачэнні для бацькоў, настаўнікаў ды іншых дарослых"). Упэўнена, сучасным падлеткам будзе цікава і карысна пазнаёміцца з гэтай апавесцю.

Безумоўна, я не сцвярджаю, што ў галіне дзіцячай літаратуры ў нас усё ўзорна. Аднак і для суцэльнага песімізму асаблівых падстаў няма. Проста варта ашчадна і ўважліва ставіцца да набыткаў, прапагандаваць у асяродку патэнцыяльных чытачоў лепшыя творы ды ўдумліва вызначаць перспектывы шляхі далейшага развіцця...

Лада АЛЕЙНИК

«ЛіМ»-апытанне

Для самых маленькіх

Сучасныя выдавецтвы выпускаюць разнастайную прадукцыю. А якія кнігі цяпер самыя папулярныя сярод маленькіх чытачоў? Каб адказаць на гэтае пытанне, я звярнулася ў адну з кнігарань горада Мінска — "Светач".

"Эксмо", "Эгмонд", "Планета дзетства". Мы імкнёмся, каб у нашых пакупнікоў быў максімальна вялікі выбар.

Каб даведацца, што яшчэ чытае маладое пакаленне, наведвала Цэнтральную гарадскую дзіцячую бібліятэку, дзе зарэгістравана звыш 10 000 чытачоў.

Першакласнікі, якіх я сустрала ў бібліятэцы, распавялі, што ідэальная кніга павінна мець не толькі шмат прыгожых каларовых малюнкаў, але і весела распавядаць пра

прыгоды галоўных герояў. На стэлажах можна ўбачыць тыя выданні, якія ёсць у асартыменце кнігарні. Па словах бібліятэкараў, цяпер многім даспадобы гістарычныя серыі "Славетныя імёны" і "7 цудаў Беларусі", а таксама "Малая дзіцячая чырвоная кніга".

На сённяшні дзень Цэнтральная гарадская дзіцячая бібліятэка — гэта не толькі скарбніца кніг, але і сапраўдны культурны цэнтр. Амаль штотыдзень тут праводзяцца конкурсы і віктарыны для

дзяцей і іх бацькоў. У мультымедыйную залу прыходзяць старшакласнікі і студэнты, дзе набіраюць рэфераты, вывучаюць камп'ютэрныя праграмы.

— А ў хуткім часе зробім рэканструкцыю, — кажа дырэктар бібліятэкі Вольга Тамашова. — Гэта звязана з тым, што Шведскае палсоўства, з якім мы цесна супрацоўнічаем, вырашыла падарыць нам калекцыю з выставы, прысвечанай 100-годдзю Астрыд Ліндгрэн.

Галоўны экспанат — гэта хатка Карлсана (у дзіцячы рост) з усім характвам. Гэта калекцыя незвычайнай яшчэ і тым, што ў публічных бібліятэках Швецыі штодзень праводзіліся тэатральныя пастаноўкі. Вядома, для нас гэта задача пакуль невырашальная, але спадзяюся, што ў хуткім часе і мы зможам даваць прадстаўленні па суботах. Цяпер самае галоўнае — гарманічна сумяціць шведскія экспанаты з самой бібліятэкай!

Дар'я КАЛІНІНА

Дзіцячая літаратура: стан і перспектывы

На чарговым пашыраным пасяджэнні праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі будзе разглядацца шырокае кола пытанняў, звязаных са станам і развіццём дзіцячай літаратуры ў краіне. Актуальнасць гэтых пытанняў асабліва ўзрасла ў сучасных умовах: у юнага чытача, з аднаго боку, з'явіліся альтэрнатыўныя чытанні кніг крыніцы

інфармацыі, а з другога — дзесяцігоддзямі адладжаная сістэма айчыннага дзіцячага кнігавыдання аказалася значна дэфармаванай. Пра тое, што надыйшоў час для канструктыўнай гаворкі аб стане і перспектывах беларускай дзіцячай літаратуры, сведчаць таксама развагі кіраўнікоў структурных падраздзяленняў Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Дбаць пра літаратуру і юнага чытача

Міхась ПАЗНЯКОЎ, сакратар Саюза пісьменнікаў Беларусі, старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ, галоўны рэдактар часопіса "Нёман"

Адзін з важнейшых напрамкаў дзейнасці Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі — работа з пачынаючымі і маладымі творцамі. Тут і выяўленне юных талентаў, і правядзенне літаратурных конкурсаў, і абмеркаванне творчасці, і курыраванне маладзёжных творчых аб'яднанняў, і ўдзел пачынаючых і маладых у паэтычных вечарынах і літаратурных святах, і стварэнне літаратурных студый і аб'яднанняў. Так, напрыклад, намі створаны літаратурныя студыі "Малінавыя галасы" — пры дзіцячай бібліятэцы № 15; "Маладзік" — пры бібліятэцы № 20; "Ветразь" — пры дзіцячай бібліятэцы № 1; "Агмень" — пры дзіцячай бібліятэцы № 14; літаратурная студыя пры Мінскім савораўскім ваенным вучылішчы. Варта адзначыць шчырага рупліўца ў гэтай справе Міхаса Башлакова — нашага загадчыка аддзела прапаганды літаратуры. З пераездам у Дом літаратара, што па вуліцы Фрунзе, 5, работа з пачынаючымі і маладымі літаратарамі будзе праводзіцца і ў сценах Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Цяпер сталічнае аддзяленне завяршае падводзіць вынікі агульнагарадскога конкурсу на лепшы літаратурны твор сярод юных паэтаў, празаікаў, перакладчыкаў — навучэнцаў сярэдніх школ, ліцэяў і гімназій. Лепшыя творы канкурсантаў плануем выдаць асобнай кніжкай. Усе здольныя дзеці стануць удзельнікамі творчых семінараў, што будуць арганізаваны пасля.

Што тычыцца прафесійнай літаратуры для дзяцей, то лічу: у гэтым накірунку нам усім варта звярнуць самую высокую ўвагу на многае. Патрэбна распрацаваць дзяржаўную праграму дзіцячага чытання, чым даўно рупіцца ў Цэнтралізаванай сістэме дзіцячых бібліятэк г. Мінска. І, адпаведна, узнікае вострая патрэба ў дзяржаўнай праграме кнігавыдання для дзяцей.

Вельмі важна паглыбіць, пашырыць увагу дзіцячых садкоў, школ, спецыяльных педагагічных устаноў да класічнай і сучаснай дзіцячай мастацкай літаратуры. Вядома, да беларускай асабліва.

Таксама варта было б стварыць дзяржаўнае спецыялізаванае выдавецтва па выпуску дзіцячай літаратуры самага шырокага спектра (ад мастацкай да навуковай).

Неабходна вярнуць высока-мастацкую літаратуру на старонкі ўсіх выданняў для дзяцей і сям'і (як дзяржаўных, так і недзяржаўных). Павучыцца гэ-

Здымак з архіва «ЛіМа»

таму можна ў часопіса "Вясёлка". Мажліва, стварыць новыя літаратурныя выданні для маладых дзяцей, школьнікаў і студэнтаў.

Трэба ўзвышаць прэстыжнасць дзіцячай літаратуры, якая актыўна садзейнічае выхаванню і адукаванню юных пакаленняў, узвышаць аўтарытэт дзіцячага пісьменніка. Тут і павышэнне тыражоў кніг для дзяцей, і аплата пісьменніцкай працы, і заснаванне шэрага імяных, спецыяльных літаратурных прэмій, і дзяржаўнай прэміі ў галіне дзіцячай літаратуры.

Пры Саюзе пісьменнікаў Беларусі варта стварыць дзейную (не на паперы) камісію па рабоце з маладымі талентамі, аднавіць работу рэспубліканскага творчага семінара.

Неабходна больш актыўна вяртаць на радыё, на тэлебачанне прафесійную мастацкую літаратуру, ствараць спецыяльныя радыё- і тэлеперадачы ды праграмы.

Уся літаратура для дзяцей, якая выдаецца па сацыяльным заказе, павінна паступаць ва ўсе публічныя, ведамасныя і школьныя бібліятэкі, гэтак жа — і ўсе сацыяльна-значныя перыядычныя выданні для дзяцей.

Адным словам, пытанні сур'ёзныя, аб'ёмныя, глыбокія, але важныя. І вырашаць іх неабходна на дзяржаўным узроўні.

Важнейшая задача

Тамара КРАСНОВА-ГУСАЧЭНКА, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

Віцебская пісьменніцкая арганізацыя вялікую ўвагу надае развіццю дзіцячай літаратуры.

Веданне і разуменне дзіцячай псіхалогіі ўласціва далёка не кожнаму, хто жадае займацца літаратурай для дзяцей. Таму з 40 членаў Віцебскага абласнога пісьменніцкай арганізацыі

толькі 7 пісьменнікаў пішуць для дзяцей, але мы рыхтуем да ўступлення ў СПБ яшчэ двух творцаў, якія добра вядомы чытачам дзіцячага ўзросту і Беларусі, і Расіі. Гэта пісьменнікі Галіна і Сяргей Трафімавы з Оршы. Толькі за апошнія тры гады імі напісана і выдадзена больш як 10 дзіцячых кніг.

Для дзяцей піша і пісьменнік Анатоль Прохараў. У 2005 годзе яго кніга вершаў і загадак "Вясёлы карагод" для дзяцей дашкольнага і маладшага школьнага ўзросту выйшла тыражом у 5 000 паасобнікаў у выдавецтве "Мастацкая літаратура". А сёння ён ужо працуе над новай кнігай і актыўна ўдзельнічае ў падрыхтоўцы альманаха "Віцебшчына літаратурная-2008" "Дзвіна".

Дзіцячая пісьменніца Маіна Бабарыка пачала пісаць для дзяцей шасцідзесяць год таму. З узнікненнем новай пісьменніцкай арганізацыі М. Бабарыка з першых дзён стала яе актыўным членам. У мінулым годзе пабачыла свет яе кніга "Как заболела и поправилась телепередача", якая хутка разышлася з паліц кніжных магазінаў, а сама кніга была адзначана Ганаровым дыпламам Прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Пісьменнікі Віцебшчыны актыўна выступаюць у бібліятэках, дзіцячых калектывах з прапагандай як сваіх твораў, так і твораў беларускіх ды рускіх дзіцячых пісьменнікаў. Прыкладаў такіх выступленняў можна прыводзіць сотні: і ў школах, і ў дзіцячых садках, і ў дзіцячых бібліятэках — ад агульнай колькасці выступленняў пісьменнікаў у масавых аўдыторыях яны складаюць 80 працэнтаў. Гэта — 320 выступленняў перад дзецьмі ў мінулым годзе і 225 за 9 месяцаў сёлета. Так, цікавыя літаратурныя, тэатралізаваныя самімі дзіцячымі калектывамі сустрэчы прайшлі ў віцебскіх бібліятэках імя Льва Талстога і Янкі Маўра ў юбілейныя даты пісьменнікаў, у бібліятэцы імя А. Гайдара ў "Кніжкін тыдзень".

І гэта ўсё адбываецца нягледзячы на тое, што пісьменнікі не заўсёды маюць магчымасць выехаць у раённыя ці сельскія бібліятэкі з-за адсутнасці транспарту.

Тут ужо больш актыўную пазіцыю прыходзіцца займаць тым, хто можа, а гэта заўсёды бездаказныя для выступленняў Маіна Бабарыка, Тамара Талкачова, Фёдар Палачанін, Канстанцін Нілаў.

Хочацца падзякаваць за дапамогу, якую пісьменнікам аказваюць нашы бібліятэкі ў дыферэнцыраваным падыходзе да розных калектываў чытачоў. Асабліва прыемна працаваць з Віцебскай гарадской цэнтральнай дзіцячай бібліятэкай імя А. Гайдара (дырэктар Галіна Цурбанова), з дырэктарам Віцебскай ЦБС Галінай Дانیлавай, з юнацкай бібліятэкай імя П. Броўкі (загадчыца Ганна Груздзева), бібліятэкамі імя І. Крылова (загадчыца Жана Бекашава), імя А. Пушкіна (загадчыца Галіна Бардзюкова), імя Л. Талстога (загадчыца Ганна Парфёнава), імя Янкі Купалы (загадчыца Ніна Шчарбакова) ды іншымі. Многіх мне сёння хочацца назваць па прозвішчы, падзякаваць за ўдзел у нашай пісьменніцкай рабоце па прапагандзе роднай літаратуры і асабліва кніг для дзяцей. Бо развіццё літаратуры для дзяцей сёння наша важнейшая задача.

Адчуваць душу дзіцяці

Анатоль СМАЛЯНКА, намеснік старшыні Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

Аднойчы пачуў ад маладога празаіка, што лепш за ўсё пісаць кнігі для дзяцей, маўляў, лёгка можна ствараць кароценькія апавяданні альбо вершы складаць. Згадзіцца з такімі разважаннямі нельга. Чаму?

Лічу, што дзіцячая ці літаратура для юнацтва, як бы сказаць больш ёмка — самая "цяжкая" для любога творчага чалавека, які мае справу са словам. Трэба дасканала ведаць тонкую і лёгкую ранімую псіхалогію хлопчыкаў і дзяўчынак ды ўмець заінтрыгаваць маленькіх чытачоў яркімі вобразамі, скажам, звяроў ці птушак, наогул, усім тым, што мы бачым, з чым сустракаемся ў жыцці. І тут пісьменніку варта быць у найвышэйшай ступені асцярожным. Дабрыня, пачуццё радасці, любоў да прыроды роднага краю, да чалавека, вера ў светлую будучыню — галоўныя якасці, якія павінны заўжды займаць вядучае месца ў прозе ці паэзіі.

На гэтых пазіцыях стаяць і літаратары Мінскага абласнога аддзялення СПБ. Імі за апошні час выдадзена некалькі цікавых і змястоўных кніг, якія карыстаюцца пошптам. Сярод іх я выдзеліў бы пісьменніка Дзмітрыя Вінаградова. Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпусціла ў свет яго новую кнігу для дзяцей школьнага ўзросту "Навагоднія чарадзейныя казкі".

У мінулым годзе нашым аддзяленнем сумесна з Мінскім аблвыканкамам праводзіўся творчы конкурс сярод пісьменнікаў па чатырох намінацыях, сярод якіх была і намінацыя "Дзіцячая і юнацкая літаратура". Журы, у склад якога ўваходзілі вядомыя празаікі, паэты, крытыкі прысудзілі ганаровую прэмію аблвыканкама франтавіку і партызану, вядомаму пісьменніку Васілю Гурскаму за кнігу апавяданняў пад інтрыгуючым загалоўкам "Кучараўчык" ды Браніслава Зубкоўскаму за зборнік апавяданняў для дзяцей маладшага і сярэдняга школьнага ўзросту "Чаму Загібелька лепш Парыжа".

Дзіцячай тэме прысвечаны і творы нашага старэйшага аўтара з Любані Івана Муравейкі. Яго "Вадыца з крыніцы" атрымала рэспубліканскую прэмію Саюза пісьменнікаў Беларусі. Ім напісана і другая цікавая кніга — "Куды ні пойдзеш — цуды знойдзеш".

Пры аддзяленні створана секцыя з пяці чалавек, у якую ўвайшла вядомыя празаікі, і паэты.

Не! — усеўладарнасці камп'ютэра

Людміла КЕБІЧ, старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

На першы погляд, з дзіцячай літаратурай на Гродзеншчыне ўсё добра. На паліцах кніжных магазінаў — шмат кніг для дзяцей рознага ўзросту. Яркія, разнастайныя па форме і аб'ёме, не гаворачы ўжо пра тэматыку. Але калі прыгледзецца да сутнасці гэтага кніжнага "рознаквецца", то карціна — не такая і вясёлая, як падаецца на першы погляд.

Як паведамілі супрацоўнікі адкрытага акцыянернага таварыства "Гроднакніга" — літаратуры для дзяцей хапае. У асноўным — з Масквы і камерцыйных выдавецтваў, і галоўным чынам — на рускай мове. Айчыныя выдавецтвы на роднай мове праіграюць і па афармленні, і па цане. Кнігі коштам 3—5 тысяч заказаюцца з завальненнем, таму што яны хутка разыходзяцца. А вось кнігі нашых выдавецтваў каштуюць ужо — 14—15 тысяч рублёў — гэта дорага.

Я даведлася ў Гродзенскай друкарні, што за 10 месяцаў 2008 года выйшла 36 найменш кніг і брашур агульным тыражом 18810 асобнікаў. З іх толькі чатыры дзіцячыя кніжкі тыражом усяго 1850 асобнікаў, а гэта значыць — у 10,2 раза менш.

Працяг традыцый, пошукі новага

Валянцін ЛУКША, старшыня секцыі дзіцячай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь

Наўрад ці хто стане аспрэчваць: самае дарагое, што мае цывілізаванае чалавецтва — гэта дзеці. Клапаціцца і дбаць пра дзяцінства — значыць клапаціцца і дбаць пра свой заўтрашні дзень, пра сваю будучыню. Гісторыя захавала для нас шмат захапляючых прыкладаў, калі дарослыя ахвяравалі падрастаючаму пакаленню і апошні кавалак хлеба, і апошні глыток вады, і, нават, уласнае жыццё. А мы, ратаі цэха прыгожага пісьменства, ахвяруем дзецям агонь уласных сэрцаў, бясонныя ночы, плён нашых пошукаў і парыванняў — цікавыя і захапляючыя кнігі.

Кнігі, якія вучаць дабрыні, працавітасці, адданасці сваёй Бацькаўшчыне, кнігі пра шчаслівую долю і лёс юных гаспадароў зямлі.

Роўна стагоддзе таму наша славутая папярэдніца Алаіза Пашкевіч (Цётка) выпусціла ў выдавецкай суполцы "Загляне сонца і ў наша аконца" ў Пецярбургу "Першае чытанне для дзетак беларусаў". Праз два гады, у 1910-м, там жа, Якуб Колас выдае "Другое чытанне для дзетак беларусаў" — спробы стварыць хрестаматый па нацыянальнай дзіцячай літаратуры, заклікаючы абудзіць душы падрастаючага пакалення, паклікаць іх на шлях да лепшай светлай будучыні.

Важкі ўнёсак у гэты жанр належыць і Алесю Якімовічу. Да гэтых імёнаў варта далучыць і Васіля Вітку, нельга не згадаць тут і "Валодзеў гальштук", байкі і пазмы Кандрата Крапівы. Палюбіліся юным чытачам і краяўедыя кнігі Віталія Вольскага.

Кожны этап нашай гераічнай гісторыі адзначаны адметнымі творами для падрастаючага пакалення, і, адпаведна, новымі героямі, новымі імёнамі аўтараў. Буйна расквітнела беларуская дзіцячая літаратура пасля Вялікай Айчыннай вайны. І гэты росквіт у першую чаргу звязаны з імем нашага славутага пісьменніка-академіка Максіма Танка, які ў 1946-м выдаў сваю першую кнігу для дзетак "Галінка і Верабей". За ёй выходзіць яго кнігі "Казка пра мядзведзя", "Казкі лірніка", ды іншыя і, нарэшце, "Касмічнае падарожжа Мураша Бадзіні", якое ўжо ў 80-я было перакладзена на арабскую мову для дзетак Егіпта. Што аб'ядноўвае гэтыя кнігі? Сакрэты мовы, дасціпнасць гумару, глыбокая народнасць.

Значных поспехаў на ніве дзіцячай літаратуры дасягнулі ў гэты час Янка Брыль, Алена Васілевіч, Міхась Калачынскі, Усевалад Краўчанка, Эдзі Агняцвет, Аляксей Кулакоўскі, Анатоль Астрэйка, Пятро Прыходзька, Павел Кавалёў, Тарас Хадкевіч, Васіль Хомчанка, Макар Паслядовіч, Вісарыён Гарбоў, Мікола Гамолка, Карыстус Кірзенка, Ядвіга Бяганская, Яўген Курто,

Васіль Шаранговіч, а таксама Алена Лось, Сяргей Волкаў, Уладзімір Савіч, Валерый Славук, Таццяна Беразенская, Мікалай Казлоў, моладзь — выхаванцы нашай Акадэміі мастацтваў.

Некалі Максім Танк сказаў сваім папалчнікам па пяры, што калі мы хочам дамагчыся поспехаў у дзіцячай літаратуры, няхай кожны таленавіты пісьменнік напіша кнігу для падрастаючага пакалення. Гэта будзе дапамогай яму не на словах, а на справе. Неўзабаве паявіліся новыя кнігі народных пісьменнікаў Івана Шамякіна і Івана Навуменкі. Глыбокія і мудрыя.

Стабильна, праз усё сваё жыццё захоўвае адданасць дзіцячай літаратуры лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, кавалер ордэна Францыска Скарыны пісьменнік Уладзімір Ліпскі.

Сур'ёзна і этанакіравана на ніве дзіцячай літаратуры выступае ў апошнія гады славуты паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Раіса Баравікова.

Не магу абысці ўвагай такога пісьменніка і функцыянера нашага саюза, як Міхась Пазнякоў. Гэты сціплы і шчыры чалавек піша для дзетак і дарослых пазію ды прозу. Добра сустрача чытачамі аповесць таленавітага празаіка Андрэя Федарэнкі "Шчарбаты талер" пра пошукі падлеткаў напалеонаўскіх скарбаў. Яна чымсьці нагадвае па духу "Палескіх рабінзонаў" Янкі Маўра.

Самае прыемнае ўражанне пакідаюць публікацыі і ветэранаў нашай літаратуры, і літаратурнай змены. У прозе гэта — Міхась Даніленка, Рыгор Ігнаценка, Васіль Ткачоў, Ніна Маеўская, Васіль Гурскі, Анатоль Казлоў, Аляксей Наварыч, Анатоль Зэкаў... У паэзіі — Віктар Гардзеі, Уладзімір Магзо, Уладзімір Мацвееў, Мікола Бусько, Аляксей Бадак (цяпер ужо і ў прозе), Людміла Кебіч, Таццяна Сучкова, Віктар Шніп, Павел Саковіч, Міхась Сазончык... У літаратурна-навуковым і крытычным — Маргарыта Яфімава, Аляксей Марціновіч, Аляксей Карлюкевіч...

Важным стымулам у развіцці літаратуры ў цэлым і дзіцячай у прыватнасці з'яўляюцца конкурсы. У мінулым годзе на першым такім рэспубліканскім конкурсе на лепшую кнігу сталі (у парадку прысуджаных месцаў) Іван Муравейка за зборнік "Вадзіца з крыніцы", Міхась Пазнякоў за кнігу казак "Бавёрчына хатка", Ніна Галіноўская за зборнік вершаў "Палёт з Карсанам".

Сёлета лаўрэатамі гэтага конкурсу сталі: Уладзімір Ліпскі за кнігу "Прыгоды Нуліка", Павел Саковіч за зборнік вершаў "Сарамлівы памідор", Міхась Пазнякоў за зборнік "Падарожжа ў краіну загадак". Ганаровыя дыпламы Саюза пісьменнікаў прысуджаны Маіне Бабарышчы з Віцебска за аповесць "Як захавала і паправілася тэлеперадача" і Дзмітрый Вінаградзкі з Узды за кнігу апошняга часу.

Трэба адзначыць высокую эфектыўнасць абласных конкурсаў на лепшую кнігу, а таксама конкурсу на лепшы твор сярод школьнікаў, які аб'явіла Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі. Цудоўнае пачынанне!

Яшчэ раз самыя цэлыя словы скажу пра нашых бліжэйшых папалчнікаў па агульнай справе выхавання маладога пакалення — кнігавыдаўцы, бо без іх нашы намаганні — толькі стос паперы рукапісаў. І тут у чырвоны куток — куток гонару — трэба паставіць неадражывае выдавецтва "Харвест", якое на ўласны сродкі выпускае кнігі "Бібліятэкі Саюза пісьменнікаў Беларусі", якая атрымала добры рэзультат у грамадстве і ў кіраўнічых структурах рэспублікі. Чым не цудоўны ўзор для пераймання многім дзесяткам выдаючых арганізацый! Вось бы такіх прыкладаў былі дзесяткі, сотні! Які б важкі ўклад быў у нашу агульную справу!

Думаю, справы значна б папярэжыліся, калі б кожны год спецыяльная камісія разглядала прадстаўленыя аўтарамі рукапісы сваіх твораў для дзетак і падлеткаў і вызначала ступень іх мастацкай вартасці. А затым уключала лепшыя з іх у спіс сацыяльна значнай літаратуры па кожнай вобласці, рэкамендууючы для дзяржаўнага кнігавыдання.

Беларускія пісьменнікі павінны імкнуцца стварыць такую кнігу, каб яна магла супрацьстаяць "жахам", якімі вось ужо шмат гадоў кормяць нашых дзетак і падлеткаў. Літаратура павінна адцягнуць маладых людзей ад усеўладарнасці камп'ютэра. А для гэтага на паліцах кнігарняў павінна з'явіцца захапляльная сучасная літаратура. У першую чаргу — беларуская. На роднай мове, якую нашы дзеці, як гэта ні прыкра гучыць, не ведаюць і не разумюць. Але гэта ўжо іншая праблема, хаця, як паглыдаецца... А можа, і мы, пісьменнікі, маем непасрэднае дачыненне да гэтай праблемы?

Берасцейская рунь

Анатоль КРЭЙДЗІЧ, старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

Брэсцкае аддзяленне СПБ вельмі шчыльна працуе з маладымі талентамі. Штомесяц ладзіцца пасяджэнні літаб'яднання "Зараніца" пры абласной газеце "Зараніца", у аднайменным літвыпуску газеты даюцца іх падборкі, робяцца агляды пошты; лепшыя творы адпраўляюцца ў рэспубліканскія літаратурныя (і не толькі) выданні. Творам пачаткоўцаў-берасцейцаў была прысвечана, да прыкладу, цэлая літстаронка ў "Народнай газеце". Падрыхтавалі і выдаём кнігу лепшых твораў удзельнікаў мінулага года конкурсу "Мой вечны шлях, мая Айчына", у тым ліку, вядома ж, і творы пераможцаў. Яна называецца "Адкрыццё". Прычым, не толькі тыя, хто стварыў па-беларуску, а і па-руску. Да таго ж, увесць гэты год працягваецца конкурс "Мы роджаны для вдохновенья", прысвечаны 210-годдзю з дня нараджэння А. С. Пушкіна і 200-годдзю з дня нараджэння М. В. Гоголя, і з'яўляецца адборачным турам рэспубліканскага літаратурнага конкурсу маладых паэтаў і празаікаў, які праводзіцца па намінацыях «Малая проза» і «Паэзія».

У сярэдзіне мая ў памяшканні цэнтральнай раённай бібліятэкі імя В. Праскурава г. Ганцавічы адбылася прэзентацыя першага паэтычнага зборніка Святланы Локтыш "Вышыванка". Мерапрыемства, якое доўжылася тры гадзіны і прайшло, як выказваліся пасля яго ўдзельнікі, "на адным дыханні", пакінула глыбокі след не толькі ў душы аўтара, надойта запомніцца яно шмат каму з сапраўдных прыхільнікаў паэзіі і творчасці таленавітай і яркай паэткі. Я сам рыхтаваў кнігу да друку, клапаціўся аб тым, каб выйшла яна ў добрым паліграфічным выкананні, а пасля яшчэ і пагадзіўся выступіць у ролі сувядучага вечарыны.

Наогул, праца з маладымі — працэс шматгранны, рознабаковы. І праводзіцца яна, без усялякага перабольшання, штудзённа без выхадных і прахадных.

Падтрымліваем маладых творцаў

Уладзімір ДУКТАЎ, старшыня Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

У нас вялікая кагорта пісьменнікаў, якія маюць уласныя кнігі для дзетак. Паэтычныя зборнікі, прысвечаныя маленькім чытачам, выдалі ў свой час Мікола Салаўцоў, Ніна Кавалёва, Васіль Рагаўцоў, кніжку прозы прысвя-

ціў ім Васіль Шабалтас. У перыядычным друку выступаюць з вершамі і апавяданнямі, нарысамі, скіраванымі на дзіцячую і падлеткавую аўдыторыю, Мікола Мінчанка, Мікола Леўчанка, Мікалай Барысенка, Аляксандр Косцераў і многія іншыя аўтары.

На шчасце, існуе шмат аб'ектыўных момантаў, якія спрыяюць праўленню літаратурных здольнасцей саміх дзетак. У прыватнасці, на Магілёўшчыне праводзіцца семінары юных паэтаў і празаікаў. Ладзіць іх органы адукацыі з дапамогай літаратараў. Пільная ўвага надаецца дзейнасці літаратурных аб'яднанняў, якія створаюць пры рэдакцыях газет, ва ўстановах культуры, у навучальных установах. Шмат дзе пісьменнікі кіруюць такімі творчымі суполкамі: Мікола Мінчанка — пры рэдакцыі клімавіцкай райгазеты "Родная ніва", Мікола Салаўцоў — пры чавускай раённай "Іскра", а таксама вядзе гурток юных літаратараў пры раённым Доме дзіцячай творчасці, Мікола Падобед — у гімназіі № 1 гарадскога пасёлка Бялінічы.

Ва ўстановах культуры, вучнёўскіх і студэнцкіх калектывах праходзіць сустрэчы з пачынаючымі літаратарами. Лепшыя творы пачаткоўцаў друкуюцца на старонках абласных, гарадскіх і раённых газет, гучаць у перадачах мясцовага радыё.

Рэгулярна абласное пісьменніцкае аддзяленне разглядае творчасць маладых літаратараў на сваіх сходах.

Патрабавецца праграма

Уладзімір ГАЎРЫЛОВІЧ, старшыня Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

Калі казаць пра творчыя здабыткі літаратараў Гомельшчыны для дзетак і юнацтва, то нельга не прыгадаць 1960-я, калі з выдатнымі творами для дзетак і юнацтва дэбютавалі Іван Сяркоў і Мікола Гамолка — іх аповесцямі зачытваецца дзятва дагэтуль. Плённа працаваў на ніве дзіцячай паэзіі Паўлюк Прануза. Шмат зрабіў у галіне дзіцячай літаратуры Міхась Даніленка, са сталічных землякоў — Уладзімір Ліпскі і Андрэй Федарэнка... І сёння літаратары Гомельшчыны працягваюць узбагачаць мастацкі вопыт беларускай дзіцячай літаратуры.

Крыніца натхнення рэчышчэкага казачніка і празаіка Анатоля Караленкі, аўтара шматлікіх кніжак для дзетак дашкольнага і школьнага ўзросту, — палескія краявіды. Анатоль Караленка — першы, хто пачаў ствараць казкі пра нафту.

Цікавымі пошукамі ў стварэнні вобраза юнага героя вызначаецца творчасць Валянціны Кадзетавай — плённа працаваў празаіку дапамагае шматгадовая педагогічная дзейнасць у вясковай школе. Яе творы запатрабаваны ў бібліятэках вобласці юнымі чытачамі, настаўнікамі, шырокім колам чытачоў.

У сваіх творах закладваюць нормы паводзін, узводзяць падмурак маральнасці не толькі школьнікаў, але і дарослых паэты Яўген Калашнікаў, Ніна Шклярава, Лідзія Ана (Лідзія Возісава), Ганна Атрошчанка, Міхась Сліва (Кавалёў).

Думаецца, што дзяржаўным структурам, выдавецтвам, Саюзу пісьменнікаў Беларусі варта распрацаваць і прыняць адпаведную выдавецка-прапагандысцкую праграму на наступнае пяцігоддзе, каб рукапісы годных дзіцячых твораў не жоўлі гадамі на паліцах выдавецкіх шафаў. У сваю чаргу, Гомельскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі на наступны год плануе выпусціць чарговую нумар альманаха "Літаратурная Гомельшчына", прысвечаны творчасці дзіцячых пісьменнікаў не толькі Гомельшчыны, але і аўтараў з памежных рэгіёнаў Расіі.

Далей і глыбей рэчышчэка беларускай дзіцячай літаратуры церабілі Максім Багдановіч, Янка Купала, Францішак Багушэвіч, Яўдзіт Ш, Змітрок Бядуля, Кузьма Чорны ды іншыя творцы.

Цяпер нават цяжка ўявіць вялікую дзяржаву са сваімі суверэннымі правамі і законамі, якой па словах Максіма Горкага з'яўляецца дзіцячая літаратура, без слаўтай казкі "Мушка-зелянушка і камарык насаты тварык", без чытанай і перачытанай "Сярэбранай табакеркі" і "Салаўя", без "Трэцяга пакалення" і "Насцечкі", як нельга ўявіць без "Міколка-паравоза" і "Пра смелага ваяку Мішку і яго сяброў" Міхася Лынькова, без верша Янкі Купалы "Хлопчык і лётчык", які быў любімым творам першага касманаўта планеты Юрыя Гагарына і да гэтага часу з'яўляецца эталонам паэзіі для дзетак.

Зразумела, усе гэтыя творы нарадзіліся не самі па сабе. Яны ўзніклі на трывалым грунце сусветнай і расійскай літаратуры для дзетак.

Залатую старонку ў гісторыю нашай дзіцячай літаратуры ўпісаў Янка Маўр. Яго "Палескія рабінзоны", "У краіне райскай птушкі", "ТВТ", "Слёзы Тубі", "Сын вады" — класіка нацыянальнай літаратуры для падрастаючага пака-

Пятро Рунец, Георгій Шыловіч, Мікола Ваданосаў, Уладзімір Шахавец, Аляксей Пашкоў, Лідзія Арабей, Сяргей Грахоўскі, Артур Вольскі, Хведар Жычка, Яўген Каршукі, прадстаўнікі пакалення, якое называлі сярэднім — Барыс Сачанка, Янка Сіпакоў, Васіль Зуёнак, Еўдакія Лось, Анатоль Грачанікаў, Уладзімір Карызна, Уладзімір Скарынін, Уладзімір Ліпскі, Ніна Галіноўская, следам за якімі шлі маладзейшыя Мікола Чарняўскі, Казімір Камейша, Мікола Мятліцкі, Мікола Маляўка...

Неацэнны ўклад у гэтую справу ўнеслі рускамоўныя пісьменнікі Аляксандр Міронаў — з яго непаўторнай чэлюскінскай аддасей, Міхайл Герчык — з яго захапляючай аповесцю "Вецер рве павуціну", Эдуард Скобелеў — з яго чытанай і перачытанай трылогіяй апавесцей-казак "Незвычайныя прыгоды Арбузіка і Бябешкі", адзначанай Дзяржаўнай прэміяй, Уладзімір Машкоў — з яго вельмі папулярным апавесцямі пра падлеткаў — нашых сучаснікаў.

Дзіцячую кнігу часта параўноўваюць з птушкай у палёце. Адно яе крыло — высокамастацкі тэкст, другое — высокамастацкія ілюстрацыі. Не адно дзесяцігоддзе на гэтай ніве шчыруюць народныя мастакі Георгій і Наталія Паплаў-

Паміж расстаннем і сустрэчай — вечнасць

Мне ўжо даводзілася пісаць, што, калі чытаю творы Фелікса Мысліцкага, заўсёды адпачываю душой: раздумваючы над сэнсам сказанага, імкнуса глыбей пранікнуць ва ўсё гэта, каб яшчэ раз далучыцца да таямніцы слова, радкоў, каб яшчэ больш упэўнена адчуваць, як шмат удаецца выказаць паэту, нязменна застаючыся самім сабой. Нядаўна такая магчымасць зноў адкрылася мне. Дый не толькі мне, а і ўсім прыхільнікам сучаснай паэзіі, адным з яркіх прадстаўнікоў якой ён з'яўляецца — кніга Ф. Мысліцкага "Невыплаканный ветер" папоўніла серыю "Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі".

Кніга "Невыплаканный ветер" — гэта нібыта сустрэча з бліскім чалавекам, якога даўно паспеў палюбіць. Паэзія для Ф. Мысліцкага — той рэальны стан, тая пастаянная сутнасць, якую нельга параўноўваць з усім зямным, што атачае звычайнага чалавека. Як звычайны чалавек не можа жыць без паветра, вады, так Ф. Мысліцкі не ўяўляе сабе існавання без паэзіі. Дарэчы, наконт гэтага ў яго ёсць цудоўнае чатырохрадкоўе:

*Стихи мои, вы были до меня,
Вы старше этих звезд,
Я все вчера на ветер променял
И вызвал вас из гнезд.*

Пошукі самога сябе — гэта і пастаянны зварот да Бога. Праўда, сёння ў многіх паэтаў, будзем справядлівымі, — гэта звычайная даніна модзе. Толькі Ф. Мысліцкі да іх не належыць. У яго ў такім звароце — душэўная і духоўная неабходнасць. Але зварот гэты, за рэдкім выключэннем, апасродкаваны: лірычны герой усведамляе неабходнасць яднання з Усвышнім, разумеючы, што Бог прысутнічае поруч нават тады, калі мы пра гэта і не здагадваемся:

*Повстречаю ли снова глаза,
Что гуляли по звездам со мною,
Зовову ли опять голоса
Тех, что стали до срока землею?*

*Есть места, где кругом Божество,
Где не ходит, а молится время.
Где небес и земли торжество
И согласие в мыслях со всеми.*

*Ну, а здесь чьи-то думы в ночи
Все следят отовсюду за мною...*

*Не спугни тишины, помолчи,
Покружи, попроцавшись с листвою.*

Шлях да Бога ў лірычнага героя Ф. Мысліцкага — няпросты. Як, бадай, і ў большасці з нас. І праходзіць ён праз пераадоленне таго выпадковага, што яшчэ не так даўно ўспрымалася адзіна правільным, а таму і вызначальным:

*Я память отсекал
В морщинах века, где, сбиваясь, гас.
Я шелеста боялся, и порой
Дрожа, бежал от глаз чужих домой,
И, спрятавшись
в грядущем от людей,
Спокойствию учился у теней.*

"Отсекал память" ранейшую, каб звярнуцца да памяці цяперашняй, той, якая доўгі час быццам драмала. І, зразумела, тут зноў жа нельга абысціся без звароту да Вяршальніка свету і Вяршальніка лёсаў кожнага з нас. Але Ф. Мысліцкі паступова зразумеў, наколькі цесныя ў дадзеным выпадку рамкі верша і звярнуўся да паэмы, у якой куды большыя мастацкія мажлівасці.

Ім напісаны ўжо і добры дзесятак паэм, кожная з якіх варта таго, каб павесці пра яе грунтоўную гаворку. У новую кнігу ўвайшлі паэмы "Осенние импровизации", "Божество", "Метаморфозы", "И явь, и сон".

У "Осенних импровизациях" — размова пра свет і месца чалавека ў ім, пра нас, простых смяротных, і пра Таго, хто заўсёды стаіць над намі і дзякуючы Каму мы сталі тымі, кім ёсць сёння. Праблематыка падказаная радком Мікалая Забалоцкага, узятага ў якасці эпіграфа:

"Дух Осени, дай силу мне владеть пером". Аднак менавіта гэты "дух Осени" і становіцца тым зыходным момантам, з якога адкрываецца бязмежная далечынь, што вядзе ў сам космас думак, пачуццяў, паняццяў, а далей — бязмежнасць Сусвету, што пачынаецца з прыгажосці зямной:

*В Духе Осени смысл,
в нем небесная весь и тоска,
в Духе Осени смысл,
Им пропитана мысль,
от него все прозрачней строка,
им пропитана мысль,
Сивер дышит кругом,
опадает листва в желтизне,
сивер дышит кругом,
Одинока печаль,
и безлюдно в моей стороне,
одинока печаль,
Пахнет снегом порой,
но дожди повторяются еще,
пахнет снегом порой,
Солнце, холод грязня,
улыбнется на миг горячо,
солнце, холод грязня.*

Не абыходзіць увагай Ф. Мысліцкі і балявых кропак нашай сучаснасці, прынамсі, ім напісаны шэраг вершаў, у якіх прысутнічае чарнобыльская тэматыка. Як дакладна заўважыў у свой час галоўны рэдактар часопіса "Юность" Віктар Ліпатаў: "чарнобыльскія вершы Фелікса Мысліцкага ўрачыста святляць, роздмуняць, гнеўныя і пазначаныя пакутай памяці". Дадам, што гэта творы, у якіх набалелае прапускаецца аўтарам не толькі праз асабістае ўспрыманне. Асабліва важна тое, што паэт глядзіць на тое, што ад-

былося, і вачыма самога народа, для якога гэтая трагедыя стала і свайго роду абуджэннем ад сну бяспамяцтва, адмаўлення Бога. Але паэт, як сын гэтага краю, верыць у будучыню Беларусі, не прамінае мажлівасці сказаць цёплае слова пра зямлю, якую заўсёды любіў, любіць і будзе любіць. Як, для прыкладу, у вершы "Белая Русь":

*Кончился дождь,
захлебнулась равнина,
Как акварельная за хатой картина!
Все, что молчит,
шелохнуться боится,
Небо измерив, вдруг падает птица,
В окнах земли
повторяется вечность,
Даже травинка улучшила вечность.*

Цудоўна сказана: "В окнах земли повторяется вечность", бо і сапраўды вечнасць пачынаецца з кожнага пражытага дня. А іх, гэтых дзён, у Ф. Мысліцкага надаралася шмат... Для прыкладу, як гэты, безыменны:

*На лозе во Вселенной пылают плоды,
Немота наглоталась
тумана и света.
Ты зачем, в мироздании оставив следы,
Поманила меня и растаяла где-то?
Под погросшей луной
зеленой глухомань,
Распахнулась для глум
и ветров бесконечность.
Выходи из сознания
и музыкой стань!
Меж разлукой и встречей
отсутствует вечность.*

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Р. С. Гэтую рэцэнзію Фелікс Эдуардавіч вельмі чакаў, бо я неадразава пісаў пра яго творчасць, абяцаў падзяліцца думкамі і пра кнігу "Невыплаканный ветер". Аднак стала іншых турбот, таму апошняю кропку ў матэрыяле я паставіў толькі 16 верасня. І аграду патэлефановаў у Гомель. На другім канцы провада пачуўся голас, вельмі падобны да голасу Ф. Мысліцкага: "Няма яго, памёр". Аказалася, гэта адказваў ягоны брат, а пайшоў Фелікс Эдуардавіч у вечнасць 8 верасня. Далёка ад радзімы, дзе і пахаваны. Я вырашыў пакінуць рэцэнзію у тым выглядзе, у якім яна напісалася.

А. М.

Маладзечанскі рэдактар Аляксандр Хазянін — адзін з такіх "выключэнцаў". Яму хапае часу, настойлівасці, арганізатарскіх навыкаў, каб і "Маладзечанскую газету" рабіць годную, пра што сведчыць адпаведны тыраж і не адзінкавыя адзнакі на рэспубліканскіх конкурсах, і аддавацца любімаму занятку чараванна над словам. Дарэчы, гэтае захапленне яго не змушанае, не даніна сённяшняй модзе, а звычайнае, натуральнае і даўняе. Бо, памятаю, яшчэ са студэнцкіх гадоў Саша Хазянін у Беларускім дзяржаўным універсітэце вылучаўся нейкай незвычайнай засяроджанасцю, назіральнасцю, чуйнасцю да слова. Асабліва мне запамніліся тады ягоныя цалінныя матэрыялы, бо я, таксама цалінік, мог ацаніць іх не з чужых меркаванняў, а з уласных эмоцый і вопыту.

Нядаўна ж меў магчымасць пераканацца, што твая студэнцкія ўражанні не падманулі мяне. Аляксандр захаваў гэтае цікае захапленне беларускім словам, яшчэ больш вострым стаў яго творчы позірк. Адно што не паменела нейкай унутранай засяроджанасці і як бы стоенасці. А, можа, гэта вернасць журналісцкаму прынцыпу: менш кажы, больш пачуеш?

Я маю на ўвазе нядаўна выданы ім зборнік "Скарбонка мудрасці. Мініяцюры, навады, эсэ, нарысы, апазданні, рэцэнзіі" (Маладзечна, друкарня "Перамога", 2007). Кніга выйшла нядаўна, а вось сабраны ў ёй тое, што занатоўвалася і ў памяці, і ў друкаваных радках.

Каб падабрэў свет і чалавек у ім

Чамусці мы прывыклі ўжо, што лёс раённых журналістаў — гэта пастаянныя "бітвы": то за ўраджай, то за надой, то "за" нешта, то "супраць" нечага. А на іншае быццам у іх і часу не стае. Увогуле часу ім бракуе. Але ж і тут, бываюць выключэнні. На шчасце, не адзінкавыя. Бо сапраўды творчая натура не можа задаволіцца толькі газетнымі замалёўкамі ды інфармацыямі.

Гэта — другая кніга А. Хазяніна. Першая "Сярод добрых людзей" выйшла ў 1997 годзе і была прыхільна сустрэта чытачамі. І вось — новая. У ёй дванаццаць раздзелаў: "На схіле веку", "Час, спыніся", "Час такі, ці людзі ў ім?", "Дарыце — і вам застанеца", "Ля свайго гнязда", "Духоўнае і матэрыяльнае", "А сэрца мкне да першага каханья", "Усё пачынаецца з маленства, або Тон дабратаў", "Птушкі беларускага гнязда", "Жыццёвыя сюжэты", "Карцінкі з натурны", "Простыя ісціны, ці Красамоўныя думкі, падслуханыя і пачутыя ў жыццёвых рэаліях". Ужо сам пералік раздзелаў можа сведчыць пра змест кнігі. А Хазянін не піша пра нейкія агульныя рэчы, пра адцягненыя паняцці, ён піша пра жыццё. Але ўмее за жыццёвым фактам убачыць больш шырокі далягляд, у нейкім здарэнні адчуць больш глыбокі змест. І не адно ўбачыць, а і

годна пакласці на паперу, каб і нам, чытачам, захацелася не мітусіцца ў вірлівым жыцці, не марнаваць яго, не губляць імкнення бачыць і здзіўляцца праявам чалавечага характару, скіраваным на добрае. Вось гэтыя пільнасць і неабыякавасць нараджаюць даверлівыя радкі, адэкватна выяўляюць душэўны стан аўтара і гэтак жа адгукаюцца ў чытача.

Мяне ў кнізе А. Хазяніна падкупляюць не толькі ягоныя шчырасць і даверлівасць, але і натуральны патрыятызм чалавека, які можа радавацца за нашы мінулыя і сённяшнія справы, за дзеі продкаў, які здольны абуралася, калі некаму карціць знарком прынізіць нашае мінулае, непаважліва ставіцца да нашай гісторыі. Бо здаўна ведама: нас будучы ў свеце шанавалі так, як шануем мы самі. Не, не выключнасці нашай хачу я разам з аўтарам, а роўнасці і справядлівасці, паважлівасці, разумення

і адэкватнага ўспрымання нас у размаітай чалавечай супольнасці.

У сваёй кнізе А. Хазянін звяртаецца да розных жанраў, нібыта знарком выпрабуе сябе ў здольнасці сказаць штосьці сваё пра свет і пра людзей і ў сіціслай, па-філасофску завостранай карацельцы, і ў лірычнай замалёўцы, і ў партрэтным накідзе, і нават у літаратурнай рэцэнзіі. І чаго не забярэш у Хазяніна, дык гэта адметнасці, свайго стылю. Пасля прачытання кнігі, я перакананы, што ўсе, хто будзе мець магчымасць пазнаёміцца з напісаным Хазянінным, без памылкі пазнаюць ягоны стиль, нават нягледзячы на прозвішча аўтара.

Гэта не завышаная ацэнка рэцэнзента, а сапраўдны стан рэчаў: аўтару ўласцівыя ашчаднасць да слова, імкненне адшукаць тое адзінае, якое адпавядае ягонаму настрою.

Хоць, калі па праўдзе (не, не таму, што трэба ўраўнаважыць добрае лыжкай непадсалоджанай вады), то не ўсё ў кнізе Аляксандра Хазяніна аднолькава вартаснае і цікавае для іншых. Некаму нешта падасца найўным, неапраўданым, не вартым увагі.

Але ж давайце зразумеем аўтара: ой як нялёгка вырывацца са звыклага гнёту будзённасці раённага газетчыка. Пастараемся зразумець і іншае: калі ён да нечага звярнуўся, нешта засведчыў на паперы, то гэта яго ўсхвалявала, узрушыла, ва ўсякім разе, змусіла ўзяцца за пяро. Ну не будзе ж ён нешта выседжваць толькі дзеля таго, каб спісаць яшчэ адзін аркушык паперы, не такі ў яго, Хазяніна, характар. Я гэта ведаю.

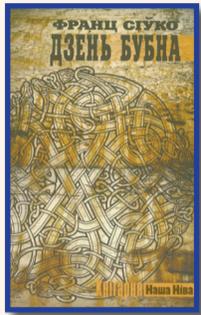
Канечне, не зашкодзіла б кнізе ўвага дбайнага літаратурнага рэдактара, бо без сятаго можна было б абысціся, недзе можна было б знайсці больш адэкватнае слова, больш выразна выказаць думку. Не зашкодзіла б прайсціся па творах і карэктару: мнагавата памылак і апісак. Але ж мы маем тое, што маем. А маем — кнігу неабыякавага і назіральнага чалавека, пазначанага творчай здатнасцю і захопленым імкненнем падзяліцца сваімі адкрыццямі з намі. Каб і мы сталі лепшымі, дабрэйшымі, каб і ў нас пабольшала людскасці, без якой жорстка сённяшні свет (але ж і такі зваблівы, непаўторны) не можа стаць больш ласкавым да кожнага са сваіх насельнікаў.

Анатоль БУТЭВІЧ

Сны аб Беларусі

"Пафас міфалагізму XX стагоддзя — у выяўленні нейкіх нязменных, вечных першапачаткаў, пазітыўных ці негатыўных, якія прасвечваюць скрозь плынь эмпірычнага бытвання і гістарычных зменаў"

Е. Меляцінскі

Усё часцей пры чытанні беларускіх кніг узгадваю Джэймса Джойса. Ён вырас у асяроддзі гіперрамантычна настроеных ірландскіх адраджэнцаў і ўзненавідаў іх на ўсё жыццё. Ён уласна напісаў новую Ірландыю, стварыў новага героя і новую мадэрнісцкую літаратуру. Я чакаю беларускага Джойса, бо наша пісьменства настойліва працягвае вырашаць палітычныя праблемы сродкамі літаратуры не на карысць апошняй. "Масцітых" віртуозна дзіерархізуюць маладыя — і што атрымаецца? Гульня ў Беларусь, пустая гульня, што недарэчна зацягнулася.

На гэтым псеўдамастацкім (абцяжараным, да таго ж, кулуарным "разборкамі") фоне яскрава вылучаецца сур'эзная проза. Па сутнасці, прыстойных празаікаў сёння не набярэцца і дзяснятак. Гэта вельмі трывожны сігнал. Катастрафічна мала выходзіць раманаў, ёсць падставы гаварыць пра крызіс гэтага жанру. Таму значная проза — тая, што спрабуе вылузнуцца з братніх абдымкаў схематызму — заўважаецца адразу. Такою пераходнай з'явай мне ўбачылася прыпавесць Франца Сіўко "Дзень Бубна" з аднайменнай кнігі.

Яшчэ ў XIX ст. Флабэр выціснуў з аповедаў аўтарскае "я" і адкрыты аўтабіяграфізм. Традыцыя гэтая была падхопленая практычна ўсім, і ў XX ст. стала ў еўрапейскай прозе дамінаваць. Па шляху адмаўлення ўдзелу аўтара ў ацэнцы ўчынкаў герояў ішоў і Джойс. Рускі фармаліст В. Шклоўскі назваў гэта прыёмам "отстранения". Зрэшты, абсалютнае адчужэнне аўтара ад тэксту — немагчымае. Пісьменнік самавыяўляецца ў свабодным выбары: персанажаў, месца і часу дзеяння, камбінаванні эпізодаў, кампазіцыйнай будове твора. Ф. Сіўко, ва ўласцівай яму алегарычнай манеры, асноўным месцам дзеяння абірае рыбалоўчы кааператыву "Мярэжы", што знаходзіцца ў Азёрнай Цюхані. Другародны персанажы, за якімі можна пры жадаванні ўбачыць рэальных прататыпаў, гратэскавыя сацыякрытычныя сітуацыі мяне якраз цікавіць менш за ўсё, бо яны належаць да вышэйзгаданага адраджэнскага маламастацкага пустаслоўя. Дзве галоўныя гераіні: маладая цюха (жанчына) Кіці і Стужка (вугрыха), пра якіх у дзве лініі вядзецца гаворка, — вось цэнтр і стрыжань твора. Асноўны "пытальнік" прыпавесці — вечны інстынкт працягу роду. Тут паўстаюць дзве бінарныя апазіцыі: "цюхі" / "вугры" і "бубен" / "любошчы". Сегменты апазіцый узаемадзейнічаюць і, зразумела, супрацьстаяць адзін аднаму. Цюхі — жыхары Азёрнай Цюхані, народ бязвольны і бяздумны. Яны толькі працуюць, выконваюць загады і задавальняюць пажаду. Цюхі, бадай што, знаходзяцца на дарэфлексійным этапе развіцця свядомасці. Над сур'эзнымі пытаннямі яны не думаюць, у будучыню не глядзяць. Але больш пільнай увагі заслугоўвае

вобраз рыбіны-вугрыхі, што жыве ў навакольных вадаёмах. Чаму ж?

Ёсць тут адна цікавая дэталі: курсівам падаецца жыццё жанчыны-цюхі, а звычайным шрыфтам — вандароўкі Стужкі. Дарэчы, і пачынаецца прыпавесць нарацай рыбіны. Такім чынам, аўтар пазіцыянуе, з аднаго боку, раўнапраўе паралельных вобразаў свету, а з другога — ненавязліва ўказвае на прыярытэтнасць "рыбнага" бачання. Тут ёсць навізна. Калі прыгадаць, напрыклад, такі класічны твор, як "Паляванне на Апошняга Жураўля" А. Жука, то там карціна на далкам супрацьлеглая: курсівам пададзенае жыццё старога бабра, трагедыя жывёліны выступае як "падсветка", фон чалавечага лёсу Дзямідчыка. У творы Сіўко першаснасць вугрыхі падкрэсліваецца яшчэ і тым, што аповеда, па сутнасці, вядзецца праз рэтраспектыўны ўнутраны маналог рыбіны, аповесць знаходзіцца як бы ў галавостужцы. Гэта сапраўды наватарскі кампазіцыйны ход. Абедзве гераіні выпраўляюцца за мяжу. Стужка — адкладаць ікру ў Саргасава мора, усведамляючы ўласны кон, Кіці — для таго, каб вярнуцца на радзіму і там супасці з сабой, маючы дзіця і жыццёвы вопыт. Зацяжарыўшы, Кіці раптам становіцца мудрай і праніклівай (такое сабе прасвятленне сартавальніцы рыбы).

Бубен ажыццяўляе ў прыпавесці сімвалічную функцыю. На першы погляд, гэта толькі інструмент, які магнетызуе рыбу, і яна сама ідзе ў мярэжы. Але аўтар увесць час акцэнтнае ўвагу на бубне, знаходзіць яго адгалосак і ў словах персанажаў, і ў форме рэчаў, і ў тэмбры голасу. Цюха-гераіня Кіці носіць прозвішча Бубнач, карэннае старое прозвішча вытворцаў бубнаў. Бубен зроднены з тутэйшым жыццём, ён сімвалізуе спадчынную залежнасць і страх жыхароў Азёрнай Цюхані (паказальна, што ў гонар яго ўладамі пышна святкуюцца Дзень Бубна). Выйсці з мярэжы, схавацца ад бубна можна толькі ў любошчах. Адпаведных "сцен" у творы дастаткова. Я педантычна падлічыў іх колькасць — 12 на 120 старонак аповесці. Бадай што значна, як для "ўласнага карэспандэнта каталіцкага часопіса «Ave Maria» па Віцебскай вобласці" (цытую з вокладкі кнігі). Зрэшты, аўтар спрабуе давесці, што Кіці насамрэч не та-

кая ўжо і памаўзлівая. Ёю, маўляў, кіруе інстынкт. Ды не, спадар Франц, што ні кажыце (можна ўспомніць і Кундэру з Мілерам, і яшчэ каго), але праз кожныя дзесяць старонак — гэта занада.

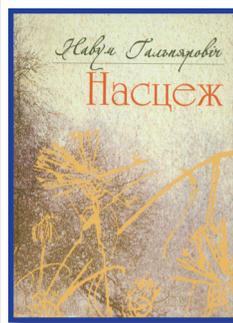
Зрэшты, пасля знікнення абедзвюх гераінь з Азёрнай Цюхані сюжэт аповесці становіцца ўжо надуманым, непраўдападобным. Усе пункты прыпынку вугрыхі выклікаюць толькі іранічнае здзіўленне: "Ну-ну, а як жа без гэтага!..." Відавочна, што аўтар механічна нацпаляў новыя звёны ланцужка, змушаны да таго жаданнем дадаць яшчэ сёе-тое, прыклеіць яшчэ адзін лісцік да дрэва. Асабліва гэта адносіцца да сустрэч Кіці і Стужкі за мяжой — абсалютна штучныя эпізоды. Аўтару трэба было, і ён зрабіў. А тое, што гэтыя сцэны ў сексшопе і танцы ў басейне — мёртвыя, яму ўсё роўна...

Трэба яшчэ сказаць, што да жанру прыпавесці твор можна аднесці толькі з агаворкамі. Гэта хутчэй алегарычна-гратэскавая аповесць з элементамі антыутопіі. Я не згодны з меркаваннямі І. Штэйнера, што прыпавесць — мадэрнізаваны беларусамі жанр прытчы; лічу тэрміны "прыпавесць" і "прытча" лексічнымі дублетаў. А ў паэтыку прытчы С. Аверынцаў, найталенавіты літаратурнаўца, уключае наступнае: адсутнасць развіцця характараў; няўвага да месца, дзе адбываецца дзеянне; кульмінацыя падштурхоўвае да маральнага выбару. "Дзень Бубна" не "пацрапляе" ў жанр па ўсіх параметрах. Асабліва сваёй кульмінацыйнай (трызненне "цюха-вугрыхі").

Шмат хто адзначае дасканалую моўную культуру Франца Сіўко. Сапраўды, яго густая нетаропка манера спалучаецца з уважлівым выкарыстаннем лексікі. Слова падбіраецца спакойна, разважліва. Можна гаварыць пра наўмысную архаізацыю слоўніка. У гэтым Сіўко набліжаецца да стылю Сакрата Яновіча: моўная адзінка не ўзнаўляецца з кадыфікаванага запаса літаратурнай мовы, бо ўнармаваная мова лічыцца такімі празаікамі да пэўнай ступені штучнай і рэгламентаванай (традыцыя гэтая ўзыходзіць яшчэ да В. Ластоўскага). Першаснай абвясчаецца мова дыялектная. Гэтыя заўвагі адносяцца і да сінтаксісу. Цікавая праблема іерархіі ўнармаванай і дыялектнай мовы ў свядомасці беларускіх пісьменнікаў яшчэ чакае свайго асвятлення і аналізу.

Такім чынам, маем бясспрэчна таленавіты, але супярэчлівы і неадназначны твор. З аднаго боку, ён наватарскі паводле структуры і дасканалы ў моўна-стылістычным плане. З другога боку, аповесць залішне палітызаваная і мае істотныя хібы ў выбары сродкаў адлюстравання. Часам ідэя груба бярэ эстэтыку за каўнер і валачэ яе за сабою. У выніку — вузлы і пустоты, якія нікому не патрэбны.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Калісьці Генрых Бель у апавяданні "Рызыка пісьменства" параўнаў пісьменніка з рабаўніком банка, які прыкладае вялізныя намаганні, каб спланаваць і здзейсніць задуманае, рызыкуе свабодай, не ведаючы пры гэтым, ці ёсць што-небудзь у сейфе... З цягам часу для майстра сваёй справы кожны новы рабунак становіцца ўсё больш небяспечным — яго "руку" добра ведаюць. Так і пісьменства для творцы, які выдаў пэўную колькасць кніг, можа пераўтварыцца ў "руціну з пячаткай майстра".

Ці лёгка быць вучнем?

Што ні кажы, столь творцы, як і адбіткі пальцаў, не мусяць паўтарацца. Вершы паэта Навума Гальпяровіча адрозніваюцца ад іншых нават на першы погляд. Яны — простыя, не абцяжараныя вышталёнымі формамі, памерамі і рыфмамі.

Каб насцеж раскрыць душу перад чытачом, трэба не толькі аўтарска смеласць, але і пэўныя набыткі, якія хочацца паказаць. Аўтар кнігі "Насцеж" дзеліцца самым каштоўным: дзепаінамі пра дарагіх сваякоў і каханых жанчын, пяшчотным замілаваннем да родных мясцін і шчырай любоўю да Радзімы.

Хтосьці можа назваць банальнымі паэтычнымі фразамі самыя галоўныя словы ў нашым жыцці — "Я КАХАЮ", "Я ЛЮБЛЮ". Маўляў, усё, што можна было стварыць на гэтую тэму, ужо даўно створана яшчэ ў часы Пётраркі ці Шэкспіра... Гэта ўсё роўна, што заклікаць хлопча не казаць падобныя словы сваёй абранніцы толькі таму, што так рабілі мільёны закаханых да яго. (Добра, што ў свой час да гэтых думак не прыйшлі Максім Багдановіч ці Янка Купала, Уладзімір Жылака ці Леанід Дранько-Майсюк!) І Навум Гальпяровіч, перш за ўсё, — шчыры, хаця

Так цяжка быць проста шчырым, бездапаможна шчырым, Ні літасці, ні кахання

за шчырасць сваю не прасіць... Хаця часта неразуменне робіцца самым страшным праклёнам мастака:

Мне сніўся сон: мяне не разумелі. Я гаварыў, а словы, быццам град, Па тварах і вачах людзей звінелі І да мяне вярталіся назад.

Хочацца з асалодай прымаць абцяжанае свята ("Ты хочаш свята? Свята навакол...") і слухаць пра бабку Марушку, словы ў садах, полацкія завулки, сяброў, каханых і... адзіноту. Відаць, ніхто не адчувае сябе больш адзінокім за Паэта, якому ёсць, што сказаць, але чамусьці ўсё менш і менш здольных слухаць і чуць. І творца мусяць запальваць "Свята ў вакне", казаць "Гэта ўсё для цябе" і расчыняць "Насцеж" дзверы — толькі заходзьце, а не, дык пішыце лісты... Быццам ягоны герой, дойдзі Іаан, Навум Гальпяровіч "узводзіць свой храм", пачынае сваю нялёгкую працу.

Аўтар зборніка не баіцца назваць сябе вучнем, але вучыцца ён у самага мудрага настаўніка — Прыроды, "ціхіх лугоў і палёў":

Я — вучань. Мне настаўнік загадаў Вучыць на памяць рэкі, хмары, грэвы, Імжу і слоту, сонца і залевы І кроплі свет, адкуль пайшла вада.

"Вучань" можа дазволіць сабе закрэсліць напісанае і пачаць наноў, "вучань" не баіцца карыстацца дзеяслоўнымі рыфмамі тыпу: "пльвучь-растучь", "гуляюць-ныраюць", "еў-заяцеў", "зацугляю-назваю", "не стаяць-ляцяць" альбо назоўнікавымі: "небам-снегам", "паслы-буслы", "дараванне-рагаванне", "ля рэчкі-авечкі", "рыззё-чарназём", "сад-пагляд", "знак-мастак" і г. д. "Вучань" можа задаваць сабе пытанне: "... хто я тут: маўклівы сведка, / Ізгой бязродны ці святы?..."

А "сціплы перакладчык палёў прыдзвінскіх і лясцоў" мае права на ўласнае адкрыццё:

Гэта мова, якая ўзрастае з вякоў, Даражэй за багацце, паходжанне, кроў. Яна дыхае ветрам, мурожнай травой, Яна сее спагаду, пшчыоту, спакой.

І хіба можна адмовіць творцу ў жаданні, каб музыку яго душы "яшчэ хоць нехта ў свеце чуў"?!

Аднак пры ўсёй гагоўнасці лірычнага героя вучыцца, у вершах аўтара няма вучнёўства, хаця часам сустракаюцца і менш удалыя радкі, напрыклад:

І пераказваць, напэўна, не трэба,

Што там таемнае бачыў мастак.

Толькі адно адзінокае неба

Перад вачамі як існасці знак.

Ці такія "знаёмыя" параўнанні і алюзіі кіпталту: "Будзе мне шчасце сніцца / Гордае, быццам сцяг", "Я не самотны: спяваць і кахаць / Не забароняць. Не перашкодзяць".

Акрамя таго, "вучань" можа спрабаваць свае сілы і ў іншых жанрах.

У кнізе "Насцеж" Навум Гальпяровіч сцвярджае і свае здольнасці выдатнага навіліста. Гэтае ўменне — літаральна некалькімі штрыхамі стварыць вобраз, бачнае яшчэ ў вершах ("Партрэт", "Балада пра чужога" ды інш.), у выбраных творах з цыкла "Шляхі і вяртанні" раскрываюцца напоўніцу.

Пісьменнік не імкнецца паказаць свайго героя з лепшага боку, часам сам кіпіць з яго, але такая свабода выяўлення думкі вымагае ад аўтара і адпаведнай канцэнтраванасці зместу і эмоцыі. Навель Навума Гальпяровіча падобныя да відэакліпа: на кароткі адрэзак часу ты становішся сведкам яркіх жыццёвых падзей, бачыш дробныя, але важныя дэталі, суперажываеш, імкнешся даведацца, што будзе далей, і раптам (ужо ўсё?!), не кропка — дазвол спыніцца і пагуляць у любімую чытацкую гульню "А вось я б..."

Напэўна, гэта адбітак журналісцкай працы пісьменніка, але ў яго наваляе нямна "лішніх" слоў. Кожны твор успрымаецца цэласным, закончаным малюнкам. З аптымальнай суаднаснасцю пачуццёвасці, якая нідзе не пераходзіць мяжу, і дэталёвасці, што не збіваецца на прымітыўны натуралізм. У Навума Гальпяровіча атрымалася затрымаць на паперы і водар кахання, і страх згубы, і жаданне жыць. Як, напрыклад, у творы "Белая кроў".

Сёння, калі ніяк не закончацца на зямлі "баі мясцовага значэння", неабходна памятаць пра галоўнае ў жыцці (якім бы "банальным" гэта ні здавалася): Бацькоў, Радзіму, Каханне, Справу.

Няхай смяюцца з таго, хто падчас навальніцы насцеж адчыняе дзверы, ён ведае, што гэта можа кагосьці выратаваць. Кніга Навума Гальпяровіча "Насцеж" дае адказ на многія пытанні, у тым ліку, і на пастаўленае ў загаловку.

Тацяна СІВЕЦ

Васіль РАГАЎЦОЎ

Без суму —
не пражывеш.
Бо хто не сумуе,
той —
і не радуецца.

Бывае,
і ў радасці —
са слязою,
і ў горы —
з усмешкаю...
І толькі ў самоце —
сам-насам з Душою.
Каб прыслухацца
да Яе.

І багатыя —
плачуць.
Нярэдка —
слязьмі бедных.

Невымаўленае —
вымавіцца.
А невымоўнае
можна толькі адчуць —
у голасе, позірку...

Шчасліўцам зайздросцяць.
Хоць чамусьці забываюцца,
што шчасце даецца
ў пакутах.

Малося Слово,
бо яно ратуе маю Душу
ад мойкнасці, знямення...
Вяртае веру ў людзей.
І ў самога сябе.

Нічога без нічога
не бывае:
суму — без адзіноты,
радасці — без шчасця...
Як і ценяў — без святла.
А калі што і бывае —
хіба ў мроях.

Паэту дарагія
і зямля і неба.
На зямлі ён спазнае
радасці і пакуты.
Нябёсы пасылаюць яму
натхненне.
Каб нараджаліся вершы.
Аб зямных радасцях.
Аб пакутах,
якія ачышчаюць Душу.

Жанчына плакала
па дзецях,
якіх у яе ніколі
не было.
Аднае начы
прысніліся ёй дзеці.
Жанчына з палёгкаю
ўздыхнула:
і яна — маці!..

Уздыхае сейбіт:
такая сухмень —
ці ўзьдуць зярняты?
І ралля ўздыхае:
ці набярэцца сіл —
для руі.
...Пачуліся
санлівыя грымоты.

Каханне не прадаецца.
Яно — Боскі дар тым,
хто зможа ахвяраваць яго
іншым.
Каб і яны адчулі
пакуты і асалоду
Каханья.

Выгнаннікі
чужой душы...
А яшчэ жахлівей,
калі — сваёй.

Спакутаваная душа
лечыцца дабрывёю,
а грэшная —
пакутамі.

Некаторыя і праз гады
прагнуць сустрэцца
з юначым каханнем.
Бо яно — першае
і — нярэдка —
апошняе.

Жыццё — таямніца,
якая пазнаецца да скону —
праз сумненні, пакуты...
І таму з гадамі
яно становіцца
яшчэ больш дарагім
і непаўторным.

Нярэдка
і за сваю дабрывню
даводзіцца паплаціцца.
Чужой здрадай.

Не сумуй,
Мой белы бусел,
Прылятай, і я — вярнуся...
А. Пісьмянкоў

Я вярнуся,
белы бусел,
Не забайлюся, збяруся.
Паклякочам
мы дасхочу —
аж да саменькае ночы.
Будзе споведзь,
як аповесць —
нашых душ
зямная павязь.

Шчаслівы не той,
хто багата мае,
а хто —
многа дбае.
І не толькі
пра сябе.

Адны жнуць,
чаго і не сеялі,
а некаторыя —
забываюцца зжаць і тое,
што пасеяна імі.

Ігар КИНАНОВІЧ

Лёс-настаўнік
Лёс-настаўнік. Мудры і няўмольны.
Часам б'е, здаецца, без прычын.
Хай сабе, і цяжка, і павольна,
Часу не здавацца — навучыў.

“Чуеш ты, разумны і кіпучы,
Зайтра той урок паўторым зноў:
Без маёй навукі ты — ануча,
Хоць і пішаеш песні — будзь здароў!”

А пазней дадаў і памяркоўнасць.
...Нехта нібы шэпча “пад руку”:
“Вёрткі, як вавёрка, безумоўна.
А праз меру ўсё ж не рызюкуй —

Ляснешся і сам, і нехта блізкі.
Думай, не лянься, рыфмаплёт!
Каб не адхапіць баланды міску,
Загадзя правер наступны ход”.

Лёс-настаўнік, што здаецца катам.
Часам б'е “па-чорнаму”, але
Голас ад фальшывых нот апратаў,
Выжываць сярод
бясконцых стратаў,
Грэцца толькі марай аб цяпле
Навучыў.

Пара кропель крыві

Пара кропель крыві.
Пара кропель тваіх.
Цыгарэта — апошня? На дваіх.
Як не здэквавайся б час.
Як бы лёс не размеў.
Спраўдзіць існае нас —
двух сяброў. Двух братоў.

Колькі год не палю —
“адхварэў”, пасталеў.
Пара кропель крыві,
але сэрца ў цяпле
Іх знаходзіла пульс неаднойчы — павер.
І ўзыходам стаў спуск.
І — на піку цяпер.

Бог святы міласэрнасцю блізкіх, аднак,
Прыныповае “не!” ды няўхільнае “так!”
Сутыкнуліся “ў лоб”.
Спрэчка — розумаў лёс.
Кожны “ісціну” згроб
і кудысьці панёс...

Пара кропель крыві —
ЯСНЫ, МОЦНЫ пагляд.
Рана рану цалуе:
цяпер ты мне — брат...

Пары кропель налью пару кропель віна.
Горнам кліч працяю:
“За сяброўства — да дна!”

A'more...

Момант сцякае
лавай па скуры:
ты любіш сварыцца,
я ўмею падтрымаць бяседа
на любым яе градусе...

Маўчым.
Курым на розных палюсах
кватэры:
варожыя крэйсеры разышліся
і кожны капітан бачыць у акулеры
толькі цяжкі дым “суразмоўцы”,
A'MORE — непаззеленае...

...непаззеленае — сьдземся бартамі
дзесьці а палове на пятую
цыгарэту.

Анёл

Гарачым камнем узрываю дол —
Паслаў Пан Бог
зямлёй душу адчысціць.
Бо я таксама бунтаўшыч-анёл,
Бо я таксама Сатана у чымсьці.

Сярод братоў —
чарцей ды ведзьмакоў —
Абразы небу выплаўляю здольна
З булатнай важкасці сваіх акоў.
Гудзе мой горан —
я да зайтра вольны...

...Я — смерд прыдушаны —
адзін сярод гадзін,
Зламаць гатовых і сціло,
і пальцы:
“Куды — пісаць?
Пад хамутом хадзі,
Прыгоннік гнойнай
чалавечай працы!”

... Усім даведзена:
ён — God, я — гад.
Бізун змяіцца
на ўзмакрэлай спіне:
Плачу за права
павярнуць назад —
Стаць снежнакрылым
у пляшчотнай сіні.

Старэнькім плугам раздзіраю дол.
Іржа спаўзае,
і блішчыць жалеза...

І чуе зверху малады анёл.
“Не ўсім жартуюць —
спасцігай, гарэза...”

Мая паэзія

Ты — жаль, паэзія. Ты — жар.
Я па тваім хаджу вуголлі.
Чыя не прагнула душа
Твайго зняволення і волі?

Л. Галубовіч

Мая паэзія — дэмарш.
(Калі паэзія, наогул,
яна). Ўсіх ворагаў — “на фарш”!
Мой час азвацца — дай дарогу!

Але, здаецца, адкрычай.
Наўнасьць працы, як даведка.
Мая паэзія — адчай
І страх трывожнага падлетка,
Якому цяжка аднаму:
На лёсе выраку адзнака —
У кут загнаны ён, таму
яго паэзія — атака...
Лірычным быць тады хацеў,
Другім Ясеніным зрабіцца,
На крылах шчырасці ляцеў,
Але ўмяшалася сталіца.
Перавучыла — бачыш, як?
Было: растраціла папросту...
Мая паэзія — маяк
Душы зняверанай сіроцтву.
Не рады быў прыходу дня,
Калі ў чарцей служыў пасыльным.
Мая паэзія — браня.
І пушка з вежы сочыць пільна,
Адуль і хто ідзе суды.
(А за спіною — што за штука?)
Маё паўтвара — знак бяды
І божай панічынны прынука,
Бо не знайшоў я тут добра:
У кайстры — раны ды заганы.
Пан бачыць — я не выбіраў!
Адно выконвай волю Пана!

...Мая паэзія — дэмарш,
Гару — то жудасна, то ціха.
Вышэйазначаны пажар
Пераканаў цябе хоць крыху?
Не цісну болей на педаль —
Нясе інерцыя кудысьці...
Мая паэзія — мараль
Душы, якая хоча выйсці...

Фота Кастуся Дробавы

Янка

Людзія АРАБЕЙ

Успаміны

не адбывалася канфліктаў, мы падтрымлівалі адзін аднаго, адносінны паміж рэдактарамі былі сяброўскія. Захар Пятровіч Матузаў аднойчы нам зрабіў нават заўвагу:

— Што гэты вы тут — Коля, Оля, Лёва... Называйце адзін аднаго па імені і па бацьку, а то — несалідна.

Але нам цяжка было перайсці да афіцыйных адносін. Загадчыкам рэдакцыі быў у той час Мікола Татур, былы партызан, чалавек памяркоўны, хоць зорак з неба, як гэта кажуць, не хапаў, але ад яго, мусібыць, ішла гэта таварыскасць. Аднак дырэктар выдавецтва вырашыў умацаваць рэдакцыю, а можа, яму загадалі, і Татур быў звольнены, на яго месца паставілі новага загадчыка. І адразу змянілася атмасфера ў рэдакцыі, наступіла нейкая нервознасць, сумятня. Новы загадчык, відаць, вырашыў, што, заняўшы гэту пасаду, можа ўжо каго захоча — мілаваць, каго захоча — караць.

У гэты час і прынес Янка Брыль у выдавецтва свой раман "Птушкі і гнёзды", раман амаль біяграфічны, хоць сам аўтар пісаў, што гэта не яго біяграфія, а хутчэй біяграфія пакалення.

У 1939 годзе, яшчэ "пры паляках", калі пачалася другая сусветная вайна, Янку Брыля, тады юнака, прызвалі ў польскую армію. Нямецкая машына хутка падмяла пад сябе Польшчу, а яе салдацікаў захапіла ў палон. У палон трапіў і герой рамана Янка Брыль. Чорныя дні палону, уцёкі з фашысцкай няволі, вяртанне на радзіму, сувязі з партызанамі — гэта і складала змест рамана. Рэдагаваць яго выпала мне.

Я прачытала яго. Ён быў напісаны не традыцыйна, праўдзіва, без гучнага пафасу. Цікавым быў для мяне і аўтарскі стыль — рамантычны і крыху сентыментальны, ну але ў кожнага аўтара свой почырк, свой стыль, можа, гэтым пісьменнік і адметны. Я ўхваліла раман і была ўжо гатова падпісаць яго ў набор, але новы загадчык папрасіў мяне пакласці рукапіс Янка Брыля яму на стол. Што ж, яго права. Я паклала.

Новы загадчык доўга чытаў раман, пасля доўга нешта пісаў і ў выніку з'явілася заключэнне на дваццаці васьмі старонках.

У заключэнні гаварылася, што раман Янка Брыля напісаны з пазіцыі хутараніна, што аўтар апраўдвае фашыстаў, пался таго, як было напісана шмат выдатных твораў пра вайну, у якіх расказваецца пра палон, паказана жудасць фашысцкага палону, Брыль малое фашысцкі палон як рай, Брыль не зразумеў палітыкі немцаў і наогул піша няпраўду, няпраўду напісаў пра тое, як здаваліся ў палон польскія маракі.

Я схавалася за галаву. Аднаго з гэтых абвінавачанняў хапіла б на тое, каб у час, не вельмі далёкі ад нас, засадзіць Брыля за краты.

На маю нязгоду з заключэннем новы загадчык ледзь не кідаўся на мяне з кулакамі.

Што рабілі ў выдавецтве, калі на твор меліся розныя думкі? Рукапіс давалі чытаць іншым рэдактарам, ставілі на абмеркаванне. "Іншыя" рэдактары рукапіс чыталі, але трэба было ведаць той час. Не ўсім хапала мужнасці выступіць супраць загадчыка рэдакцыі, на абмеркаванні рамана нешта мямілі, рабілі Брылю свае заўвагі, патрабавалі дапрацоўкі. Пытанне аб здачы твора ў набор павісла ў паветры.

Абмеркаванні пайшлі па новым заходзе — збіраліся на рады, склікаліся пісьменнікі, з думкаю якіх лічыўся Матузаў. Адна крытыкавалі раман, таксама патрабавалі дапрацоўкі, другія — абаранялі. Аляксей Асіпенка, Пімен Панчанка, Іван Навуменка, Максім Танк не згаджаліся з крытыкамі, заяўлялі, што раман Брыля мае права на жыццё ў такім варыянце.

Але справа не рушылася, у вытворчасць раман не здавалі.

Прызнаюся па часе — пайшла па дапамогу да Петруся Броўкі, які тады быў старшынёй Саюза пісьменнікаў. Не ведаю, якія захады прыняў Петрусь Броўка, але націск на раман Брыля аслабеў і скоро рукапіс здаў ў набор, раман Янка Брыля "Птушкі і гнёзды" выйшаў з друку, а я атрымала ў падарунак экзэмпляр з аўтаграфам: "Лідзе Арабей, майму мужнаму рэдактару, якой давалося ад гэтай кнігі... 3 сяброўскай удачэнасцю Янка Брыль. 10.1.65г."

Атмасфера, якая цяпер склалася ў рэдакцыі, прымусіла мяне пакінуць выдавецтва і пайсці

на работу ў часопіс "Польмя". А потым жыццё паказала — і дарэмна. Трэба было мне пера-седець новага загадчыка, тым больш што ён хутка пакінуў рэдакцыю, пайшоў на павышэнне. Такіх у той час любілі.

Янку Брыля баяўся, мусібыць, не толькі Захар Пятровіч Матузаў. Шмат якія кнігі гэтага "нязручнага" аўтара трэба было "прабіваць". Ды што казаць, нават такая ўнікальная кніга, як "Я з вогненнай вёскі...", аўтарам якой былі Адамовіч, Брыль, Калеснік, і тое прабівалася праз кардоны і завалы. Падрабязнасцей гэтай эпапеі я не ведаю, але вакол шмат гаварылася, з якой цяжкасцю прабівалася гэта кніга да чытача, бо начальства не ўхваліла паказ пакут народа ў час вайны, ухваліла толькі гераізм.

Час ішоў, я не працавала ўжо і ў "Польмі", Янка Брыль пасля смерці жонкі бавіў жыццё ў адзіноце. Часам па якой патрэбе я звяніла яму, калі ён падымаў трубку — пыталася, ці не перашкодзіла яму, ці не адарвала ад якога занятку.

Брыль заваўся: — Ад якога занятку ты магла мяне адарваць, нічым я не заняты.

Ён быў рады кожнаму тэлефоннаму званку, кожнаму чалавечаму голасу.

І вось прыйшла сумная вестка — памёр Янка Брыль. Я купіла кветкі і пайшла з ім развітацца. Падыходзячы да яго дома, убачыла, што адзін за адным ідуць людзі з кветкамі. Мясцовая жанчына мяне запыніла:

— Вы не скажете, куды яго ідуць і ідуць людзі з кветкамі?

Што я магла ёй адказаць? Ідуць развітацца з Янкам Брылем? Ці ведае яна, хто гэта такі, ці чула прозвішча? У нас беларускую літаратуру ведаюць хіба што аматары.

Велічны, спакойны ляжаў Янка Брыль у труне. Вакол труны было шмат вяноў, а людзі неслі і неслі кветкі. Побач сядзелі дочки ў жалобным убранны.

Янка Брыль ішоў на спатканне да жонкі.

Калі яго жонка Ніна Міхайлаўна памерла, месца на мінскіх могілках ёй не знайшлося. Пахавалі ў Калодзішчах. Там замовіў Янка і сабе месца. Каб навекі побач.

І вось — Калодзішчы, могілкі. Стаяў пагодны, сонечны дзень. Вакол цішыня, могілкі яшчэ не вельмі абжытыя, яшчэ мала тут зеляніны, зрэдку стаяць помнікі — найбольш свежых пахаванняў.

Тут і спачывае цяпер Янка Брыль.

А мне ўсё не верыцца, што яго ўжо няма, здаецца, пазваню — і ён адгукнецца.

На паліцы стаяць яго кнігі...

Каб не саромець госця, Марыя завяла:

Чаму не прыйшоў, Як месяц узышоў, Як цябе чакала?

Мужчынскія галасы на хаду ўварваліся ў песню, хораша спяляліся з жаночымі:

Ці каня не маў, Дарожкі не знаў, Маці не пускала?..

— Ды ў нас харошы б хор атрымаўся! — не ўцірпела Параска.

— Пенсійнерскі, — дадала Зіна. — А што?! — заўважыла Лідка. — цяпер модныя пенсійнерскія хары. Нас, можа б, і па целівізары паказалі?

— Ты, Лідка, са сваім пузам і ў целівізар не ўлезеш! — пацвяляла Марыя.

Разам усе праспявалі яшчэ некалькі песень. Сонца тым часам схавалася за далёкім лесам. На вёску апусцілася жаданая прахалода. У канцы вуліцы запаліў стаяк, што вяртаўся з пашы.

— Бабы, каровы! — першая падахапіла Лідка Чацвяртак, а за ёю і ўсе астатнія, пакінуўшы мужчын адных.

— Вось і пагулялі мы з табою, Іване, — нявесела заўважыў Кудлаты. — У нас нават кароў няма, каб сустракаць разам з імі...

Расціслаў БЕНЗЯРУК

— Штосьці кнігаўкі закіркалі, — сказаў, выходзячы з двара, Іван Лаганчук, па мянушцы Лысы, свайму сябру, таксама Івану, якога ўсе ў вёсцы звалі Кудлаты. Як жа, два сябры і два Іваны!

Самым камічным у мянушках было тое, што Іван Лысы на самай справе выгадаваў круглую бараду і шырокую шавялюру сівых валасоў і таму нават нечым нагадаваў Карла Маркса ў стальым узросце, а ў чырванашчокага Івана Кудлатага галава блішчала, як начышчаны самавар, ён старанна галіўся і болей паходзіў на Хрушчова.

Свае мянушкі Іваны атрымалі ў дзяцінстве. У Лысага быў бацька і гадоў да пятнаццаці стрыг хлопца пад нулёўку. Іван жа Кудлаты, бязбацькавіч, рэдка стрыгся, насіў лахматую, непрычасаную галаву. Калі пасля вайны быў прызваны ў войска, то служыў на флоте на Балтыцы. Клімат, мусіць, не пайшоў хлопцу на карысць, бо праз чатыры гады вярнуўся дадому з парадзе-

Песня вечаровая

Абразок

лымі валасамі, а да трыццаці згубіў амаль усе.

Калі яму раілі, каб адпусціў бараду, як у сябра, Кудлаты смяюўся:

— Няма на галаве — не будзе і ў барадзе...

Людзі, жартуючы, прапаноўвалі абмяняцца мянушкамі. Іван Лысы на гэта звычайна адказваў:

— Так выгаднай. Украду я ў цябе, Параска, парсюка. Прыйдзе ўчастковы і спытае, хто ўкраў, ты ж адкажаш: "Іван Лысы". Пакуль міліцыянер будзе разбірацца з суседам, я ўцяку...

Людзі пасмейваліся з такіх Іваных кепікаў. А цяпер ён, памаўчаўшы хвіліну-другую, паўтарыў:

— Штосьці кнігаўкі закіркалі. Можна на дождж?

Кудлаты паглядзеў на бязвольнае неба і не пагадзіўся: — Не, дажджу не будзе. Проста бабы пяноць...

— То, можа, пойдзем да іх на вачоркі?

Была нядзеля. Чатыры жанчыны, памаліўшыся ў царкве, справіўшыся па гаспадарцы, мелі вольны час, каб пасядзець разам.

Яны прымасціліся ля штaketніка на траве і спявалі. Спявалі так, як пяноць птушкі, забіўшыся ў засені дрэў і зусім не зважаючы, ці слухае хто іх.

Людзі праходзілі міма, усміхаліся. Часам гаварылі добрае слова. Нечакана Параска Лукашчык заўважыла:

— Бабы, а мы ўсе тут дзеўкі? — Яй-богу, праўда, — падтрымала Лідка Чацвяртак.

Яны толькі цяпер, здаецца, зразумелі, што ўсе пахавалі сваіх мужоў і былі яны на роўнай назе.

— Глядзіце, і хлопцы да нас ідуць! — засмялася Марыя Грыб, заўважыўшы Іванаў.

— Іваначкі, ідзіце да нас! — за-

гукалі жанчыны. — Паспяваем.

Мужчыны весела перамігнуліся між сабою: значыць, і яны яшчэ некаму патрэбны ды завярнулі да жаночага гурта.

— Спяваць будзеце? — спыталася Параска.

Не адказваючы, Іван Лысы заўвёў прыпеўку:

Няхай дождж, няхай снег, Маразы хай лютыя, — Да каханак пабяжым Босья і абуця!

— Маладзец! — пахваліла Марыя Грыб. — То сядайце з намі.

— Параска, можа, гасцям услончык прынясець, — прапанавала Зіна Лук'янюк.

Параска гатова была бегчы ў хату, але Іван Лысы запыніў:

— Калі жанчыны сядзяць на траве, дык і нам не трэба ўслончыка...

Ён і праўда хуценька ўсеўся побач, а Кудлаты доўга-доўга ўладкоўваўся, усё прыстройваючы сваю пабітую нагу (прыціснула калодаю, калі ў лесе бярвенне нарыхтоўваў).

Арт-пацеркі

Праз два гады Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы справіць сваё 90-годдзе. Пра надыход вялікага юбілею нагадала вялікая фотавыстаўка "Старонкі гісторыі", разгорнутая ў фэе з пачаткам ужо сёлета сезона. На фотастэндах адлюстравана жыццё тэатра перыяду 1920-х — 30-х гадоў: сцэны са спектакляў колішняга БДТ-1, абліччы яго ар-

тыстаў, у тым ліку і здымкі, якія раней не выстаўляліся. Пра плённы творчы перыяд купалаўцаў распавяла яшчэ адна восеньская выстаўка. Тэатр прысвяціў яе 90-годдзю з дня нараджэння Армена Грыгар'янца — выдатнага сцэнографа, які ў свой час быў тут галоўным мастаком, аформіў такія адметныя пастаноўкі, як "Салавей" паводле З. Бядулі, "Забыты ўсімі" Н. Хікмета, "Чацвёрты" К. Сіманавы, "Я, бабуля, Іліко і Іларыён" Н. Думбадзе і Р. Лордкіпанідзе, "Амністыя" М. Матускоўскага ды інш. У мемарыяльную экспазіцыю ўвайшлі фотаздымкі ўзораў сцэнаграфіі А. Грыгар'янца, макетаў да спектакляў розных гадоў, пастаўленых на Купалаўскай сцэне і ў Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя М. Горкага.

Маскоўскі рэжысёр Уладзімір Панкоў правёў з артыстамі Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы першую рэпетыцыйную спектакля "Вяселле" паводле А. Чэхава. Нагадаем, што гэта супольны беларуска-расійскі праект, прымеркава-

ны да 150-годдзя вялікага класіка, які ажыццяўляюць Міністэрства культуры Беларусі, Міжнародная канфедэрацыя тэатральных саюзаў (Масква), Міждзяржаўны фонд гуманітарнага супрацоўніцтва краін-удзельніц СНД, Міжнародны тэатральны фестываль імя А. Чэхава і Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. Падчас візіту У. Панкова ў Мінск адбылося таксама пасяджэнне мастацкай рады тэатра, на якім быў аднагалосна прыняты макет сцэнічнага афармлення спектакля "Вяселле", прапанаваны расійскім мастаком Максімам Абрэзкавым, ды эскізы касцюмаў (мастачка Наталля Жолабава).

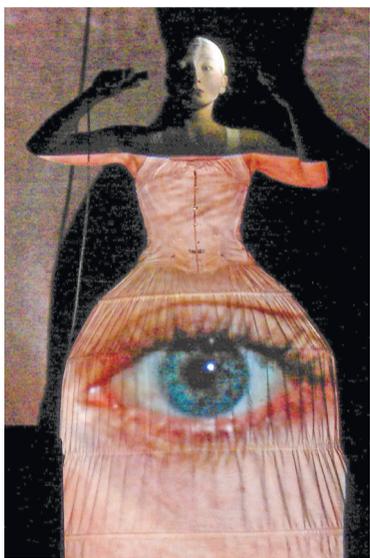
Да 28 лістапада ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы працуе выстаўка "Вераснёвыя туманы". Тут прадстаўлены работы Уладзіміра Рынкевіча — тонкага акварэліста, педагога, мастацтвазнаўцы. У экспазіцыі пераважаюць лірычныя пейзажы, створаныя ў 2001—2008 гадах.

С. ВЕТКА

У Беларуска-міжнародны фестываль тэатраў лялек: шэсць галавакружных і незабыўных восеньскіх дзён для тых, чые душы прагнуць Тэатра.

Лялька: бязмежжа ідэй!

Вы памыляецеся, калі мяркуеце, што лялечны тэатр абмяжоўваецца толькі дзіцячай аўдыторыяй і лялькамі ў якасці герояў. Сёлетні фэст паказаў сучаснае аблічча сусветнага лялечнага тэатра, дзе паняцце "лялька" шырэ да паняццяў "аб'ект", "прастора", "ідэя".

"КОЖНЫ з прадстаўленых спектакляў будзе сюрпрызам", — упэўнена казаў на ўрачыстым адкрыцці фэсту мастацкі кіраўнік Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек Аляксей Ляляўскі. Ён меў рацыю. Наглядзячы на змены ў афішы, адсутнасць субцітраў з перакладам, праблемы ўладкавання глядачоў у зале, тэатральны аматар сустрэў жонкую фестывальную пастаноўку належным чынам. На жаль, не здолеў трапіць у самае сэрца Еўропы госці з Індыі, не ўбачылі мы і спектакль "Балада пра белую вівэрну" — прэм'еру БДТЛ, якая планавалася на адкрыццё фэсту. Але ўрэшце ён прайшоў на "тройчы ўра!".

Удзельнічалі Беларуска-дзяржаўны тэатр лялек, Тэатральная акадэмія (ці Клайпедскі ўніверсітэт) з Літвы, Трупы Ірыс Мейнхарт (Штутгарт, Германія), Рускі інжынерны тэатр "Ахе" (СПБ, Расія), Беларуска-дзяржаўны тэатр лялек "Лялька" (Віцебск), Тэатр Агора (Сэнт-Віт, Бельгія), Гомельскі дзяржаўны тэатр лялек, Мінскі абласны тэатр лялек "Батлейка" (Маладзечна), Тэатр Крэпска (Прага, Чэхія), Тэатр Ротта (Хасцінгс, Вялікабрытанія), Кемераўскі тэатр лялек імя А. Гайдара (Расія), Міні-тэатр (Любляна, Славенія), Брэсцкі тэатр лялек, Тэатр "Леа" (Вільнюс, Літва), Тэатр "Гулівер" (Варшава, Польшча), Гродзенскі абласны тэатр лялек, Дзяржаўны тэатр лялек з Бела-стока (Польшча).

Калі спектаклі беларускіх тэатраў пабачыць ды абмеркаваць мажліва і па-за фестывальным кантэкстам, то замежныя пастаноўкі чакаць "у госці" дзевяццацца яшчэ немаведама колькі, таму і пагаворым пра спектаклі іншаземных артыстаў.

ПІСТЭРЫЯ Рускага інжынернага (ці аптычнага) тэатра "Ахе" (Санкт-Пецярбург) бярэ пачатак з 1989 года, калі трое мастакоў — Максім Ісаеў, Павел Семчанка і Вадзім Васільеў стварылі арт-гуртаванне "Ахе". Энтузіясты адразу пачалі па-

зціцянаваць сваё стварэнне як вольны ад жанравых і стылёвых абмежаванняў гурт. У сярэдзіне 90-х В. Васільеў пакідае суполку. "Падціснуць" ў колькасным складзе, але не ў жаданні здзіўляць, "Ахе" працягвае развівацца, набліжаючыся да выкарыстання тэатральнай прасторы. У 1999-м назой "Рускі інжынерны тэатр "Ахе" замацоўваецца за піцэрскімі творцамі.

Але, якія б змены ні здараліся ў жыцці "Ахе", прынцып "творчасць без абмежаванняў" дамінуе тут і па сённяшні дзень: удзельнікі гурта займаюцца жывапісам, граюць хэві-джаз, здымаюць кіно, далучаюцца да розных вернісажаў. Паказаны ім "Фаўст у кубе" — арыгінальная інтэрпрэтацыя паводле класічнага твора Ё. В. Гётэ — менавіта паводле, бо мае да першакрыніцы толькі частковае дачыненне. Цікава, што спектакль існуе ў двух варыянтах: ёсць версія "Сігнатура", на працягу якой глядач бачыць чужы безліч дэягоў без аніводнага пэўнага слоўца, і версія "2360", дзе кожнае сказанае слова "на вагу золата". Галоўны герой спектакля — Прасторы, тая атмасфера, што пануе ў зале.

КЛАЙПЕДСКІ ўніверсітэт прадставіў, як мне здаецца, тэатр змяшанай дзеі пад назовам "Мора". Тут вам і тэатр аб'ектаў, і класічны лялечны тэатр, і яшчэ шмат цікавага. Чацвёрта студэнтаў (!) 3-4 курса паказалі "чатыры кароткія гісторыі пра каханне", што, як марскія хвалі, прыбюе гнаныя, б'юцца аб берагі нашых сэрцаў. Увогуле, мне думаецца, тэатр — з'ява прыватная. І тэатр лялек намаганьнямі літоўскай чацвёркі з прыватнай з'явы мякка перайшоў у з'яву глыбока інтымную. Адвечная тэма кахання і вельмі-вельмі прыгожыя акцёры ды актрысы ў сімбіёзе стварылі надзвычай інтымную, але яшчэ наіўную і чыстую атмасферу. Незвычайнымі былі й спосабы ўвасаблення на

сцэне з'яў асяроддзя: дождж з пяску, мора з чырвонай тканіны, што гожа рухалася праз подых акцёраў. Лялькі, зробленыя пераважна з пёркаў, проста праміяніліся той лёгкасцю, з якой каханне можа панесці чалавека. Нібы тое мора...

ВЫ НЕ ПАТРАПАЛІ на спектакль гасцей са Штутгарта? Хутчэй ляціце, паязджайце, пешшу йдзіце ў Нямеччыну, бо калі вы не паглядзелі пастаноўку Трупы Ірыс Мейнхарт "Патаемнае", гэта значыць, што вы не бачылі сучаснага эксперыментальнага тэатра. Выбуховая сумесь лялечнага тэатра, тэатра пластыкі акцёра, hi-tech відовішча — усё гэта на сцэне рабіла толькі адна актрыса!

На працягу шасцідзесяці хвілін дзяўчына спазнае сябе, шукае ўласнае "я". Уявіце сабе сцэну нашага тэатра імя М. Горкага, у глыбіні якой шырока расцеленае нападпрапрыстае палатно-экран. Нейкая няпэўная форма-сілуэт дрыжыць на тым палатне, і не адразу разумеш: гэта ж — дзявочыя ногі, што асцярожна тупаюць па сцэнічных падножках. Тут і цяпер! Праз імгненне мы бачым самую герайню з міні-камерай у руках, што дзьмае асяроддзе ў рэжыме рэальнага часу, а потым у акрэслены момант пераключаецца на зроблены запіс. Дарэчы, камера — асобны персанаж спектакля — дазволіла стварыць ілюзію множнасці на сцэне, велічнасці і мізэрнасці, пакоры і волі. У пошуках свайго "я" герайня звяртаецца да анатамічнай кнігі. Актрыса йдзе ад фрагментарнага да агульнага, успрымаючы сябе спачатку як асобны часткі цела, а потым як адзінае цэлае... ці "адзінае цела(-е)".

Пакуль частковае ўспрыманне сябе дамінавала над герайняй, на экран праецываліся буйныя, пануючыя вобразы: гіганцкія рукі — гэтак нябесны лялькавод, што падхопліваў

дзяўчыну і кіраваў ёю. Усведамленне сябе як пераважна цэлага дазволіла герайні ў літаральным сэнсе ўзяць сябе ў рукі: на белай яе сукенцы выявілася тая ж дзяўчына, толькі значна зменшаная. "Патаемнае" паказвае эвалюцыйна чалавечых пошукаў, градацью ад раба да гаспадара самога сябе. А з разуменнем сэнсу нямецкай гаворкі герайні праблем амаль што не было, бо кожны моўны эпізод суправаджаўся выразнай сцэнічнай дзеяй. Незабыўнае відовішча!

ТЭАТР Агора пад кіраўніцтвам рэжысёра Марсэля Крэмера прывёз унікальны спектакль "Крыжакі". "Гэта палітычная пастаноўка", — заўважыў спадар Крэмер, — мы хацелі паказаць усю тупіковасць вайны і тых, хто за ёй стаіць". Паводле сюжэта медыястрычкі Мама Зара, Клара і Вялета разам з параненымі салдатамі вандруюць праз усю краіну, каб сабраць грошы для хоспіса. Дзеля гэтага яны прыдумалі песеньку пра тое, як павінны паставіць на ногі мужчын і выправіць іх у новы крыжацкі паход. Яны і выступаюць, і прапануюць новы, вельмі своеасаблівы спосаб рэабілітацыі байцоў: тэрапія музыкой, рытмавай гульнёй, нават ласункамі. Пры канцы спектакля з дапамогай мультымедынай сістэмы паказваюцца кадры вайновых дзеянняў у Іраку, Ізраілі, іншых краінах. На фоне жажлівага відовішча вырастаюць постаці новых "крыжакоў", што смела йдуць на "святую вайну". Трагікамізм сітуацыі кранае ўсе струны душы, і абыхавых у зале няма. Рэжысура выкарыстоўвае жывую музыку ў выкананні саміх артыстаў: электрагітара ("Fender Telecaster", нятанная рэч, зазначу), сінтэзатар, барабан, акардэон... Усе гэтыя інструменты ў руках персанажаў спектакля гучаць не горш, як у прафесійных музыкаў. А якое цудоўнае спяванне а капэла падаравалі бельгійскія майстры, проста не перадаць.

"Крыжакі" — пастаноўка, адметная сваёй інтэрактыўнасцю. Падчас тэрапіі ласункамі Мама Зара разыграла кавалачкі торта паміж глядачамі. Прытым не абышлося без неспадзяванак: нумары на латарэйных квітках бельгійцаў не супадалі з нумарамі тэатральных крэслаў — у нас іншая сістэма пасадак. Але значоўная Мама Зара хуценька перапрабала ўсё як мае быць ды яшчэ дапамагала шчасліўчыкам і падбадзёрвала на нямецкай і англійскай мовах. Рытматэрапію таксама ладзілі разам з залай; праўда, не ўсе глядачы справіліся з задачай, дык жартам падумалася пра адекватнасць пэўнай часткі публікі мастацтву тэатра...

СПЕКТАКЛЬ брытанскага тэатра Ротта "Мадэль" закрэпае актуальную, сучасную тэму індустрыі моды. Перад глядачом адбываецца пераўтварэнне лялькі ў жывога чалавека, а потым чалавека ў бязвольную ляльку пад прыгнётам жорсткай індустрыі штучнай прыгажосці. "Мадэль" насычаная як адкрытымі зразумелымі медыя-ўстаўкамі, так і алегарычнымі відэаролікамі. Напрыклад, пластычная аперацыя на экране выглядала як начыненне пірага джэмам, мясам, кансервамі адначасова, што мусіла паказаць абсурднасць хірургічнага ўмяшання такога кшталту. Лялька-герайня аказалася няздольнай стрываць ціск патрабавання моды, і тая пераўтварыла яе зноў у халодны намуленец. Сур'ёзная і трагічная пастаноўка адлюстроўвае сённяшняю рэальнасць.

Вось такім абліччам уразіў сёлетні фэст тэатраў лялек у Мінску. Наступны — праз два гады.

Захар ШЧАРБАКОЎ

На здымках: "Паэма без слоў" (Гродна, Беларусь); "Патаемнае" (Германія); "Эгле — каралева вужакоў" (Літва).

Фота Аляксандра Дзмітрыева

Талент у прасторы

Старонкі творчага жыцця
Віктара Роўды

Яшчэ ў 30-х гадах ХХ стагоддзя, пры стварэнні Беларускага ансамбля песні і танца, Рыгор Шырма заўважыў у юнаку, сыне свайго добрага знаёмага, святара са Смаргоні, адмысловы музычны талент, які яскрава выявіўся падчас спеваў у царкоўным хоры і вучобы ў Вільнюскай духоўнай семінары. З тых далёкіх часоў Рыгор Раманавіч выношваў надзею — з цягам часу падрыхтаваць таго юнака да працы ў сваім калектыве. Лічыў, што і значнае з гадамі ў хлопца атрымаецца, і можна будзе перадаць у яго рукі свой ансамбль.

Шпарка бег час. Ансамбль песні і танца з кожным днём набываў усё большае прызнанне і аўтарытэт. І вось 14 мая 1941 года яго накіроўваюць у першую гастрольную паездку па гарадах цэнтральнай Расіі. 22 чэрвеня калектыў знаходзіцца ў горадзе Арле. Пачынаецца Вялікая Айчынная вайна. Дорогі на Радзіму адрэзаны. Ансамбль застаецца на доўгія і цяжкія гады вайны гастраліваць па гарадах Сібіры, Урала, Сярэдняй Азіі, у таварным вагончыку, які становіцца для яго на ўвесь гэты час домам і сродкам перамяшчэння. У кіраўніка і артыстаў пасля канцэртаў была толькі адна думка: як бы выжыць у такі цяжкі і складаны час і яшчэ хоць раз пабачыць сваіх родных і блізкіх.

З пачаткам вызвалення Беларусі ўрад накіроўвае ансамбль на Гомельшчыну, у Нова-Беліцу для ўдзелу ў юбілейным канцэрце, прысвечаным 25-годдзю БССР. Радасі артыстаў не было канца. У ансамбля пачалося ўраўнаважанае канцэртнае жыццё на роднай зямлі. А Віктар Роўда, той самы юнак, на талент якога звярнуў увагу Р. Шырма, у 1951 годзе заканчвае Літоўскую кансерваторыю і паступае вучыцца ў аспірантуру пры Маскоўскай кансерваторыі ў клас прафесара Аляксандра Свешнікава.

На пачатку верасня 1956-га, калі калектыў шырмаўскай капэлы вярнуўся з адпачынку, у рэпетыцыйную залу на пятым паверсе опернага тэатра ўвайшлі Рыгор Раманавіч, Юрый Семяняка, а з імі малады чалавек, якога Шырма неўзабаве прадставіў: "Гэта Віктар Уладзіміравіч Роўда. Ён скончыў у Маскве аспірантуру па класе Свешнікава. З сённяшняга дня будзе працаваць у нас хормайстар. Прашу бездакорна падпарадкавацца яму ў працы і ўсяляка дапамагаць".

З гэтага дня ўсе рулі кіравання капэлай былі перададзены Шырмай у рукі маладога калегі.

Амаль з першых дзён працы скончылася наша спакойнае творчае жыццё. З новым хормайстам мы кінуліся, як кажучы ў народзе, "адразу з месца і ў галоп". Пачаліся выклікі на рэпетыцыі з раніцы і ўвечары, калі не было канцэртаў. Здавалі веданне харавых партый па адным і па два і квартэтамі, прытым без нот, на памяць. А ён падчас работы з намі адной рукой граў партытуру ці харавыя партыі, другой дырыжыраваў, усім паказваў уступы і зняці гучнасці — віртуоз, дый годзе! Так мы яшчэ ні-

Сарамаў. На беразе Волгі; злева А. Жураў, В. Роўда і М. Лукашук, 1960 г.

колі не займаліся і не бачылі такой працы. Зрабілася цяжка, нервова, з'явіліся незадаволенныя. Пачалі раіцца, шаптацца: ці ж доўга так вытрымаем?..

Ці не штодня на рэпетыцыі пачалі прыходзіць студэнты Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Роўда ўзначальваў там кафедру харавога дырыжыравання. Выпускнікі адточвалі на занятках з прафесійным калектывам сваё дырыжорскае майстэрства. У той жа час многія нашы артысты пачалі спяваць у кансерваторскім студэнцкім хоры, дапамагаць студэнтам набываць навыкі кіравання спеўным калектывам.

Узаемныя сувязі вышэйшай музычнай навучальнай установы і капэлы неўзабаве прынеслі ўсім добры плён. З'явілася больш спевакоў для капэлы, а ў сувязі з гэтым і больш магчымасцей для развучвання новых вялікіх харавых твораў. Узняліся на якасна новую ступень і выканаўча-тэхнічны ўзровень, майстэрства капэлы і хору кансерваторыі.

Значныя змены адбыліся і ў рэпертуары калектыву. Ён папоўніўся выдатнымі творамі заходнеўрапейскіх, рускіх класікаў, беларускіх і савецкіх кампазітараў, такімі, як фінал Дзевятай сімфоніі Л. ван Бетховена, двуххорныя імшы І. С. Баха, "Рэквіем" В. А. Моцарта, "Рэквіем" Л. Керубіні, "Патэтычная араторыя" Г. Свірыдава, харавая паэма "Калоднікі" і "Песні, што вырваліся з пекла" А. Фляркоўскага, кантаты "40 гадоў" М. Аладава, "Канстанцін Заласлаў" Ю. Семянякі, "Палі стэпавыя" І. Кузняцова і інш. Новыя для капэлы творы вылучалі складанасцю рытмічнага малюнка, інтанацыі, гармоніі, вымагалі ад выканаўцаў дасканалы валодання чытаннем нот, дакладнага адчування рытму, унутрыдолевай пульсаванні і да т. п.

Многія артысты бачылі ў асобе Віктара Роўды высока-

адукаванага, даравітага дырыжора і верылі ў яго сціпласць і павагу ў адносінах да кіраўніка.

А ён працаваў так, як яго вучылі і як падказвалі ўласнае сэрца і мастацкі густ.

Малады хормайстар, нам здавалася, не ўлічваў дзвюх важных акалічнасцей. Папершае, браць новыя вяршыні ў майстэрстве трэба было асцярожна, паступова, не штурмам, тым больш у капэле, якая на працягу дзесяцігоддзяў выпрацавала свае выканальніцкія і працоўныя традыцыі, што прынеслі ёй усеагульную славу і прызнанне. Па-другое, варта было звязаць на тое, як новаўвядзенні ўспрыме Рыгор Раманавіч і якіны потым адаб'юцца на яго аўтарытэце. Нам, артыстам, ужо тады было зразумела, што добром гэта не скончыцца, што расколна, якая пачала ўтварацца паміж метадык двух кіраўнікоў — маладога і старога, можа мець самыя сур'ёзныя наступствы. Так яно і здарылася.

У 1967 г. я паступіў вучыцца ў Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю і перайшоў з капэлы на працу да Віктара Уладзіміравіча ў хор Беларускага тэлебачання і радыё. Усё сваё жыццё я буду ўдзячны Роўду за дапамогу ва ўладкаванні майго лёсу — працы і вучобы. Ужо больш як 30 год я выкладаю харавое дырыжыраванне ў БДУ культуры і мастацтваў. Пра сваю працу артыстам у капэле і хоры Белтэлерадыё ўспамінаю з вялікім задавальненнем і асаадаі. З цягам часу Рыгор Раманавіч даравав мне здраду капэле і аднойчы, пры выпадковай сустрэчы ў горадзе, запрасіў да сябе дадому. Можна, жыццё дапамагло гэтакім запрашэнню і тыя акалічнасці, якія пачалі, як чорныя хмары, згушчацца вакол яго асобы і пасады. І ён змог убачыць у людзях, што былі вакол яго ў капэле, хто ёсць хто. Нашы сустрэчы аднавіліся і зрабіліся больш шчырымі і даверлівымі. Шырму цікавіла, як ідзе

праца ў хоры радыё, якая праграма, што развучваем, як Роўда сябе адчувае і паводзіць...

Аднойчы ў красавіку 1976 г. (гэта было на наступны дзень пасля справаздачнага канцэрта хору тэлебачання і радыё, які адбываўся перад грамадскасцю Мінска і рэспублікі раз на год), я па запрашэнні Р. Шырмы зайшоў да яго на кватэру, якая знаходзілася на вуліцы Пуліхава.

Рыгора Раманавіча цікавіла, як прайшоў канцэрт, што адметнага было ў рэпертуары, як успрымалі праграму слухачы. Я падрабязна пра ўсё паведаміў. На такія канцэрты хору Роўды, як тады казалі, прыязджалі харавікі і аматары спеваў з усіх абласных і раённых цэнтраў Беларусі. Гэта было спраўднае свята мастацтва. У рэпертуары былі і шэдэўры духоўнай музыкі Д. Бартнянскага, С. Танеева, С. Рахманінава і А. Грачанинава. Мне падалося, што больш за ўсё апладысентаў выклікалі духоўныя творы, хаця канцэрт увогуле прайшоў "на ўра".

Шырма слухаў мяне ўважліва, не перабіваў, сядзеў ціхенька, скіраваўшы позірк на свае калені, і павекі здаваліся апушчанымі, як пры сне. Ён, мне здалося, думаў пра нешта далёкае, цяжкае і балючае, бо твар выглядаў халодным і нерухомым, як мрамур. І толькі тады, калі я скончыў свой аповед, Рыгор Раманавіч, як быццам вярнуўшыся аднекуль здалёк, ускінуў на мяне свой позірк. Твар пачаў ажываць, зарумянiўся, ад вусоў да носу пабеглі танюсенькія зморшчынкі, акрэсліўшы ўсмершку. Ён бакзёра сказаў, маючы на ўвазе В. Роўду: "Шура, лепш за яго ніхто не зможа раскрыць унутраную прыгажосць духоўнай харавой музыкі, не расплюхаць па дарозе, як ваду з вядра, а цалкам данесці да слухачоў усё, што закладзена ў творы аўтарам, ды яшчэ і больш, дадаўшы да гэтага сваё ўласнае ўспрыманне. Гэты скарб ён атрымаў з малаком маці і асяроддзя, якое ў яго было ў юнацтве".

Потым, крыху падумаўшы і перавёўшы позірк на акно, у якое нечакана і заднада ярка глянула веснавое сонейка, мабыць, з жадааннем даведацца, што ж яшчэ скажа пра Роўду Патрыярх харавых спеваў, дадаў: "А вось у астатнім яму трэба яшчэ папрацаваць. Гарачы, энергія і эмоцыі захлынаюць мастацтва. Думаю, пастарэе — памудрэе. Я ў яго веру. Ён вялікі харавы майстар. Па сваім маштабе застаўся адзіны ў рэспубліцы".

Мне чамусьці здалося, быццам Рыгор Раманавіч шкадуе, што так недарэчна з ім расстаўся, што не яму, як марыў і планаваў, а іншаму перадаў капэлу, пры бяспрэчнай перавазе кандыдатуры Віктара Роўды на пасаду яе кіраўніка. Але што зробіш, мабыць, так наканаваў лёс.

У хуткім часе Рыгор Раманавіч памёр, а ў 2007 годзе 18 лістапада пайшоў да яго ў бязмежную прасторы нябёсаў з нашай сінявокай Беларусі і другі Арфей — Віктар Уладзіміравіч Роўда.

Спіце вечным сном, спакойна і мірна, Вялікія сядо Вялікіх, народныя артысты Савецкага Саюза, Майстры харавога выканальніцкага мастацтва. Бацькаўшчына і ўсе мы, хто Вас чуў, ведаў і працаваў з Вамі, ніколі не забудуць чароўныя імгненні сустрэч з Вашымі Талентамі!

Аляксандр ЖУРАЎ, прафесар кафедры харавога і вакальнага мастацтва БДУ культуры і мастацтваў

Дзве сустрэчы

Сталічны Клуб дакументальнага кіно распачаў новы сезон сваіх пасяджэнняў: у відэакомплекс "Цэнтр-Відэа" адбыўся прэм'ерны паказ дакументальных стужак "Лазер Алфёрава" рэжысёра Уладзіміра Мароза (сцэнарый Паўла Магіліна) і "Сустрэча" Мікалая Князева (аўтар сцэнарыя і рэжысёр).

Абодва фільмы канцэнтруюць увагу на асобах выбітных дзеячаў: нобелеўскага лаўрэата ў галіне фізікі Жарэса Алфёрава ды мінскага святара і педагога Уладзіміра Башкірава. Здаецца, маштабы гэтых асоб несувяршымыя, і стужка "Сустрэча" магла патануць у цені міжнароднага праекта, прысвечанага расповеду пра славутага навукоўца. Але вынік атрымаўся супрацьлеглы: чыста пазнаваўчая стужка "Лазер Алфёрава" не дацягвае да другога фільма ні па водле мастацкасці, ні тым больш па водле праблемнай шыршы.

Даследаванні Ж. Алфёрава леглі ў аснову тэхналогій, распаўсюджаных у сучасным свеце, — такіх, як лазерныя дыскі і мабільная сувязь. Але ў цэнтры 20-хвіліннай стужкі зусім не асоба прызнанага ва ўсім свеце навукоўцы: галоўным чынам, гаворка ідзе пра яго беларускія карані. Савецкага вучонага, большая частка жыцця і працы якога звязаныя з расійскімі навуковымі інстытутамі, цяжка залічыць у шэраг свядомых беларускіх дзеячаў, хаця ён не забываецца на сваю радзіму і захоўвае ўяўленне пра яе культуру. Нельга не вітаць патрыятычную скіраванасць стужкі У.Мароза, але разам з тым варта ўсведамляць, што беларускія карані — зусім не ключавы момант у фарміраванні асобы будучага нобелеўскага лаўрэата. Таму і ўспрымаецца фільм недастаткова цэласна, асабліва ў параўнанні з другой стужкай, прэм'ера якой адбылася ў той жа вечар.

"Сустрэча" М. Князева, нягледзячы на стопрацэнтную прывязанасць да беларускіх рэалій, пазбаўленая ўласна патрыятычнага пафасу. Яна закранае праблемы куды больш шырокага, агульначалавечага ўзроўню, пытанні, якія датычаць кожнага, але не многія адважваюцца іх узнімаць. Тямніца смерці, прынычпы светабудовы і наяўнасць вышэйшай справядлівасці — вось пра што разважае ў фільме айцец Уладзімір. Перад глядачом паўстае асоба высокага духоўнага развіцця і тонкага душэўнага ладу. Як пытанні, што закранае прафесар У. Башкіраў на лекцыях у Інстытуце тэалогіі БДУ, яшчэ не адзін раз прымушаюць задумацца яго студэнтаў, так і стужка "Сустрэча" нібыта не адпускае ад сябе глядача доўгі час пасля прагляду. Цікава, што фільм пазбаўлены стандартнай інфарматыўнасці, уласцівай дакументальным тэлепраектам, гэта самастойнае мастацкае палагню, якое непасрэдна лютуе прадамет, без якіхнебудзь маніпуляцый над увагаю глядача з боку стваральніка.

Фільм "Сустрэча" годна прадставіў асобу чалавека, які заслугувае права быць пачутым. Работа М. Князева выклікала жывую рэакцыю аўдыторыі, зацікаўленае абмеркаванне пасля прагляду ў удзелам рэжысёра.

Алесь СУХАДОЛАЎ
На здымку: рэжысёр Мікалай Князеў.

Фота аўтара

«Застаюся каханай!»

Нелітаратурнаўчыя замалёўкі на літаратурнаўчую кнігу

20 лістапада знакамітай беларускай паэтэсе Яўгеніі Янішчыц споўнілася б 60 гадоў. Толькі шэсцьдзесят. І ўжо дваццаць гадоў (25.XI.1988) як яна адышла ў іншы свет. Што ж, чалавек не ўладны над сваім жыццёвым выракам, а лёсы сапраўдных паэтаў, на жаль, трагічныя. Але — шчаслівы лёс іхняй паэзіі. Яна застаецца жыць у зямным часе і перадаецца з пакалення ў пакаленне: сястра ёй — вечнасць... Прапануем увазе чытачоў два матэрыялы да ўшанавання постаці славяннай паэткі.

нясцішаны боль / На сваіх пасярэбраных водах, — звяртаецца лірычная гераіня да Ясельды ў сваім вялікім смутку — смерці бацькі (паэма "Ясельда"). Хіба гэта толькі вясковая?! Для лірычнай гераіні паэзіі Я. Янішчыц характэрна інтэлігентнасць, далікатнасць у адносінах з людзьмі і светам.

Сцвярджае С.Калядка, што ў характары паэтычнага самавызначэння Я. Янішчыц "прэвалюе вясковы" чынік як сігулярная (адзінакая) субстанцыя творчай свядомасці, паэтычнага светаўспрымання" вельмі абмяжоўвае гэтае паэтычнае самавызначэнне. Вымяраць яго трэба па самай высокай агульначалавечай шкале.

Негатыўна ўспрымаецца аднабаковая "дыягностыка" каханна лірычнай гераіні паэзіі Я. Янішчыц. Стварэцтва ўражанне, што аўтар жыве ў цалкам ізаліраванай духоўнай — недухоўнай — прасторы. Яшчэ не напісана Евангелле, яшчэ не было Нагорнай пропаведзі... — і на вяршыню Бога ўзведзены адзіны Э. Фром. Я не супраць Э. Фрома, але свет заўсёды шматаблічны і нават — шматпалярны. Вядома, прыводзяцца меркаванні М. Бярдзяева, Ю. Давыдава, але яны неяк знікаюць у генеральнай Фромавай лініі дадзенай манаграфіі.

Бедная гераіня! Уся — з комплексам! Комплекс мужнасці, комплекс адзіноты, комплекс віны, "уласная незапатрабаванасць у каханні", да ўсяго — яшчэ "дэклараваны вясковы мараллю ўнутраны самакантроль, абумоўлены вясковым паходжаннем комплекс "адпаведнасці" імператывам феміннага"... На вялікі жаль, забыты яшчэ — два: комплекс розуму і комплекс таленту. Таленту — высокага, недасяжнага, нябеснага. Збег трох гэтых "комплексам" — каханна, розуму і таленту — у адной жаночай асобе — заўсёды пагроза жыццю.

Чамусьці праігнараваны ці не заўважаны аўтарам радкі паэтэсы: *"Не трэба, каб усе мяне любілі, / Бо і сама камусь сказала: "Не!"* ("Запозна радасць, як даспелы яблык..."). Але калі б нават і не было гэтых радкоў у творчасці Я. Янішчыц, я ніколі не паставіла б гэты "дыягназ" — "уласная незапатрабаванасць у каханні". Ён не апраўданы жыццём. Магчыма, несупадзенне ў каханні...

І, як працяг Фромавай тэорыі, — яшчэ адзін адмоўны бок гераіні паэзіі Я. Янішчыц — гэ-

та роля адналюбкі. С. Калядка неаднаразова яго падкрэслівае. Калі гэта высокае каханне ўспрымалася як роля адналюбкі? З якіх пазіцый? З пазіцый сённяшняга разбэшчанага дня?

А калі па Фромавай схеме разабраць гісторыю Рамэа і Джульеты? Уяўляецца, што ад іх застанеца!?. Або, напрыклад, прааналізуем ролю адналюбкі І. Тургенева — да Паліны Віярдод?.. Ды і гэтая роля не абіраецца, яна — даецца. Як наканаваўнасць. Вядомы рускі філосаф У. Салаўёў у сваёй працы "Сэнс каханна" піша, што "моцнае каханне звычайна застаецца неразделеным"... Можна, яно не па сіле другому — герою ці гераіні... Сіла каханна — таксама найвышэйшы талент, а яна ў людзях размеркавана па-рознаму. І таму з прысудам С.Калядка лірычнай гераіні, што яна "не ўмее бачыць "мы" ў каханні і не ўяўляе зносін "паміж" ("інтэр-") нельга пагадзіцца. І як бы добра ні клалася "псіхалагічная інтэрпрэтацыя" Э. Фрома на характарыстыку лірычнай гераіні, для нас застаецца таямніцай, хто з героюў не ўмее ці не хоча бачыць "мы" ў каханні.

Аўтар піша ў абарону героя — мужчыны. *"Ён можа выступаць з пазіцый "іншага", бо павінен стаць часткай яе свету праз страту ўласнай ідэнтычнасці. І ў гэтым бачыцца трагізм пачуцця..."* Той жа У. Салаўёў лічыць: *"Каханне важна не як адно з нашых пачуццяў, а як перанясенне ўсяго нашага жыццёвага інтэрэсу з сябе ў іншае, як перастаноўка самога цэнтра нашага асабі-*

гіх яе вершах, дзе адлюстраваны апаленыя вайной людскія лёсы. І гэта — толькі плюс маладому аўтару.

Але часам здаецца, што С. Калядка сама забылася ў вызначэнні гендэрнай дамінанты лірычнай гераіні. То аўтар папракае яе за "пазіцыяванне ўлады жаночай волі ў каханні": *"Жаночая суб'ектыўнасць набыла якасці маскуліннага ў заяве: "Спыніся ты! Бо я сама не знаю, Куды цябе, шчаслівага, вясці?!"* Пазіцыяванне ўлады жаночай волі ў каханні не ёсць сцвярджае "жаночай самадастатковасці". *"То наадварот — бачыць у лірычнай гераіні, "комплекс папарадкавання": "Ярка выяўленая феміннасць асобы з комплексам папарадкавання не дазваляе жанчыне ўсталявацца ў "самой сабе" як асобе, якая сама гэтэрмінуе праекцыі ўласнага жыцця: "Я сама сябе Яшчэ не знаю — Поўна адкрываючы цябе..."*

Мне можна запыраць: дык усё ж гэта напісана пра лірычную гераіню... Так. Але я на баку тых тэарэтыкаў літаратуры (В. Халізеў і іншыя), якія прытрымліваюцца традыцыйнага ўяўлення аб зліцці, неразделнасці, нават тоеснасці носбіта лірычнай мовы і аўтара, якое бярэ свой пачатак ад Платона і Арыстоцеля. Асабліва калі размова ідзе пра жаночую лірыку. Нават супраціўнікі гэтай тэорыі, а дакладней адзін з іх — С. Бройтман у артыкуле "Лірычны суб'ект" прызнае, што лірычны герой "з'яўляецца не толькі суб'ектам-у-сабе, але і суб'ектам-

Я. Янішчыц — падчас свайго вяселля.

стага жыцця." Прычым гэтую перастаноўку ён бачыць магчымай ці абавязковай для абаіх.

Што можна сказаць у абарону лірычнай гераіні? Гераіня, калі хочаце — паэтэса, настолькі цесна — нераз'яднана — зраслася з палескімі лясамі, настолькі ўзвяла іх у ступень нацыянальнага, што чытаць такія вершы як "Марыся", "Нянечка Міла", "Сава і Марыя", "Салдаткі", "Мама Марыя", "Майская балада", "Балада вернасці" ды іншыя спакойна нельга. Яны працінаюць наскрозь. Але перш — яны працілі самую паэтэсу, і таму яна піша пра іх не абстрагавана, не збоку, а як пра самую сябе. І калі лірычная гераіня ўмее бачыць і адчуваць гэтае "мы" ў жыцці, яна здольна яго бачыць і адчуваць у каханні. Дарэчы, С. Калядка ўбачыла здольнасць паэтэсы перажываць чужую бяду як уласную, адчула боль, што пульсуе ў мно-

гля-сябе, г. зн. ён становіцца сваёй уласнай тэмай, а таму выразней, чым лірычнае "я" аддзяляецца ад першаснага аўтара, але здаецца пры гэтым максімальна набліжаецца да аўтара біяграфічнага.

У манаграфіі С. Калядка асэнсавана і значэнне творчасці для самой паэтэсы. Аўтар піша: *"Для Яўгеніі Янішчыц самарэалізацыя ў творчасці стала яе жаночай ідэнтычнасцю, магчымасць быць — гэта значыць канкрэтызаваць сваю боскую ролю ў падобным зямным здэіісненні".* І гэта важна. Таму што існуюць і іншыя думкі ў літаратурнаўстве. Так, А. Данільчык у артыкуле "Ёсць паэзіі сакрэт і ў лёсе асабістым": *Яўгенія Янішчыц і Эн Сэкстан" сцвярджае, што "гераіня Я.Янішчыц гатовая адмовіцца і ад свайго паклікання, і ад сябе самой..."* І далей яна піша:

"У вершах Я. Янішчыц пакліканне паўстае як пакута, ледзь не пакаранне, і, па сутнасці, прымаяцца з агаронкамі. І так на працягу ўсёй творчасці: "Дзяўчыцы хочацца ў паэты, / Што ў катаржанкі, — дзе ж ёй знаць?!", "Ліхваром — пісьмовы стол", "Ды на пісьмовы стол, як на Галгофу, / Кладу свае вучнёўскія радкі" і г. д. Вядома, калі пакліканне выступае паэзія, тады яно і будзе пакутай, пакараннем (без усялякага ледзь), Галгофай... Яўгенія Янішчыц гэта разумела. Але разуменне не азначае адмову... Гэта розныя рэчы. Нават сам Гасподзь, калі падшоў час выпрабаванняў, "...схілішы калені, маліўся і гаварыў: "Ойча, о каб Ты пажадаў пранесці чашу гэтую па-за Мною! Аднак не Мая воля, але Твая няхай будзе." (Ев. ад Лукі).

Роздум над асэнсаваннем паэзіі, самога акта творчасці адбываецца пастаянна і, здаецца, свайго найвышэйшага піку дасягае ў вершы *"Не назавём — само не назавецца..."* *"...Ці знаеш ты, як рыфма цяжка тчэцца, Як рыфма песня — частка! — на шматкі?"* — невядома каму адрасуе сваё пытанне паэтэса. У гэтых двух радках сканцэнтравана ўся складанасць, уся цяжкасць творчага працэсу.

С. Калядка творчы шлях Я. Янішчыц справядліва ўзводзіць да творчага подзвігу: *"...выспяваць сябе ў лірычнай песні, што нібы мостэрка яе чыстай, адкрыта-ранімай, акрыленай душы, — гэта творчы подзвіг".* Абавязковымі жыццёвымі ўмовамі-дамінантамі для здэііснення творчага подзвігу Я. Янішчыц была талент і адзінота. І не толькі — яе, увогуле — для творцы. Паэтэса гэта разумела. Вершы "Затушыце руку" і "Лістапад, Пётр Лыч Чайкоўскі" — як найвышэйшая ілюстрацыя гэтага разумення:

*Як прывід — ноты, ноты
На крэсле, на сталі...
Стыхія адзіноты,
Ты жорсткая,
але
Звіняць ліцыя пакоўкі,
Пяе спусцелы саг.
То Пётр Лыч Чайкоўскі
Іграе лістапад.*

Без гэтага разумення не ўзніклі б радкі пра С. Ясеніна: *"...Затушыце руку Ізагоры, Што ўлілася арліцай ў плячо."* І як крэшчэнда верша: *"Дзеля лепшае песні паэта / Адшчыце руку!"* ("Затушыце руку"). Нездарма Ф. Кафка запісаў у сваім дзёніку: *"Я многа часу павінен быць адзін. Усё, што зрабіў, вынік толькі адзіноты."* А Б. Пастэрнак прызнаваўся ў лісце да бацькі: *"Але голас мой можа быць чыстым толькі ў абсалютнай адзіноце."* Адзінота, абсалют адзіноты — як умова творчага подзвігу.

Увогуле "Паэзія. Душа. Айчына" — першы радок аднайменнага верша паэтэсы — як тры вызначальныя сутнасці, тры дамінантныя асновы творчасці Яўгеніі Янішчыц. Непрыручанаць і неразгаданаць — як дзве адмеціны-прыналежнасці яе жыцця. *"Я ўся цяпер — неразгаданы боль / Сустрэчы, слоўка, шпату, размовы ..."*

"Кожная горкая гісторыя набывае сваё апраўданне, кожная няшчаснае каханне закліпаецца ў сваіх слязах..." Не бывае няшчаснага каханна. Ёсць проста — каханне. У апошні час я ўсё часцей прыходжу да высновы, што гэта абсалютна невядома крытыкам і літаратурнаўцам. Што гэта ведаюць толькі паэты. Ёсць і

Мы былі аднакурсніцамі

Я. Янішчыц з У. Караткевічам.

Мы з Жэняй Янішчыц нарадзіліся ў адным годзе і абедзве — восеньскія. Паступілі на філфак БДУ ў 1966 годзе і вучыліся ў адной групе. Студэнцкі набор наш — незвычайны. У той год заканчвалася існаванне школьнай адзінаццацігодкі, уведзенай некалі па ініцыятыве М. Хрушчоўва, і мы якраз канчалі адзінаццацігодку, але адбыўся выпуск і дзесяцікласнікаў, што вучыліся ўжо па новай праграме. Таму конкурс у ВДУ быў шалёны; праўда, і бралі тады на беларускую філалогію аж 130 чалавек — не тое, што сёння: нямодна вывучаць родную мову, усе імкнуцца патрапіць на англійскую, італьянскую ці кітайскую. Здаць тады шэсць экзаменаў, вусных і пісьмовых, гэта наападна цяжка, чым сённяшнія тэсты, пра якія столькі ляманту.

Старастам нашага курса дэканат прызначыў Анатоля Бутэвіча — у будучым лепшага на маёй памяці міністра культуры і вядомага пісьменніка. Сярод тых, хто паступіў, аказаліся і іншыя маладыя творцы: Лена Ружыцкая, Яўген Хвалей, Віктар Ярац, Генадзь Пашкоў (у далейшым перавёўся на журфак), але асабліва вылучаліся Алесь Разанаў і Жэня Янішчыц. Апошнія якраз вучыліся са мной у адной групе, як і Лена Ружыцкая. Нашы прафесары-карыфеі — найперш Ніл Сымонавіч Гілевіч і Алес Антонавіч Лойка — заўважылі пачынаючых патэаў яшчэ калі тыя вучыліся ў школе, яўна апякалі іх і на факультэце, неаднаразова згадвалі ў лекцыях, пастаянна бралі іх вершы для друку. Паэты нашы, бясспрэчна, адчувалі сваю выключнасць: не зусім, як Аляксандр Твардоўскі, што, рыхтуючыся да экзамену, павінен быў аналізаваць уласную творчасць, уключаную ў праграму па літаратуры, але ўсё ж... Алесь і Жэня таксама былі людзі вядомыя і звыклія да славы.

Шмат у нас тады, у корпусе на Чырвонаармейскай, б, праходзіла розных мерапрыемстваў, паэтычных вечароў, і заўсёды на іх выступалі нашы студэнты-паэты. Ездзілі яны і ў творчыя камандзіроўкі, на розныя сустрэчы, семінары маладых творцаў. Што ж тычыцца вучобы, то тут, праўда, я нязменна трымала першае месца і заўсёды здавала на адны пяціркі. Але неабходна ўлічыць, што мне было вучыцца наападна лгчэй, чым маім аднакурснікам з правінцы. Папершае, заканчвала я лепшую ў Мінску, элітную, школу, дзе вучыліся дачка Машэрава, дачка Прытыцкага, дачка старшыні Саўміна Кісялёва ды іншыя наменклатурныя дзеці, і па гэтай прычыне настаўнікі ў нас былі выдатныя, па-другое, я працягвала большасць праграмных твораў яшчэ ў школе, па-трэцяе, добра валодала стэнаграфіяй і ўсе лекцыі запісвала дакладна. Жэня адчувала некаторы дыскамфорт, што яна — бясспрэчна, першая з маладых паэтаў — у вучобе адстае. Хоць вучылася яна добра, але ўсё ж — не на адны пяціркі. І вось на пачатку трэцяга курса

яна трывала села побач са мной на першую парту, радзей стала ездзіць на паэтычныя сустрэчы і цалкам аддалася вучобе. Так мы з ёю і прасядзелі разам да канца пятага курса. І Жэня стала выдатніцай! Яна даказала ўсім, што не толькі таленавітая, але і працавітая дзяўчына, чалавек, надзелены ясным розумам, моцнай воляй, ды ў добрым сэнсе і самалюбствам.

Быў у гісторыі нашага факультэта драматычны, хоць у поўнай меры характэрны для таго часу, эпізод. Аднойчы, якраз на трэцім курсе (значыць, у 1968 годзе), перад пачаткам лекцый (як цяпер памятаю, у актавай зале), выступіў Алесь Разанаў і прапанаваў студэнтам падпісацца пад лістом,

Я. Янішчыц з В. Рагойшам.

у якім выказвалася прапанова і просьба да дэканата чытаць нам усе курсы на беларускай мове. Мы з вялікім задавальненнем падпісаліся; я, скажам, не раздумвала. І раптам — мы зусім не чакалі такога кішталту рэакцыі — шум, вэрхал на факультэце, прыходзяць нейкія значныя асобы з ЦК камсамола, нават чыноўнікі з ЦК партыі, наладжваюць у нас сходкі, асуджаюць ініцыятыву збору подпісаў. Мы не разумеем, што здарылася, у чым крмінал, хвалюемся, факультэт бурліць. Урэшце Алесь Разанава і Лёву Барташа пераводзяць у Брэсцкі педагагічны інстытут, Віктара Яраца — у Гомельскі. Менавіта пераводзяць, а не выключваюць (бо прыходзілася сустракаць такія сцвярджэнні ў друку). Усё роўна акцыя выклікала наш гнеў і абурэнне. Я тады шмат чаго не разумела і, толькі калі сама пачала працаваць на кафедры беларускай літаратуры, пра што-нішто здагадалася. Хлопцы або выступілі непасрэдна пад уплывам нашых жа выкладчыкаў, або, безумоўна, раіліся з імі. Дэкан наш — Аляксей Арсеневіч Воўк — імкнуўся абараняць студэнтаў, хоць становішча яго было вельмі няпростое (памятаю, як "круціўся" на сходках, а ўсё ж у пераводзе, а не ў выключэнні, я мяркую, — яго заслуга. На мой сённяшні розум, драма з нашымі аднакурснікамі — частка агульнай драмы краіны і нацыі: менавіта з таго часу пачаўся паступовы наступ на бе-

ларускую мову, выпясненне яе з шырокага ўжытку. Бо да гэтага, у мае школьныя гады, сітуацыя была ўсё ж наападна лепшая: усе перадачы на радыё і тэлебачанні, рэклама на вуліцах, дакументальнае кіно і кіначасопісы — толькі па-беларуску. У нашых старшых класах — сёння нават цяжка ўявіць — пяць урокаў у тыдзень беларускай мовы і літаратуры! Таму і здалася нам такім натуральным патрабаванне аднакурснікаў — і яно ж было нашым уласным перакананнем, падтрыманым, дарэчы, маім бацькам і яго сябрамі. Але не так думалі ў высокіх сферах, калі ўжо ішла распрацоўка канцэпцыі "савецкага народа". Памятаю, як абураліся пісьменнікі ў нашым доме з гэтага суслаўскага тэрміну. З іншага боку, калі б усё адбылася да жніўня 1968 года, да чэхаславацкіх падзей, а не пасля іх (менавіта адразу пасля іх), лёс хлопцаў мог бы павярнуцца зусім інакш...

Жэня не была ініцыятарам акцыі, таму рэпрэсіі яе ніяк не закранулі. Але, відаць, усё ж не толькі дзеля задавальнення самалюбных мар яна адышла ад актыўнага грамадскага жыцця і занялася толькі вучобай. Я нават не памятаю яе рэакцыі на высылку хлопцаў: яна, як заўсёды, маўчала.

Я — дастаткова закрыты чалавек, хоць і аптымістычнага складу, тым больш — у маладосці. Жэня — такая ж закрытая, нешматслоўная, малаўсмешлівая, у адрозненне ад мяне, і ўжо ў

старэйшым за яе. Чаго Ірына паступіла на беларускае аддзяленне філфака — невядома, бо беларускую мову абсалютна не ведала і ўвогуле вучылася дрэнна. Часта яе муж, заўсёды апрануты ў імпартае крыклівае адзенне, прыходзіў яе сустракаць разам з маленькай малпачкай, якую ўсе студэнты арганічна не пераносілі, хоць яна, безумоўна, была надзвычай рэдкая экзотыка, невядома як прывезенай у Беларусь. Мастак жывёліну ў вестыболі філфака адпускаяў, і яна бегала па галовах, абавязкова запускаячы лапкі ў прычоскі дзяўчат (а тады насілі шынёны) або вырываючы розныя рэчы з рук. Я лічыла, што з дапамогай гэтай брыдкай малпы мастак дэманстраваў, наколькі ён вышэй не тое, што за студэнтаў — былых выскоўцаў, але і за нашых сціпла апранутых прафесараў, якія з такой жа агідай, як і мы, назіралі за нахабнай істотай.

Калі мы былі восенню на бульбе, мастак прыязджаў да жонкі, выпусціў, як заўсёды, малпу, і яна ўкусіла Яўгенію. Жэня нават ляжала ў бальніцы. Мы ўсе шкадавалі сяброўку, і я пакутліва разважала: чаму менавіта яе выбрала пачварнае стварэнне, чаму карыкатуры на чалавека захацелася параніць менавіта таленавітую асобу, што такое яна ў Жэні адчула? І якую атруту яна ўнесла сваімі вострымі зубкамі ў цела Жэні? Як шок ад укусу адбіўся на нервах дзяўчыны?..

У Жэні была мілая наіўная звычка: яна любіла пасля розных пісьменніцкіх мерапрыемстваў — распавядаць мне, з якой увагай ставіўся да яе сакратар Уаюза пісьменнікаў Іван Пятровіч Шамякін.

Я ў адказ на шчырасць Жэні распавядала пра сваю сям'ю, праўда, пра тое, што і так было добра вядома — дзверы тады ў наш дом не зачыняліся. Антураж кватэры вядомага пісьменніка быў больш сціплы, чым у многіх чыноўнікаў, з чаго часта здзівіліся. А вось Жэня, атрымаўшы сваю першую кватэру, ці не першая з усіх нас ўпрыгожыла свой дом не крышталём і дыванамі, а прадметамі народнага рамяства, асабліва вышывкай.

Жэня выйшла замуж таксама за паэта, і фотаздымак іх у загсе ўпрыгожваў вокладку часопіса "Беларусь". Можна быць, не варта было так рэкламна, можа быць, трэба было больш сціпла? Ці шлоб двух паэтаў, двух творчых асоб усё роўна быў асуджаны?

Пасля заканчэння ўніверсітэта мы сустракаліся з Жэняй даволі часта, хоць я ўступіла ў Саюз пісьменнікаў наападна пазней за яе — у 1983 годзе. Але па спецыфіцы сваёй працы я ўсё ж наведвала розныя мерапрыемствы і форумы ў саюзе. Мы віталі адна адну, заўсёды падымаючы рукі і пляскаючы далонямі — менавіта Жэня выбрала такую форму вітання. Але гаварылі мы мала — яна заўсёды была ў цэнтры самай элітнай пісьменніцкай публікі, а я трымалася ў баку, хоць і была ў курсе ўсіх спраў Жэні, яе жыцця. Жыцця і слаўнага, і наападна рознымі драматычнымі перыпетыямі. Яна пісала:

Было ў жыцці маім зашмат благага. І ўсё-ткі болей сонца і ўдач.

Смерць Жэні гняце мяне сваёй загадкаваасцю, і сардэчны боль не сціхае. Я, безумоўна, ведаю розныя версіі яе трагічнага канца. Часам мне здаецца, што само яе прозвішча — праграма на самазнішчэнне: "Янішчыц — я нішчыць..." Яе і праўда нешта прыгнятала — нават у самыя зорныя часы. Сама сябе яна называла "зорнаю". Наападна каласальнай духоўнай энергіяй, але звонку, як зорка, халодная і ад нас, звычайных людзей, далёкая...

Таццяна ШАМЯКІНА

* * *

"Прыход да некалі любімага чалавека, у якога наладжаны быт, шчаслівая сям'я, дапамагае жанчыне асэнсаваць страчанае, пасумаваць па нязбытным, заплакаць аб тым, чаго ніколі не будзе ў яе жыцці. Аднак у яе жадаванні быць сведкай чужога шчасця бачыцца нейкае мазахістскае самакатаванне, праз якое забываюцца ўсе праекцыі на рэалізацыю жаночага ў каханні без вопыту страт і расчараванняў". Размова ідзе пра паэму "Акно ў дождж". Мне — з вышыні майго сённяшняга ўзросту (хоць гэта абсалютна не залежыць ад узросту!) — хацелася б ад аўтара нейкай абачліваасці і далікатнасці ў вынясенні сваіх прысудаў. Да ўсяго ж згадаем вышэйпамянёнага Паэта:

Ах, далёка do неба!
Губы — блізка do мгле...
— Бог не судзі! Ты не был
Женщиной — на земле!

Гэта — самому Богу! А што ўжо нам — зямным!

* * *

І напрыканцы — крыху пра верш "Жывіце і любіце...". "Аднак мне не думаецца, што паэтэса, наперадзе ў якой яшчэ два паэтычныя зборнікі, магла так адкрыта распавядаць пра ўласную смерць. Хутчэй гэта метафарычны вобраз, які затым ва ўнісон з трагічнай падзеяй загучаў тлумачэннем нечаканай для ўсіх драмы".

Чаму — нечаканай? А калі нечаканай, то, сапраўды, толькі — для ўсіх. Але — не для яе самой. І яшчэ адно — але: але яна не ведае аб тым, што ў яе наперадзе два зборнікі. Як і не ведаў бы кожны. Яна жыве і дыхае тым імгненнем, тым пачуццём трывогі і адзіночкі, якія не перарываюцца, не засланяюцца жыццём, яго знешнімі праявамі. Усяго за адзін верш да вышэйназванага ў зборніку "На беразе пляча" размова ідзе пра незваротнае лета, пытанні ў пачатку верша і пытанні ў канцы:

У палоне нягоды ці славы —
Цернавая сякота вянца.
Ты — ці вернешся

ў спелыя травы?

Я — ці стану тваёй да канца?
Верш "Жывіце і любіце..." — як варыянт жыцця (для нас) і не-жыцця (для яе), якія бачацца ёй натуральна і проста. І зусім не напаказ, не для таго, каб "запомніцца назаўсёды". Аўтар манаграфіі адкідае гэты варыянт. І правільна робіць. Для Я. Янішчыц і нягода, і слава — на адным узроўні. Верш пішацца не як тлумачэнне да завяршальнасці ўласнага жыцця і не для будучых літаратуразнаўцаў, хоць і ёсць зварот да тых, хто жыве: "Жывіце і любіце, Свой беражыце дом." Верш скіраваны цалкам — да сябе, і нават не да сябе, а — у сябе. Паэтэса, у якой не было нічога неспраўднага, фальшыва-маскараднага, не прапала — не пісала на публіку. І сябе яна ўяўляе ўжо нейкай завершанай дзеяй: "Была ў жыцці я весняй / І лёгкаю на ўзмах..." Піша аб сабе ў мінулым часе...

А як заканчваецца паэма "Акно ў дождж"?

...Рукой гасцяў да аблачыны.
...Забыць, што страчана даўно.
І беспрычынна, і з прычыны
Сваё расшторваю акно.

Яе "вечная прага крыла" перасіла прыцягненне зямных крокаў.

* * *

У кнізе прагучала спалучэнне, амаль як тэрмін — "невыхананне лёсавай праграмы..." А каму адкрыты доступ да лёсавай праграмы — Я. Янішчыц? Ці каго іншага... Апроч Нябёсаў — нікому.

"Няхай гучыць паэзіі арган..." Гучанне не абмежавана ні часам, ні прасторай. Хіба гэта не лёсавое!

Ала НІКІПОРЧЫК

Р. С. Прашу гаравання ў Паэта і ў чытача, што сваім слабым зямным розумам дазволіла сабе дакрануцца да высокага і цяжкага Яе Шляху.

Князь Ягайла: рыцар ці баязлівец?

Асоба вялікага князя Ягайлы (каля 1354—1434) — найбольш супярэчлівая ў беларускай нацыянальнай гістарыяграфіі. У 1377 г. ён узышоў на трон ВКЛ. Падчас вырашальнай вайны славянскіх войскаў з татарскімі армамі хана Мамая ў 1380 г. Ягайла "не паспеў" на Кулікоўскае поле. Пры ім была падпісана Крэўская унія 1385 г. З прапановы палякаў вялікі князь у 1386 г. стаў каралём Польшчы. Уздзельнічаў у Грунвальдскай бітве 1410 г. Ягайла шанаваў мастацтва і размаўляў па-беларуску.

Аповесць пра Ягайлу

І Вялікі князь Альгерд з усіх сваіх сыноў найбольш шанаваў Ягайлу. Паразумеўшыся з братам Кейстутам, Альгерд адлісаў Ягайлу пасля сваёй смерці трон Вялікага Княства Літоўскага.

У 1377 годзе князь жамойцкі, трокскі, гарадзенскі і падляшскі Кейстут, пасля пахавання брата Альгерда, як і абяцаў яму, узвёў на пасад Вялікага княства Літоўскага Альгердавага сына і свайго пляменніка Ягайлу.

Караняцкі адбылася паводле даўніх цырымоній, у прысутнасці князёў, паноў і баяраў — літоўскіх і рускіх. Абраныя ў княжакі шаты і з княжакі шапкай на галаве, Ягайла сеў на трон Вялікага княства Літоўскага.

На вернасць Ягайлу, як вялікаму князю, спачатку прысягнулі Кейстут і яго сыны. За ім — астатнія князі і баяры прынеслі яму прысягу. Кейстут прысягаў ад чыстага сэрца і быў шчыры ў сваіх думках і ўчынках.

Пасля ўзыходжання на трон Ягайла ваяваў з русоў і палякамі, а таксама з інфлянцкімі і прускімі крыжакімі.

II Служыў у Ягайлу нейкі Вайдыла, асоба нізкага паходжання. Яшчэ раней, у князя Альгерда, ён выконваў абавязкі пекара. Цудоўны пекар надыта падабаўся Альгерду, і ён зрабіў яго сваім паспелым членам, а потым і падчынам. Да смерці князя Вайдыла быў яго надзейным сакратаром. Ягайла таксама высока цаніў бацькавага памочніка і нават выдаў за яго замуж уласную сястрыцу, што надыта абразіла Кейстута.

Вайдыла не дараваў Кейстуту абразы і знявагі яго гонару. Ён пачаў нагаворваць Ягайлу на Кейстута розным выдумкі. Агіднымі і заславымі

даносамі ён змусіў Ягайлу памірыцца з прускімі крыжакімі і патаемна змовіцца з ім на вайну супраць уласнага дзядзькі Кейстута.

Князь Кейстут даведаўся пра планы Ягайлы ад Гастардэня — крыжакіага каменданта, дачку якога ён трымаў падчас хрышчэння і быў яму кумам. Кейстут не падаў выгляду, клапоцячыся пра лёс сына Вітаўта.

Калі ж Ягайла распачаў вайну з Полацкім княствам, дзе галоўным гетманам быў Андрэй Гарбаты, Кейстут з войскам пайшоў на Вільню. У Вільні ён здабыў пісьмовае пагадненне Ягайлы з крыжакімі і паказаў яго сыну Вітаўту.

Праўда, Кейстут, па просьбе Вітаўта, не стаў аб'яўляць Ягайлу вайны. Ён толькі падпарадкаваў сваёй уладзе Вільню, а Крэва і Віцебск пакінуў Ягайлу.

Вайдыла, які справакаваў канфлікт, пасяў варажнечу і непрыязь, злавліў у Вільні. Кейстут загадаў павесіць яго на шыбеніцы.

Затым Кейстут захапіў Наваградка і Северскае княства, скарыў сваёй другога пляменніка — Дзімітра — вельмі свавольнага і неслухмянага.

Тым часам Ягайла вярнуўся з Полацка. Ён адабраў у Кейстута не толькі Вільню, але і Трокі — замак Кейстута, захапіў штурмам.

Кейстут пачаў рыхтаваць войска з жамойтаў і русінаў. Ягайла наймаў прускіх і інфлянцкіх крыжакіў.

Калі войскі сьшліся для вырашальнай бітвы, Ягайла праз Скіргайла, брата Кейстута і яго сына Вітаўта, запрасіў Кейстута дзеля шчырай прыяцельскай гаворкі, каб мірна вырашыць спрэчку і паразумецца. Кейстут згадзіўся. Калі ён з сынам Вітаўтам прыехаў да Ягайлы, той загадаў схопіць іх.

Ягайла выслаў Кейстута пад вартай у Варшаву, а затым распрадаўся задушшыць яго там у вязніцы. Вітаўта на загад Ягайлы пасадзілі ў Вільні. Знатныя літоўскія паны і крыжакіамагістры хадайнічалі перад Ягайлам, каб ён вызваліў Вітаўта, але той не

выканаў іхняй просьбы. Ягайла прыгаварыў Вітаўта да смерці і пад канвоем адаслаў у Крэва.

Аднак з дапамогай жонкі, якой было дазволена перапрашкова наведваць Вітаўта, ён адмысловым чынам збег з крэпасці. Аднаго вечара жонка з паненкамі наведвала Вітаўта. Адна з паненак аддала яму сваё адзенне і Вітаўт у жаночым убранні, паколькі ён не насіў барады, шчасліва ўцёк з вязніцы. Вітаўт спачатку накіраваўся да мазавецкага князя Яна, а адтуль — да прускіх крыжакіў. Крыху ачуняўшы, Вітаўт згуртаваў вакол сябе крыжакіў і жамойтаў, якія спрыялі яму, і пайшоў вайной на Ягайлу. Неўзабаве Вітаўт адваяваў Трокі.

Потым Ягайла праз сваіх паслоў прапанаваў Вітаўту вярнуцца на радзіму і даў яму ў валоданне Гародню разам з воласцю, а таксама іншыя землі — Берасцейскую, Драгічынскую, Мельніцкую, Белзскую, Суражскую, Камянецкую і Ваўкавыскую. Гэтак Ягайла даў веру і надзею Вітаўту, а сабе вярнуў гонар і пашану.

Ягайла паабяцаў Вітаўту не накіроўваць пасольствы ў чужыя землі без узгаднення з ім. Потым Ягайла аддаў Вітаўту ў валоданне ўсю Вальню і Падомле.

III У 1383 годзе вялікі князь літоўскі Ягайла Альгердавіч, супакойшы сваю краіну з усіх бакоў і ўмацаваўшы памежныя замкі з прусамі і інфлянтамі ахоўнымі харугвамі, накіраваўся да Мазовіі. Агнём і мячом Ягайла разбурыў Мазавецкае княства.

Затым Ягайла пайшоў у Сандамірскае зямлю. Ён помсціў ляхам за тое, што яны дапамагалі мазавецкаму князю здабыць Драгічын і Мельнік. Ягайла распустіў загоны па ўсёй Сандамірскай зямлі. Яго войска няміласціва рабавала ляхаў.

Калі загоны з нарабаным дабром і палоннымі сцягнуліся назад да коша, Ягайла пайшоў пад горад *Завіхвост*. Там, у замку, зачынілася шмат палякаў з жонкамі і дзецьмі.

Ягайла з войскам наблізіўся да Віслы і пачаў раіцца са сваімі панами і

баярам, як пераправіцца праз раку пад горад.

Тое места названа Завіхвостам здаўна. Адночы пан Радзівіл, едучы на кані, прыехаў да Віслы і не маючы на чым перабрацца на другі бераг, абвіў адну руку конскім хвостом, а другой пагнаў каня ўплаў. Астатнія яго жаўнеры скочылі за ім і гэтак пераплылі Віслу. Таму і названа места Завіхвост.

Паводле даўняга прыкладу, гэтаксама Радзівіл, які знаходзіўся ў войску Ягайлы, скочыў на кані ў Віслу, а за ім і ўсё войска пераплыло раку. Адночы перапраўляліся на спінах коней, іншыя сядзелі на луках сена і салома, трымаючыся за конскія хвасты.

Ягайлу перавезлі на другі бераг у чаўне.

Войска выбралася з ракі, абтрэслася ад вады. Тады Радзівіл загадаў жаўнерам браць бярвенні з хат і забудоў, якія жыхары пакінулі, схаваўшыся ў замку. Жаўнеры закідалі роў вакол замка бярвеннямі, зраўнялі яго з зямлёй і падышлі пад замак. Затым абкламі сухім дрэвам замак і запалілі. Замак і вежы, пабудаваныя з дрэва, гэтаксама ўспыхнулі. У тым вогнішчы згарэла шмат польскіх паноў з жонкамі і дзецьмі. А тых, што спрабавалі ўцячы з замка, літва брала ў палон.

Потым Ягайла распустіў загоны ажно да Вісліцы, што ў дзевяці мільях ад Кракава.

З незлічонымі трафеямі вярнуўся Ягайла з Польшчы ў сваю зямлю.

IV У 1386 годзе знатныя польскія князі і паны прыехалі да вялікага князя Ягайлы і папрасілі яго, каб ён прыняў карону Польскага Каралеўства. Гэта здарылася пасля смерці караля Уладзіслава, які не меў сыноў, а пакінуў пасля сябе толькі адну дачку — Ядвігу.

У Польшчы з-за выбараў караля ўспыхнулі канфлікты і абурэнні. Таму польскія паны міласціва прасілі Ягайлу прыехаць у Кракаў, прыняць каталіцкую веру, узяць шлюб з Ядвігай і стаць валадаром Польскага Каралеўства.

Ягайла параіўся з літоўскімі князямі і панами, а затым паехаў у Кракаў. Разам з ім накіравалася шмат літоўскіх паноў, што належалі да каталіцкага веравызнання.

У дзень пасля прыняцця новай веры і святых тайнаў, Ягайла быў абвянчаны з каралеўнай Ядвігай. Затым гнезнінскі арцыбіскуп і кракаўскі біскуп Бабола каранавалі Ягайлу і Ядвігу.

Праз гэта на Літве пашырылася рымскага вера. З Польшчы ў Вільню прыехаў біскуп і пачаў хрысціць людзей у сваю веру.

V У 1434 годзе кароль Ягайла, які меў 80 год веку, памёр. З вялікім плачам усіх станаў яго пахавалі ў Кракаве ў мармуровай труне ў замкавым касцёле.

Пераклад Іван САВЕРЧАНКА

Запісы пра княжанне Ягайлы

У 1377 годзе памёр вялікі князь Альгерд. На прастол сеў яго малодшы сын Ягайла.

У 1386 годзе вялікі князь Ягайла Альгердавіч паехаў у Польшчу. Там ён ажаніўся з дачкой караля і прыняў каталіцкую веру. З таго часу жыхары Вялікага княства Літоўскага пачалі прымаць каталіцтва.

Каму пыжык, каму аблезлы кот...

Водгалас

Я не паэт, я празаік. Пісаў некалі вершы, вучнёўскай парой, але яны былі аляпаватыя і наўняны. Можна, каб тады хто падтрымаў, можа, каб хто дапамог юнаку з глыбіннай вёскі на Барысаўшчыне, хто ведае, мажліва, паэзіяй і загараўся б...

Але не загараўся. Затое захапіўся мілагучнасьцю празаічнага радка. Ды не пра тое хачу распавесці — хачу ўплесці сваю ружу ці кветку пышпышны ў вянок паемкі, якая разгарэлася ў асродку паэтаў. Маўчаць не магу. Маю на гэта маральнае права, бо люблю беларускую паэзію. Каб вобраз свежы і нечаканы. Ажно дух зойме. Як у нашага мэтра Рыгора Барадуліна. "І польмя нявіннана калічку хістае чыйсьці непрысутны ўздых". Дык вось люблю нястомны пошук барадулінскіх вобразаў, люблю "Новую зямлю" Якуба Коласа, перачытваю ці не ў дзесьці раз раман у вершак "Родныя дзедзі" Ніла Гілевіча, узрушвае і кранае шчыры лірычны радок Пімена Панчанкі... Але не магу паставіць сваіх любімых паэтаў пугам, адзін за адным. Апрача хіба нашай святой "тройкі". На маю думку, Анатолю Вольгіну з паэмай "Вецер з Волгі" пашанцавала невыказна, яму выдалі нядрэнны аванс. Як і Анатолю Вярцінскаму, які ў дзсяткам такіх жа моцных паэтаў, але не з "золата самай высокай пробы"...

Каму ж гэты спіс, ці, як назваў ЛеГал, пантэон патрэбен? Навошта ён? Каб паламаць схематызм мыслення ці, па словах Віктара Яраца, "разварушыць літаратурна-крытычны вулей"? Няхай так. Разварушылі, але ж пчаліную сям'ю трэба сабраць. Ці не так? Хто яе будзе збіраць, хто зробіць так, каб яна напасіла хоць крышку бурштынавага мядку на нашу літаратурную пасеку?

А што паэтычная пасека бедная на мёд — гэта факт. Па-мойму, найперш трэба даць пра сілу мастацкага вобраза і слова, а не пра спрэчку. Захацелася В. Ярацу кінуць калатоўку, не разварушыць, а раздражніць паэтычны вулей, патрапаць некаму нервы. Вось як ЛеГалу, якога скінулі з Парнаса ажно на 68-ую прыступку. Бліжэй да падзшывы гары. Ён і перайшоў у атаку. Спачатку ўзяў пад абарону Віктара Шніпа, якога, як тую безгаласую Кацю Лель на расійскай эстрадзе, надыта паспець увагай усе тоўстыя і нятоўстыя часопісы і газеты. "Чым ён горшы за К. Цвірку?" — задае рытарычнае пытанне аўтар артыкула "Паэтаў слаўных чарада..." Але чаму за К. Цвірку — цяпер жа высветлілася: Кастусь стаіць перад самім Л. Галубовічам. Дасталася на арэхі і В. Ярацу. Мусіць, за тое, што назваў крытыка Л. Галубовіча паляўнічым, які страляе не трапна, па "вярхах". У адказ — удар ніжэй пояса, маўляў, "калі б вы, Віктар, нашасі хаця б адну

кніжку паэзіі роўную мінкаўскай "Сурме"... Але слаба!" Ну, што гэта за тон гаворкі?! Такі жоўцева-ядавіты настрой прыдала "славуная сотня" і многім іншым — паэтам слянным і не вельмі. Многія з іх лічаць сябе геніямі. Глыбай! Ходзяць гэтак важна, быццам даўно ўзялі бога за бараду і глядзяць на чалавека зверху. Глядзяць з адкапыленай губой, маўляў, ну, што вы там тузаецце адзін аднаго — я, толькі я адзін "геній чыстай прыгажосці"? А ўсё астатняе — мітусня і будзённасць. А калі без іроніі: толькі тая паэзія будзе жыць у вяках, якую прынялі два ці больш каляленні моладзі. Калі яна будзе чытаць і зачытвацца да зашмальцавання вокладкі — во гэта паэзія. Аб прозе не гаворым — тут іншая сітуацыя, тут дарогу лёгка прабівае сабе саладжавы, на сон, любоўны раман з кволай або суконнай моваю ці "яго вялікасць" ментоўскі дэтэктыў. Але ж паэт не жыве дзвесце гадоў, ён не можа падледзець ці падслухаць — чытаюць яго ці не. Вось пры жыцці і ляміць копі: хто больш геніяльны. Прыпамінаю фільм "Шапка". Даўно яго бачыў, але ў абырсах магу пераказаць. Письменнікам дзеляць шапкі — каму якая, у залежнасці ад таленту і вагі. Аднаму дасталася пыжыкавая, а другому — з аблезлага ката. Здаецца так. Як жа — разважае апошні творца: чаму я горшы за таго, у каго пыжык? Так ён насіўся з "кацінай" шапкай па ўсіх інстанцыях, захварэў,

злёг і памёр. І толькі тады прынеслі яму пыжыка, паклалі шапку ў дамавіну.

Ідэя фільма, хутчэй за ўсё, іншая — не прызнаюць паэтаў пры жыцці, але мяне чамусьці ўразіла хваравітая рэзюнасць письменніка, якому далі шапку з аблезлага ката: чаму са мной так, няўжо я, маўляў, бяздарны і нікчэмны? Ды я ж не горшы за таго, у каго пыжык?...

Віктар Ярац не мог не ведаць пра ранімацць творчай натуры, ды не палічыўся з такой "драбязой". Сам жа — творца, дык паставіў бы на месца, скажам, Міколу Праксавіча, якога загнаў на задворкі пантэона. За гуртам пляяды засталіся віцебскія паэты Анатолю Каняпелька — ужо нябожчык і Уладзімір Папковіч. Лічу, і яны заслужылі гонар быць у сотні. Няма ў спісе і Леаніда Пранчака — паэта-песенніка. Ягоны цэзка Дранько-Майсюк ёсць, а таго не ўявілі. І яшчэ. Не думам, што многія паэты-соцены, паблажліва ўсміхаюцца, маўляў, пачакаем, што яшчэ можа ўзбрысці ў галаву дзіваку ці, даруіце, якому-небудзь вар'яту, а вось што многія з іх схаваліся за валідаў і нітрагліцэрын — не сумняваюся. Дык, можа, такія ахвяры дзеля таго, каб ведаць, чыю паэзію трэба выкладаць вучням старэйшых класаў і студэнтам універсітэтаў? Так скажаць, закінулі пробны шар...

Але ж адны — сталічныя — заўжды навідавоку, а другія — правінцыяльныя — чакаюць гадамі, пакуль "соизволят" іх пачытаць. Так скажаць, Бог няроўна дзеліць. І ад гэтага мне, правінцыялу, трохі крыўдна і сумна. Хоць і не паэт...

Мікалай МАРОЗ

«Вачам адкрылася нешта такое, што не да веры, чаго не бывае, не павінна быць сярод гэтай разнежанай вясной прыроды, сярод гэтых ласкавых дрэў і зялёнай травы.

На тым баку ўзвышаўся мур і вежа (астатняе хавалі дрэвы) крыху-крэху толькі ў пражоўць, цёмна-свінцовага, амаль чорнага колеру.

Замак. І які пагрозлівы, пачварны замак!

І не на ўзгорку, не наводдаль, каб чалавек паспеў неяк падрыхтавацца, а твар у твар, як нечаканы цёс мяча...

...я ўбачыў проста перад сабою цёмную і дужа нізкую арку брамы.

І гэта была брама-праём, брама-тунель, брама-ўваход у пячору страшнага гіганта-волата са злоснай казкі.

Нават з нейкім трымценнем набліжаўся я да гэтай пашчы. І тут убачыў, што мур з абодвух канцоў замыкаюць дзве кутнія вежы. Пяць граняў знадворку. Шостая, відаць, выходзіла ва ўнутраны двор. Мур вышынёй метраў дзесяць — дванаццаць даходзіў вежам да пояса, да байніц сярэдняга бою. Вежы былі пустыя і часам свяціліся гэтымі байніцамі. Дахі на вежах спічастыя, і засталіся ад іх амаль толькі кроквы ды латы і толькі сям-там чарапіца.»

Хто дапаможа?..

Гэта апісанне з рамана Уладзіміра Караткевіча ўсплывала ў маёй памяці, калі я набліжаўся да гальшанскага замка. І сапраўды, з дарогі бачны дзве напай-разбураныя вежы і такі ж мур паміж імі. Але калі падыходзіш да замка, то ўзнікаюць зусім іншыя ўражанні, чым у героя Караткевіча, — распач і сорам. Распач — ад убачанага, а сорам — за тых, хто даўе да такога стану замак, пабудаваны яшчэ ў першай палове XVII стагоддзя. Замак, прызнаны ў свой час «самым прыгожым і выдатным у Беларусі і Літве».

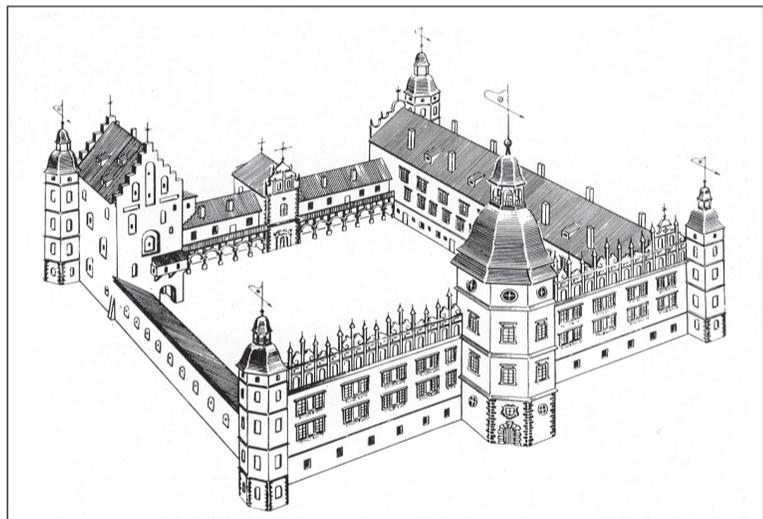
Яго ўжо няма. Ёсць толькі рэшткі — дзве тры самыя напайразбураныя вежы з кавалкамі мура паміж імі, якія бачны з дарогі. Але даўно ўжо зніклі і кроквы, і латы ад дахаў, і нават байніцы сярэдняга бою. А тое, што бачым мы — свеасаблівая шпурма, за якой хаваюцца руіны.

Прызнаем, што ўзведзенае па жаданні колішняга гаспадара ашмянскага князя Паўла Стэфана Сапегі збудаванне і не магло захавацца ў непарушным стане да нашых часоў. Бо, па-першае, былі нанесены яму моцныя пашкодванні падчас незлічоных войнаў ды паўстанняў, якія бужавалі на нашай зямлі. Па-другое, нават у час узвядзення ён больш нагадваў палац, чым замак. У мурах і вежах былі зроблены не толькі байніцы, але і велізарныя аконныя праёмы. А абарона яго галоўным чынам разлічвалася на выкарыстанне земляных умацаванняў — валоў, рвюў, бастыёнаў, якія акружалі замак па перыметры.

Сапраўды, ваенныя ліхалеціці нанеслі замку мноства пашкоджанняў. Але зруйнавалі яго не яны, а варварства амаль што нашых сучаснікаў. Прынамсі, для прадстаўнікоў старэйшага і сярэдняга пакаленняў тыя, хто даў загад бурцыць гэты рукатворны цуд, былі сучаснікамі. Праўда, першы «герастрат», які вырашаў выкарыстаць цагляны замак для іншага будаўніцтва, жыў яшчэ ў XIX стагоддзі. Звалі яго Гарбылёў. Гэта ён у 1880 годзе пачаў бурцыць вежы і сцены замка, бо разлічваў добра зарабіць на продажы старадаўніх будматэрыялаў. Але хутка расчараваны, высветліўшы, што вялікіх багаццяў такім чынам не прыдбае. Дзякуючы гэтаму і змож пабачыць Караткевіч, а затым і яго герой байніцы ў вежах звонку, і тое, што знаходзілася за фасадам замка:

«Мур збольшага, трэці на дзве, збярогся, сям-там развалены амаль дانیзу... І па перыметры муруў... рады вокан жылых памяшканняў. Вокан і дзвярэй. Так, дзвярэй, бо там, дзе муры не развалены, абкружае іх каменная галерэя, дзе закрытая аркамі і дахам, а дзе і адкрытая... Фасады замка бедныя, а тут, там, дзе сценка жылога памяшкання ўпала, відаць, што ўнутраны дэкор быў багаты.

Верхнія паверхі некаторых вежаў былі, відаць, таксама жылём. Унь ляпніны на столых, унь віюцца сляды дымаходаў.»

Хтосьці можа сказаць, маўляў, стварыў пісьменнік вобраз замка, патрэбнага для яго твора. Аднак вельмі ж падобна апісваў у сваіх працах Гальшанскі замак і архітэктар, доктар навук У. Чантурья, які ў 50-60 гадах мінулага стагоддзя займаўся абследаваннем гісторыка-архітэктурных помнікаў Беларусі. Так, напрыклад, у кнізе «Памятнікі архітэктуры і градастроіцтва Беларусі» ён пісаў: «**Замак моцна пацярпеў падчас гэтых апошніх войнаў і патрабуе сур'ёзнай рэстаўрацыі. Але нават у цяперашнім стане ён уражае сваімі памерамі, працяглымі сценамі... па вуглах узвышаюцца вежы. А па перыметры сцен, прымаючы да іх, размяшчаюцца двухпавярховыя жыллёвыя карпусы, якія ўтвараюць замкнёны ўнутраны двор. Пад карпусамі маюцца аб'ёмныя сцупы, перакрытыя скляпеннямі. Сцены па паверхх прарэзаны вялікімі вокнамі, звычайнымі для палацавых рэзідэнцый. Вежаў шэсць, чатыры з іх размешчаны па вуглах, дзве — пасярэдзіне муруў.**

Складваецца ўражанне, што пісьменнік пабачыў замак прыкладна ў тых жа часы, калі іх даследаваў вучоны, альбо кроху раней. Як бы там ні было, але кніга вучонага-архітэктара з'яўляецца дакументальным сведчаннем таго, што гэты помнік гісторыі і культуры яшчэ ў 60-я гады мінулага стагоддзя быў больш-менш цэлым. Прычым, настолькі, што ў ім з 1954 па 1959 год размяшчаўся

заатэхнікум. Дарэчы, навучэнцы не толькі прыходзілі сюды на заняткі, але і жылі тут. І ўсё было б добра, каб не ініцыятыва аднаго з мясцовых кіраўнікоў — сакратара гальшанскай камсамольскай арганізацыі. Гэты дзеяч вырашыў пабудаваць у Гальшаных Дом культуры. З яго падачы старадаўнія муры ператварыліся ў месца здабычы цэглы. Дапамог яму ў гэтай справе і дырэктар заатэхнікума. Ён прымушаў прымаць удзел у разбуранні замка сваіх навучэнцаў. Даходзіла да таго, што не адпуская іх на вакацыі, пакуль кожны не выламае са старажытных муруў 80 цаглін і не перанясе іх да «будоўлі веку». Дзейнасць дырэктара скончылася толькі пасля трагічнай падзеі — адзін з цэгладобчыцкаў зваліўся са сцяны і моцна пабіўся.

Хутка пасля гэтай падзеі тэхнікум перавалі ў іншае месца. Але беды замка не скончыліся. Ім зацікавіўся дырэктар мясцовага саўгаса. Па яго «мудрым» загадзе разбуранне замка амаль завяршылася. Зніклі, быццам іх і не было, большасць вежаў, усе жыллыя памяшканні. Застаўся толькі напайразбураны «фасад». Ды і яму «пашчаціла» толькі таму, што старшыня вырашыў пабудаваць на двары даруйнаванага з яго падачы архітэктурнага комплексу — кароўнікі. Дзеля таго ж, каб прыхаваць ствараемае ім «хараство», распарадзіўся не даламаць абедрэе вонкавыя вежы і мур паміж імі. Хутка вакол узведзеных за імі гаспадарчых збудаванняў разлілася, бы сажалка, брудная смярдзю-

чая каложына. Цікава, што ні на пачатку гэтага будаўніцтва, ні ў 1987 годзе, калі ля трох ранейшых кароўнікаў узводзіўся чацвёрты, ні раённыя, ні абласныя, ні рэспубліканскія органы дзяржаўнай і партыйнай улады нават не падумалі, што пры будаўніцтве знішчаюцца і рэшткі старажытных збудаванняў (тым больш, што цэгла з іх выкарыстоўвалася пры будаўніцтве кароўнікаў), і культурны слой, які сам па сабе з'яўляецца гістарычным помнікам. Наколькі мне вядома, ніхто не быў пакараны, хоць Закон аб ахове і выкарыстанні помнікаў быў злосна парушаны. А Міністэрства культуры, якое ў першую чаргу павінна было б паўстаць на абарону замка, усяго толькі канстатавала «варварскія адносіны да гістарычных помнікаў.»

Так доўгі час сярод ацалелых руін замка, які калісьці, нагадаю, лічыўся «...самым прыгожым у Беларусі і Літве», гаспадарылі саўгасныя каровы. Праўда, у 1995 годзе кароўнікі разбурылі. Затым знікла каложына. Замак ператварыўся ў гістарычны аб'ект. Здавалася б, гэта і добра... Але экскурсанты з'яўляюцца небяспечай для старажытных руін. Бо што дзеці, што дарослыя разбягаюцца, бы тыя мурашы, па ўсёй яго тэрыторыі, караскаюцца па мурах, «штурмуюць» вежы. Здаецца, што тут такога, калі якія-небудзь хлопчыкі альбо дарослыя бамбізы пакажуць свой спрыт, пакараскаўшыся на сцяну ды пагойсаўшы па ёй? Аднак, гэтыя «экстрэмалы» разгойдваюць цагляны, які і так ужо не вельмі добра трымаюцца. Больш таго, жывапісныя аркі, якія ўтварыліся з рэшткаў скляпенняў, што калісьці перакрывалі сцупы, а ў наш час «упрыгожваюць» руіны, ледзь ліпяць. Могуць абрынуцца пад вагою якога-небудзь смельчака. Хто будзе адказваць за яго? А за пашкодванне помніка гісторыі?

Між іншым, мясцовая інтэлігенцыя мае свой погляд на вырашэнне праблемы і прапановае дзеля захавання таго, што яшчэ можна захаваць, абнесці палац па перыметры агароджай з металічнай сеткі.

Штосьці падобнае, толькі ў больш мяккай форме пачуў і ад дырэктара мясцовага музея. Справа ў тым, што музей размяшчаецца ў былым кляштары і знаходзіцца даволі далёка ад замка. Між тым самым прыцягальным для турыстаў з'яўляецца менавіта апетная нашым славуцьям пісьменнікам колішняя рэзідэнцыя Сапегі. А гэта перліна гісторыі і культуры фактычна безнаглядная. Музейшчыкі марылі «асвоіць» хаця б адну з замкавых вежаў. Размясціць у ёй супрацоўніцу, якая б прадавала наведвальнікам сувеніры, буклеты, паштоўкі... Ды і прыглядала б за паводзінамі турыстаў. Але ж дзеля гэтага вежу трэба адрэстаўраваць. А калі гэтак, то дзядзёцка заказваць праект, які каштуе велізарных грошай. У музея, канечне ж, такіх сродкаў няма і ніколі не будзе. Праўда, сябры Беларускай асацыяцыі студэнтаў-архітэктараў (Баса) выказвалі жаданне зрабіць гэты самы праект саматужна. Больш за тое, яны былі згодны і ажыццявіць яго. Аднак, без фінансавай падтрымкі здзейсніць свае намеры не змоглі. Праўда, некалькі з тых басаўцаў раз-пораз, набывшы патрэбныя ім будматэрыялы, прыязджаюць у Гальшаны і займаюцца кансервацыяй замкавых руін — робяць сцяжку на верхніх радах цаглянай кладкі. Рабілі гэта, будучы студэнтамі, працягвалі апякаць рэшткі былога архітэктурнага прыгажунна (як і шэраг іншых замкаў) і пасля заканчэння сваёй Альма-Матэр. Але ці надоўга іх апантанасці хоціць без планамернай падтрымкі дзяржавы? Ды і ці шмат змогуць зрабіць некалькі чалавек? Хто дапаможа ім? Хто дапаможа Гальшанскаму замку?

Мікола БАГАДЗЯЖ

Генадзь Кісялёў

Пішам гэтыя радкі мы на другі дзень пасля пахавання незабыўнага Генадзя Кісялёва. Адылося яно 17 лістапада на Кальварыйскіх могілках. Жалобныя словы гаварылі не толькі мінчане, але і літаратуразнаўцы, краязнаўцы, якія прыехалі на жалобную ўрачыстасць з Масквы, дзе Генадзь Васільевіч закончыў гісторыка-архіўны інстытут і аспірантуру пры ім...

Прысутныя гаварылі пра Генадзя Васільевіча як пра значную, знакавую постаць у беларускім літаратуразнаўстве. Васіль Жураўлёў назваў яго «беларускім інтэлігентам рускай нацыянальнасці». І сапраўды: Генадзь Кісялёў нарадзіўся 19 сакавіка 1931 года ў Каломне Маскоўскай вобласці. У школу ён пайшоў у Царычыне. І толькі трапіўшы пасля аспірантуры ў Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў Літвы, пазнаёміўшыся з вільнюскімі беларусамі, з Уладзімірам Караткевічам, які прыязджаў у Вільнюс, працуючы над раманам «Каласы над сярпком тваім» (дапамога Генадзя Васільевіча была тут неадзінай), ён сам адчуў сябе беларусам. У Вільнюсе былі напісаны першыя яго кнігі «Сейбіты вечнага» і «З думай пра Беларусь», прысвечаныя беларускім пісьменнікам другой паловы XIX стагоддзя, удзельнікам паўстання 1863 года і найперш Кастусю Каліноўскаму.

Як ні парадаксальна, але шлюб з архівазнаўца Янінай Мажэйкай, літоўкай па нацыянальнасці, хоць і народжанай у Астравецкім раёне, толькі ўзмацніў з'яднанасць Генадзя Кісялёва з Беларуссю і беларускай літаратурай. Сужонства пераехала ў Мінск, дзе ў яго нарадзіліся дзве дачкі, сёння таксама звязаныя з беларускім літаратуразнаўствам. А сам Генадзь Васільевіч у 1971 годзе стаў працаваць старшым навуковым супрацоўнікам у Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. Тут былі напісаны манаграфіі «Загадка беларускай «Знеіды», «Пошукі імя», «Герой і музы», «Стасцігаючы Дуніна-Марцінкевіча», «Ад Чачота да Багушэвіча», «Жылі-былі класікі», зборнікі дакументаў і матэрыялаў прысвечаныя Янку Купалу, беларускім пісьменнікам XIX стагоддзя. У Інстытуце літаратуры ён стаў доктарам навук, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа. Працаваў да раптоўнай хваробы, якая, нягледзячы на старанні лепшых неўрапацлагаў лекамісці, 14 лістапада скончылася зыходам у вечнасць.

У гэтую вечнасць Генадзь Васільевіч адышоў як сумленне, як праведнік беларускага літаратуразнаўства. Ён заўсёды заставаўся верным сваім даследчыцкім прынцыпам: галоўнае і асноўнае — яго вялікае Факт, і толькі сума фактаў дае падставу для канцэпцый, абгульнення. Таму яго асноўныя кніжкі перавыдаваліся яшчэ пры жыцці. Таму яны будуць служыць крыніцай інфармацыі для Кісялёвых XXII стагоддзя, якія, верыцца, будуць.

У літаратуразнаўстве ёсць такі крытэрыі якасці: колькасць спасылак. Тут Генадзь Васільевіч з'яўляўся і з'яўляецца бяспрэчным лідэрам. І гэта — адзін з помнікаў Яму. Помнікам, якія не падлягаюць разбуранням часу.

Адам МААЎЗІС,
Вячаслаў ЧАМЯРЬЦКІ

Калектыў супрацоўнікаў РВУ «Літаратура і Мастацтва», сябры Саюза пісьменнікаў Беларусі, знаёмыя, таварышы і калегі глыбока смуткуюць з прычыны смерці вядомага гісторыка беларускай літаратуры, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі РБ Генадзя КІСЯ-ЛЕВА і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Калектыў супрацоўнікаў РВУ «Літаратура і Мастацтва», сябры Саюза пісьменнікаў Беларусі і калегі па перы глыбока смуткуюць і выказваюць шчырыя спачуванні родным і блізкім вядомага паэта Аляксандра ДРАКА-ХРУСТА ў сувязі з яго смерцю.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА «Саюз пісьменнікаў
Беларусі»

РВУ «Літаратура
і Мастацтва»

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзясні Барсук
Святлана Берасцень
Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Уладзімір Дуктаў
Анатоль Жук
Вольга Казлова
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
Юрый Цвятковіч
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрэсы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62

крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04

мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-72

Тэх.факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛіМ».

Рукпісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцэнзуе.

Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмляюць сваё
прозвішча, поўнасьцю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтру
РВУ «Літаратура і Мастацтва».

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова

«Літаратура і Мастацтва».

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва

«Беларускі Дом друку»
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856

Наклад 3384

Умоўна друк. арк. 3,72

Нумар падпісаны ў друк
19.11.2008 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ — 6347

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 8047

Добры і сонечны «Лад»

Не кожны год ствараюцца тэлевізійныя каналы. Прайшло пяць гадоў, як на БТ з'явіўся новы тэлеканал — «Лад». Наш карэспандэнт сустрэўся з яго генеральным дырэктарам, журналістам Сяргеем КУХТО.

лююцца на італьянскай кухні, іншыя — на кітайскай ці беларускай. І мы выбіраем той ці іншы рэстаран. Такім жа чынам я прапаную і нашым тэлегледачам выбіраць для сябе. Асноўная задача тэлебачання — інфармаваць аб тым, што адбываецца. Расказаць пра тое, што хтосьці выпусціў новы зборнік вершаў — наша задача. А вось купіць гэты зборнік і ў зручным для цябе месцы (я камяна ці ў садзе) прачытаць вершы — справа аматара паэзіі. Нельга замяніць тэлевізійных экранам усё наша жыццё.

— Я зразумеў вашу думку. Гадоў сем-восем таму і па расійскай тэлебачанні, і крыху па БТ нешта рабілася ў плане асацыятыўнай паэзіі. Браліся радкі паэты і падбіраўся відэарад. Наш час характарызуецца кліпавасцю мыслення і свядомасці. Здымаюць кліпы на песні, дык чаму не зрабіць кліп на вершы? Мне здаецца, такая паэзія была б у фармаце тэлебачання.

— Мушу ўсё-такі паспрачацца. Тэлебачанне працуе для нейкага сярэдняга гледача. На вялікі жал, гэта так. Адзін тэлевізійны дзень або адзін тэлевізійны канал спрабуе змясціць у сабе і дзіцячую аўдыторыю, і дарослую, і людзей сталага веку. І вельмі складана ў эфірным дні ці тыдні задаволіць патрабаванні і інтарэсы ўсіх. Калі б на вашым месцы сядзеў прадстаўнік часопіса «Рыбак і паляўнічы» — ён бы задаваў пытанні: «Чаму няма праграм пра рыбалку?» Прадстаўнік медыцынскай газеты сказаў бы: «Спадары тэлевізійнічкі! Мала праграм пра здароўе!» Яшчэ раз паўтаруся: немагчыма ў рамках тэлевізійнага эфіру ўключыць усё інтарэсы і пажаданні людзей. Таму тэлебачанне выбірае нейкага сярэдняга гледача і спрабуе падладжвацца пад яго.

Быў такі жанр відэазамалявак, калі паказвалі прыгожыя краявіды і клалі ці на музыку, ці на вершы. Але час дыктуе іншыя ўмовы. Мяняецца час, мяняецца тэмп жыцця. На вялікі жал, адміраюць і некаторыя жанры. Але... Быў час (гадоў пяць-сем таму) канцэртныя залы пуставалі. Цяпер купіць білет на добры сімфанічны канцэрт вельмі складана. Гэта выдатны знак. Магчыма, відэазамалявак з часам вернецца, але ўжо крыху ў іншым варыянце. Паверце мне, як толькі тэлебачанне адчуе, што жанр будзе запатрабаваны — яно тут жа прапануе яго нашым тэлегледачам. Я вельмі крытычна стаўлюся да меркавання, што тэлебачанне павінна яшчэ і выходзіць. У гэтым не зусім упэўнены. Разумеюць, тэлебачанне толькі адна з частак шматлікіх крыніц інфармацыі. Ёсць газеты, ёсць літаратура, тэатр і кіно, сімфанічная музыка, ёсць, нарэшце, Інтэрнет... І чалавек сам выбірае для сябе крыніцу інфармацыі і самаадукацыі, зыходзячы са свайго густу.

— Вельмі шмат гучыць нараканняў на адрас СМІ. І тэлебачанне ў гэтым плане падвяргаецца найбольшаму нападу. Маўляў,

благітны экран — гэта амаль што паслугач д'ябла. Напэўна, чулі, было такое прароцтва, яму гадоў 300-400 (можа, і болей) — прароцтва афонскага манаха, які гаварыў: «Прыйдзе час, і ў кожнай хаце будзе свой д'ябал. Галава (экран) у пакоі, а хвост (антэна) — на страсе. Што вы можаце сказаць пра гэта?»

— Пачну з такой думкі, што ў футболе, медыцыне і ў тэлебачанні — разбіраюцца абсалютна ўсе! Неймаверная колькасць спецыялістаў. Усе ведаюць, як патрэбна лячыць ці іграць у футбол. Але пры тым, мы гаворым гэта, сядзячы на канапе, і нам здаецца, што добра ведаем, як усё трэба зрабіць. Самае каштоўнае, што ёсць у жыцці кожнага з нас, — гэта магчымасць выбару. Вы можаце ўключыць тэлевізар, можаце не ўключыць. Можаце купляць яго, можаце не купляць. Можаце падпісвацца на адны газеты, можаце на іншыя. Можаце самаадукавацца з дапамогай Інтэрнета або купляць кніжкі. Калі раней у чалавецтва не было альтэрнатывы, не было электрычнасці, і людзі хадзілі толькі ў храм за крыніцай інфармацыі, за духоўным ачышчэннем, за пазнаннем, то цяпер нам прапаноўваецца вялікая колькасць такіх крыніц: якому богу верыць, д'яблу служыць ці пракоу, каму маліцца і які канал глядзець? Такая свабода — гэта дасягненне чалавецтва, але яно ж — і яго вялікая спакуса. Вось гэтае можна назваць д'яблам. Наколькі мы моцныя духам, наколькі моцныя сваёй верай, наколькі нас выхавалі нашы бацькі — такі выбар мы і зробім. Хтосьці зробіць выбар у бок зносін з д'яблам. Калі ласка, можна ўключыць адзін з каналаў (не буду называць), і там, на мой погляд, дакладна зносіны з Сатаной — там кроў, забойства, там дапаможнік як гэта рабіць. І ёсць каналы (я маю ўвазе «Лад»), дзе няма нічога падобнага. У нас, зрэшты, вельмі шмат і рэлігійных праграм: «Абіцель душы», «Храмы Беларусі», «Дабравест», «Слова пастыра». Не ўсе могуць прыйсці да пастыра і паслухаць яго слова. Не ўсе могуць з'ездзіць у Полацк, у Жыровіцкі манастыр і дакрануцца да святыняў. Тут тэлебачанне дапамагае і падказвае. І хіба гэта д'ябал? Не. Пульта ў руцэ чалавека — вольна гэта вялікі спакушальнік. Пераключыцца на зносіны з д'яблам або на зносіны з чыстым і светлым — гэта выбар кожнага чалавека паасобку.

— Сяргей Аляксандравіч, вы казалі, што не падзяляеце меркаванне наконт выхаваўчай ролі тэлебачання. Усё-ткі вернемся да папярэдняга пытання пра мову. Што робіцца на канале «Лад» у падтрымку беларускай мовы?

— У нас каля 15—20 працэнтаў праграм выходзяць на беларускай мове. Гэты працэнт я павялічваю бы з вялікім задавальненнем. Кажу шчыра. Але ці гатовы наш тэлегледач слухаць інфармацыю на беларускай мове? Я лічу, што прывіваць любоў да мовы і да нацыянальнай культуры — задача не толькі тэлебачання. Гэта работа і Міністэрства культуры, і Міністэрства адукацыі, і друкаваных СМІ. Зрабіць так, каб родная мова была любімай, каб мову шанавалі — задача грамадства. Атрымліваецца парадокс. Маленькае дзіця з малых гадоў вывучае беларускую мову, як абавязковы прадмет у школе, далей паступае ў ВНУ або выходзіць у жыццё і — размаўляе на рускай. Мы адсочваем тэндэнцыі, інтарэсы да той ці іншай праграмы. Як толькі заўважым, што цікаваць да праграм, якія выходзяць на роднай мове, узрасце, — паверце мне, тут жа пачне ўзрастаць і колькасць праграм на беларускай мове.

— Якія планы на будучыню? Што новага з'явіцца на вашым тэлеканале ў бліжэйшы час?

— Планы, як кажуць, напалеонаўскія. Дай Бог хаця б трэцюю частку з гэтых планаў ажыццявіць. Мы вельмі шмат зрабілі. У апошнія гады маем стабільныя тэмпы росту цікавасці гледачоў да нашага канала. Яна павялічваецца. Не сямімільнымі крокамі, як нам хацелася б, але рост стабільны. Наша галоўная задача — захаваць гэту тэндэнцыю. Важна чуць тое, пра што гавораць і чаму аддаюць перавагу нашы тэлегледачы. І своечасова прапаноўваць цікавыя для іх прадукты. А тое, што мы не расчаруем нашага гледача, я магу сказаць з упэўненасцю. Цяпер восень, надыходзяць халады, уключайце «Лад», і ён вас абавязкова сагрэе.

Гутарыў
Анатоль КУДАСЕВІЧ